

Taija Roiha

**”KYSYMYS ON SIITÄ, ETTÄ RUNOILIJAT ON OTTANUT
TUOTANTOVÄLINEET HALTUUN”**

Osuustoiminta kirjakustantamisen vertaistuotantona Osuuskunta Poesiassa.

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Kirjallisuus, kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Kevät 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Roiha, <u>Taija</u> Tuulia	
Työn nimi – Title ”Kysymys on siitä, että runoilijat on ottanut tuotantovälineet haltuun”. Osuustoiminta kirjakustantamisen vertaistuotantona Osuuskunta Poesiassa.	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 99
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielmani on laadullinen tapaustutkimus Osuuskunta Poesiasta. Poesia on kirjakustannusalalla toimiva, runoilijoiden omistama pienosuuskunta, jonka toimialaan kuuluu erityisesti kotimaisen nykylyriikan kustantaminen. Poesian toiminnan tavoitteet ovat ensisijaisesti taiteellisia eivätkä jäsenistön työllistämiseen tai työllistämisen tukemiseen liittyviä. Tutkielmani lähtökohtana on tapaustutkimuksen kautta syventää ymmärrystä Poesian kaltaisista taidealalla toimivista ja voimakkaan sisältökeskeisistä osuuskunnista. Tätä tehtävää varten olen asettanut työlleni kolme tutkimuskysymystä, jotka kuuluvat seuraavasti: 1) Mitä omaehtoisuus tarkoittaa tutkimuskohteeni toiminnassa? 2) Miksi toimintaa organisoidaan osuuskunnan kautta? ja 3) Miten Poesian toiminta voidaan ymmärtää vertaistuotannon näkökulmasta?</p> <p>Tarkastelen tutkielmassani Poesian toimintaa vertaistuotannon näkökulmasta. Vertaistuotannolla tarkoitetaan vaihtoehtoisia talouden järjestämisen tapaa, jossa taloudelliset rakenteet – tutkielmani tapauksessa osuustoiminta – asetetaan palvelemaan jotakin yhteisön kannalta sisällöllisesti tärkeää päämäärää. Oleellista on myös yksittäisten pienten vertaistoimijoiden verkottuminen keskenään. Tutkielmassani yhdistän vertaistuotannon työn merkitysten muutokseen myös laajemmalla tasolla.</p> <p>Tutkimusaineistoni koostuu kahdeksasta Poesian jäsenille tehdystä teemahaastattelusta. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja ja ne on toteutettu kesällä 2013. Aineistoni analyysimenetelmänä toimii teoriaohjaava sisällönanalyysi. Analyysin toteuttamista varten luokittelen aineistoni teemoittelemalla sen esiin nousseiden aiheiden mukaisiin kokonaisuuksiin.</p> <p>Tutkielmani osoittaa, että osuuskunta voi toimia välineenä taiteellisen toiminnan omaehtoiselle edistämiseksi. Omaehtoisuudella on Poesian toiminnassa sekä käytännöllinen, taiteellinen että taloudellinen ulottuvuus. Osuuskunnan muotoon organisoituminen tukee näiden tavoitteiden toteutumista, sillä se mahdollistaa sisällöllisten ja taloudellisten tavoitteiden yhdistämisen. Kuitenkin osuustoiminnassa on tärkeää myös osuustoiminnan idea ja siihen liittyvät mielikuvat. Tutkielmani tapauksessa Poesia on järjestäytynyt osuuskunnan muotoon suojellakseen yhteisölleen tärkeää runoutta ja edistääkseen sen elinvoimaisuutta myös laajemmin kirjallisuuden kentällä. Osuuskunta tarjoaa tämän tavoitteen toteuttamiselle välineen. Poesia on toimijana myös verkottunut muihin toimijoihin – sekä kirjailijoihin, muihin kustantamoihin ja kirjallisuusjärjestöihin sekä suoraan lukijoihin. Tältä osin se toimintaa voidaan hyvin tulkita vertaistuotannon näkökulmasta.</p>	
Asiasanat – Keywords kirjallisuussosiologia, kulttuuripolitiikka, kustannustoiminta, omaehtoisuus, osuustoiminta, Poesia, vertaistuotanto	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Jyväskylän yliopisto; Jyväskylän yliopiston kirjasto.	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman aihe, tausta ja aikaisempi tutkimus	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne.....	4
1.3 Tutkimuskohteen esittely	5
2 Tutkielman aineisto ja menetelmät	6
2.1 Aineiston kuvailu	6
2.2 Aineistonkeruumenetelmät	7
2.2.1 Haastattelu metodina.....	7
2.2.3 Tutkielman aineistonkeruu.....	8
2.3 Aineiston analyysimenetelmät	9
3 Tutkielman teoreettinen viitekehys	11
3.1 Kirjakustantaminen ja sen kehitys Suomessa	11
3.1.1 Kustantamot osana kirjallisuusinstituutiota	11
3.1.2 Modernin kirjakustantamisen kehityslinjoja	13
3.1.3 Pienkustantamot kirjallisen laadun takaajina?	16
3.2 Palkkatyöstä yhteistyöhön.....	20
3.2.1 Työn merkityksen kehityksestä.....	20
3.2.2 Postfordistinen työ ja tuotanto	23
3.2.3 Vaihtoehtona vertaistuotanto	28
3.3 Osuustoiminta omaehtoisen toiminnan mahdollistajana.....	35
3.3.1 Osuustoiminnan määrittely ja historiaa.....	35
3.3.2 Taide- ja kulttuurialan osuuskunnat Suomessa.....	42
4 Osuuskunta Poesian toiminnan analyysi	45

4.1 Aluksi.....	45
4.2 Omaehtoisuuden ulottuvuudet Poesian toiminnassa.....	46
4.2.1 Poesian perustaminen ja toiminnallinen omaehtoisuus	46
4.2.2 ”Ei mikään kyklooppi” – taiteellinen omaehtoisuus.....	50
4.2.3 Taloudellinen omaehtoisuus	56
4.2 Miksi osuuskunta?.....	64
4.2.1 Idea osuuskunnasta	64
4.2.2 Osuustoiminta ja työ	69
4.2.3 Poesia osana kirjallisuusinstituutiota	75
5 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet	83
5.1 Omaehtoinen vertaistuotanto kirjallisuuden kentän monipuolistajana	83
5.2 Tutkimuksen toteutumisen arviointi	89
5.2 Jatkotutkimusaiheet.....	91
Lähteet.....	93
Painetut lähteet.....	93
Muut lähteet	98
Haastattelut.....	99

1 Johdanto

1.1 Tutkielman aihe, tausta ja aikaisempi tutkimus

Pro gradu -tutkielmani¹ on tapaustutkimus Osuuskunta Poesiasta. Poesia on kirjakustannusalalla toimiva, jäsentensä omistama pienosuuskunta, jonka jäsenet ovat itsekin runoilijoita. Osuuskunta kustantaa erityisesti kotimaista nykylyriikkaa. Sen toiminnan tavoitteet ovat taiteellisia ja kulttuurisia, eivät niinkään jäsenistön työllistämiseen tai sen tukemiseen tähtääviä. Poesia valikoitui tutkimuskohteekseni siksi, että sen toiminnassa yhdistyy kolme edellä mainittua elementtiä: Ensiksi se on runoilijoiden itsensä perustama ja omistama, nykylyriikan saralla toimiva kustantamo. Toiseksi se on organisoitunut osuuskunnan muotoon. Kolmanneksi osuuskunnan tarkoituksena voidaan tulkita olevan ensisijaisesti taiteellisten tai kulttuuristen tavoitteiden saavuttaminen, sillä Poesia ei tähtää jäsentensä työllistämiseen – siitä huolimatta sen toiminta on oleellisilta osin myös taloudellista.

Mikä sitten tekee edellä kuvatuista piirteistä kiinnostavia tai tutkimisen arvoisia? Kustannusalasta puhuttaessa esiin nousee usein kustantamisen ja myös laajemmin kirjallisuuden kriisi. Suurten kustantamojen linjaa on kirjallisuuskeskusteluissa syytetty yksipuoliseksi. Suurkustantamot ovat vastanneet kritiikkiin puolustautumalla ja toteamalla, että vaikeina aikoina tasainen kassavirta on turvattava kirjoilla – ja kirjailijoilla – joiden voidaan jo etukäteen ennakoida myyvän hyvin. Kustannusalan on katsottu muuttuneen entistä markkinaehtoisemmaksi, jonka on puolestaan katsottu uhkaavan laadukasta kirjakustantamista. Vaikka kustannusalalla liiketoiminta ja kulttuuri ovat perinteisesti olleet vahvasti toisiinsa kietoutuneita, on 1990-luvun taitteesta alkaen talouden rooli saanut korostuneemman merkityksen kirjallisuuden monimuotoisuuden kustannuksella: esimerkiksi draaman ja lyriikan julkaisumäärät ovat jo pitkään vähentyneet suurkustantamoiden julkaisuluetteloissa. (Lehtonen 2001, 19; Niemi 2000, 86.) Samaan aikaan marginaaleissa kuitenkin kuhisee. Internet blogimaailmoineen tarjoaa hedelmällisen maaperän niin kirjallisuuden ammattilaisille kuin harrastajillekin. Eläväisen verkkomaailman ohella myös pienkustantamoiden ja muiden kirjallisten toimijoiden kenttä elää ja voi hyvin. Trendi näyttää olevan vahva genrespesifisyys ja erikoistuminen tiettyyn kirjallisuuden lajiin, mikä yhdistyy myös vahvaan sisäl-

¹ Hannes Gebhardin säätiö on tukenut taloudellisesti tämän tutkielman tekemistä.

tökeskeisyyteen. (Halttunen 1995.) Yhteistä nimittäjää kuvatun kaltaisille pienkustantamoille on etsitty myös osuustoiminnasta (Ekholm & Repo 2010; Sivonen 2014). Tämän kehityskulun vuoksi on kiinnostavaa tutkia tapaustutkimuksen kautta yksittäisiä kustantamoja, joiden toimintamallit pyrkivät haastamaan nykyiset kehityskulut ja tarjoamaan niille vaihtoehtoja.

Kiinnostus osuustoimintaa kohtaan on lisääntynyt kirjallisuuden kenttää laajemmin sekä käytännön että tutkimuksen tasolla. Lisääntyneen kiinnostuksen on tulkittu olevan seurausta työmarkkinoilla tapahtuvista muutoksista, esimerkiksi itsensä työllistäjien määrän kasvusta ja muista prekaareista olosuhteista, jotka pakottavat keksimään uudenlaisia toimeentulon turvaamisen tapoja. Niin sanottu uusosuustoiminta on herättänyt kiinnostusta erityisesti asiantuntijoiden, tietotyöläisten ja laajasti katsoen luovien alojen työläisten keskuudessa. Työllistävyttä korostavien lähtökohtien ohella osuuskunnassa kiinnostaa myös toimintamuodon yhteisöllisyys ja sen mieltäminen yhdenlaiseksi vaihtoehtotalouden muodoksi. Osuustoiminta voidaankin käsittää demokraattiseksi taloudelliseksi toiminnaksi yhteisön itsensä tärkeiksi katsomien päämäärien saavuttamiseksi. (Moilanen, Peltokoski, Pirkkalainen & Toivanen 2014, 10–12.) Pienosuustoimintaa tutkineen Eliisa Trobergin mukaan taide-, kulttuuri- ja viestintäalan osuuskunnat ovat olleet yksi keskeinen toimiala, jolle uusosuuskuntia on 2000-luvulla perustettu. Näille ja muille lisääntyville osuustoiminnan aloille on yhteistä osaamisen ja asiantuntijuuden roolin korostuminen. Troberg kuvaakin osuustoiminnan sopivan hyvin vastaamaan tietoyhteiskunnan tarpeita esimerkiksi verkostomaisen rakenteensa vuoksi. (Troberg 2005, 452.) Myös taiteilijoiden asemaa tutkineen Kaija Rensujeffin mukaan osuuskunta voisi ”vastata ideaalia kevyemmästä ja yhteisöllisemmästä yritysmuodosta, jota taiteilijoiden joukossa on kaivattu perinteisempien yritysmuotojen rinnalle”. (Rensujeff 2014, 60–61.) Näiden lähtökohtien pohjalta herää kysymys siitä, voiko osuustoiminnalla olla jotakin tekemistä omaehtoisemman ja markkinalogiikasta irrottautuvan kustannustoiminnan järjestämisen kanssa.

Taide- ja kulttuurialan osuustoimintaa käsittelevässä tutkimuksessa on havaittu, että yleisimpänä syynä alan osuuskuntien perustamiselle on jäsenten työllistäminen ja työllistämisen tukeminen (Sivonen & Saukkonen 2014, 55). Vaikuttaisi siis siltä, että osuustoiminnan

kautta etsitään välineitä taiteilijoiden ja kulttuurialan työläisten matalan toimeentulon sekä heikon työmarkkina-aseman kohentamiseen. Kuitenkin on myös havaittu, että työllistämiseen tähtäävien osuuskuntien lisäksi joidenkin taide- ja kulttuurialan osuuskuntien perustamisen motiivi piilee puhtaasti kulttuurisissa syissä. Tällaisten osuuskuntien tarkoituksena voi olla joko jäsenistöä hyödyttävien palveluiden tuottaminen, kuten näyttely- ja julkaisu-toiminnan tapauksessa, tai laajemmin taidetta ja kulttuuria palvelevien tarkoituksien edistäminen. (Sivonen & Saukkonen 2014, 56.) Kustannusalan osuustoimintaa pro gradu -työssään tutkineen Outi Sivosen mukaan osuustoiminnallisuus on muun muassa tarjonnut kirjallisuuden alan toimijoille vapautta ja näin mahdollistanut erilaisten kokeilujen tekemisen. Sivosen mukaan osuustoiminnalliset kustantamot eivät muodosta sinänsä kilpailijaa suurille ja vakiintuneille kustantamoille. Niiden tehtäväksi jää pikemminkin kunkin kustantamon edustaman kirjallisuudenalan toimintaympäristön kehittäminen itsessään. (Sivonen 2014, 103–104.) Työllisyyden tukemisen ohella osuustoimintaa on siis pidetty myös vapauden ja omaehtoisuuden edistäjänä. Näin ollen työn ja sen merkitysten tarkastelun voidaan katsoa kiinnittyvän olennaisilta osin myös omaehtoisen toiminnan tavoitteluun. Tämän tematiikan tarkastelu on yksi tutkielmani keskeisiä kiinnostuksen kohteita.

Yksi näkökulma työn ja omaehtoisen toiminnan välisten yhtymäkohtien ja ristiriitojen tarkasteluun ammentaa yhteisresurssien eli commonsien tutkimuksesta, joka on yksi osuustoimintaan keskeisesti liittyvä tutkimusala. Yhteisresurssien tutkimusta ja siihen liittyvä teoreettista keskustelua voidaan pitää luonteeltaan poliittisena, sillä se yhdistyy usein valitsevan talousjärjestelmän kritiikkiin ja vaihtoehtoisten talouksien hahmottamisen tapoihin. Tältä osin yhteisresursseja koskeva teoreettinen ajattelu yhdistyy myös palkkatyöstä kieltäytymiseen liittyviin keskusteluihin ja ajatukseen siitä, että yhteis- tai vertaistuotannon (engl. *commoning*) kautta voitaisiin järjestää tuotantoa, joka on riippumatonta kapitalistisen talousjärjestelmän edellyttämistä arvonlisäyksen mekanismeista. Näin ollen voidaan katsoa syntyvän mahdollisia omaehtoiseen ja autonomiseen tuotantoon. (Holdren & Shukaitis 2006, 2–4.) Tämän marxilaisen haaran lisäksi aihetta on erityisesti luonnollisia yhteisresursseja – esimerkiksi metsiä ja meriä – koskevassa empiirisessä tutkimuksessa lähestytty institutionaalisen teorian näkökulmasta. Tällöin keskiössä on erityisesti niiden toiminnallisten mallien tarkasteleminen, joiden kautta yhteisresurssien käyttöä voidaan säädellä mahdollisemman tehokkaasti. (Ks. esim. Ostrom 1990.) Tarkastelunäkökulmasta

riippumatta olennaista on vertaistuotannon perustuminen yhteiselle ja yhteisölle erillisenä niin yksityisestä kuin julkisestakin toiminnan sektorista.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Tutkielmani on tapaustutkimus runoilijoiden omistamasta Osuuskunta Poesiasta, jonka toimintaa tarkastelen edellä esitettyä näkökulmaa vasten. Rajatakseni tutkimuskohteeni analyysiä asetan tutkielmalleni kolme tutkimuskysymystä, jotka kuuluvat seuraavasti:

1. Mitä omaehtoisuus tutkimuskohteeni toiminnassa tarkoittaa?
2. Miksi toiminta organisoidaan osuuskunnan kautta?
3. Miten Poesian toiminta voidaan ymmärtää vertaistuotannon näkökulmasta?

Tutkimuskysymykseni muodostavat kolmiosaisen kokonaisuuden. Katson ensimmäisen ja toisen kysymyksen olevan osatekijöitä kolmannelle kysymykselle. Ensimmäinen kysymys keskittyy tutkimuskohteeni toimintaa ohjaaviin periaatteisiin, kun taas toisessa kysymyksessä on kysymys pikemminkin käytännön toiminnasta. Kolmas kysymys on eräänlainen kaksi aikaisempaa kysymystä kokoava synteesi. Se myös linkittää tutkielmani aineiston analyysin työni teoreettiseen viitekehykseen, siinä missä kaksi ensimmäistä kysymystä ovat vahvemmin empiirisiä, aineistolähtöisiä kysymyksiä. Tutkimuskysymykseni pitävät siis sisällään olettamuksen, jonka mukaan yhtenä Poesian toiminnan tavoitteena on pyrkimys kohti omaehtoisempaa kirjallisuuden tuotantoa, ja että tällä omaehtoisuudella on jotakin tekemistä osuuskuntamuotoisuuden kanssa.

Tutkielmani koostuu johdannosta, metodeja ja aineistoa käsittelevästä luvusta, teorialuvusta, analyysiluvusta sekä yhteenvedosta. Johdannossa nimensä mukaisesti johdattelen lukijan tutkielmani aiheeseen sekä esittelen tutkimuskohteeni. Käyn tiiviisti läpi aikaisempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta perustellen sen kautta tutkimuskysymysteni asettamista. Lisäksi esittelen tutkielmani tutkimuskysymykset. Tutkielmani toinen luku käsittelee tutkielman aineistoa ja metodeita. Luvussa kuvailen aineistoa sekä käsittelen aineiston hankinnassa ja sen analyysissä käyttämäni menetelmät. Kolmas luku esittelee työni teoreettisen viitekehyksen. Se koostuu kolmesta osa-alueesta: kustannustoimintaa käsittelevästä

osasta, työn ja tuotannon teoriaa käsittelevästä osasta sekä viimeisenä osuustoimintaa käsittelevästä luvusta. Erityisesti työtä ja tuotantoa käsittelevä osio on tutkielmani teoreettisen näkökulman kannalta keskeinen. Sen kautta tarkoitukseni on selittää, millainen merkitys on työni analyysin keskiössä olevalla vertaistuotannolla suhteessa työelämän muutoksiin ja vallitsevaan tuotantotapaan. Esitän kyseisessä osiossa myös keskeiset vertaistuotantoa kuvaavat erityispiirteet. Tutkielman neljännessä luvussa analysoin tutkimuskohteeni toimintaa keräämäni aineiston perusteella. Viimeisessä luvussa vedän analyysini yhteen tehden tarvittavat johtopäätökset ja esittäen tutkielmaa tehdessä heränneet relevantit jatkotutkimusaiheet, sekä arvioin tiiviisti tutkielmani toteutumista.

1.3 Tutkimuskohteen esittely

Osuuskunta Poesia on vuonna 2010 perustettu osuuskuntamuotoinen kustantamo, jonka päätoimialaan kuuluu kotimaisen nykylyriikan kustantaminen. Poesian kustantama kirjallisuus pitää sisällään edellä mainitun lisäksi myös muun muassa käännöskirjallisuutta ja esseistiikkaa. Poesia on pienkustantamo, joka julkaisee vuosittain noin kymmenkunta teosta. Kaikki Poesian julkaisemat teokset ovat vapaasti ladattavissa myös kustantamon internetsivuilta. Poesian toimintaa määrittää eksplisiittisesti julkilausutut neljä toiminnan periaatetta, jotka ovat yhteisöllinen toimitustyö, taiteellinen tinkimättömyys, ekologisuus sekä teosten vapaa saatavuus. (Poesian internetsivut.) Poesia ei maksa kustannustoimittamisesta palkkaa. Sen sijaan toimistonhoitamisesta Poesia maksaa yhdelle jäsenelleen pientä rahallista korvausta. Suurin osa poesialaisista toimii eräänlaisessa kaksoistehtävässä: he sekä kustannustoimittavat tai osallistuvat muuten osuuskunnan pyörittämiseen että ovat itsekin runoilijoita.

Tutkielman kirjoitushetkellä Poesiassa on 15 jäsentä. Jäsenistö koostuu erilaisista kirjallisuuden tai kirjallisen alan ammattilaisista: runoilijoista, kääntäjistä, tutkijoista, opettajista. Poesian toiminta on jakautunut fyysisesti kahdelle paikkakunnalle, Jyväskylään ja Helsinkiin. Osuuskunnalla on toimisto Helsingissä, ja lisäksi pääkaupunkiseudulla tapahtuu suuri osa osuuskunnan käytännöllisestä työstä. Toimitukselliset työt sijoittuvat puolestaan pääsääntöisesti Jyväskylään.

2 Tutkielman aineisto ja menetelmät

2.1 Aineiston kuvailu

Tutkielmani on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineisto on kerätty kahdeksan teema-haastattelun avulla kesä–syyskuussa 2013. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja niiden kesto vaihteli vajaasta tunnista kahteen tuntiin. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 134 sivun verran (pistekoko 12, riviväli 1,5). Kutsuin haastateltavikseni tutkimuskohteeni Osuuskunta Poesian hallituksen jäsenet sekä toimistosihteerin, joista kaikki osallistuivat haastatteluihin. Kaikkia haastateltavia voidaan pitää asemansa perusteella myös tutkimuskohteeni asiantuntijoina. Kaikki haastateltavani ovat runoilijoita ja ovat julkaisseet omia teoksiaan Poesialla, mutta suurimman osan (6/8) tuotantoa oli julkaistu myös muiden kustantamoiden kautta. Lisäksi haastateltavien runoja on julkaistu erilaisissa runousjulkaisuissa, esimerkiksi *Tuli & Savu* -lehdessä. Haastateltavien ikäjakauma oli haastatteluhetkellä 29–39 vuotta ja keski-ikä 36 vuotta. Haastateltavista naisia oli kaksi ja loput kuusi miehiä.

Haastateltavan joukon valinta ei ollut yksiselitteistä, ja myös muunlaiset rajaukset otoksen suhteen olisivat olleet mahdollisia. Myös jotkut haastateltavat ehdottivat minulle mahdollisia lisähaastateltavia, lähinnä hallituksen ulkopuolisia poesialaisia tai entisiä Poesia-aktiiveja. Asiaa pohdittuani päädyin kuitenkin pitämään kiinni nykyisestä rajauksestani seuraavista syistä. Ensiksikin suhteessa tutkimuskohteeni kokoon jo nykyinen otantani kattaa sen jäsenistöstä puolet. Toinen seikka liittyy vanhojen jäsenten tai muuten osuuskunnan perustamiseen vaikuttaneiden henkilöiden haastatteluihin. Näiden henkilöiden rooli osuuskunnan perustamisessa ja sen toiminnan alkumetreillä on ollut merkittävä. Siitä huolimatta en haastatellut heitä, sillä tutkielmani tarkoituksena ei ole luoda historiikkaa vaan analysoida toimintaa nykyisellään. Tämän vuoksi otannan laajentaminen nykyisen osuuskunnan ulkopuolisiin jäseniin ei ole välttämättä tarpeen. On myös huomionarvoista, että kaikki minulle ehdotetut lisähaastateltavat olivat miehiä. En kokenut mielekkääksi kasvat-
taa otantani jo nykyisellään epätasaista sukupuolijakaumaa. Neljänneksi kyse oli myös taloudellisista resursseista: jokainen lisähaastattelu olisi mitä todennäköisimmin vaatinut yhtä lisämatkaa Jyväskylästä Helsinkiin. Otannan rajauksen perusteella voidaan olla varmoja siitä, että haastateltava joukko on paitsi hyvin sitoutunut tutkimuskohteeni toimin-

taan, myös tuntee sen nykyisen rakenteen ja toimintatavat parhaiten. Näistä syistä katson valitsemani otannan palvelevan tutkielmani tarkoitusta nykyisellään hyvin.

2.2 Aineistonkeruumenetelmät

2.2.1 Haastattelu metodina

Haastattelu on yksinkertaisimmillaan ”keskustelu, jolla on ennalta päätetty tarkoitus” (Hirsjärvi & Hurme 2000, 42). Haastattelun soveltuu hyvin metodiksi sellaiseen tutkimukseen, jonka tarkoituksena on kartuttaa tietoa suhteellisen vähän tutkitusta aineesta. Kun tutkimuskohde tai -aihe on vähän tutkittu, voi tutkijan olla aluksi vaikeaa lähteä suuntaamaan kysymyksiään oikein. Tällöin haastattelujen metodinen hyödyllisyys osoittautuu myös haastatteluvastausten tarjoamina vihjeinä, jotka ”auttavat ymmärtämään vastauksia ja joskus jopa ymmärtämään merkityksiä toisin kuin alussa ajateltiin”. Haastattelu onkin metodina erityisen hyödyllinen silloin, kun tutkimuskohteesta halutaan mahdollisimman syvällistä tietoa. Aineistonkeruun metodina haastattelu on hankala erityisesti silloin, kun se ei ole muodoltaan täysin strukturoitu. Haastattelijan on pystyttävä säätelemään haastateltavia mutta samalla annettava heidän myös puhua ja kertoa vapaasti omista lähtökohdistaan käsin. Tämä edellyttää haastattelijalta ”taitoa ja kokemusta”. (Emt. 34–36.)

Tutkimukseni aineistonkeruun metodina on teemahaastattelu, joka on yksi puolistrukturoidun haastattelun muoto. Teemahaastattelu ei ota metodisessa mielessä kantaa esimerkiksi haastattelukertojen lukumäärään tai sido haastattelua määrälliseen tai laadulliseen tutkimusperinteeseen. Oleellisinta teemahaastattelussa onkin se, että siinä keskitytään nimensä mukaisesti aikaisemman tutkimuksen, tutkimuskysymysten ja teoreettisen viitekehyksen kautta muodostettujen keskeisten teemojen, ei yksittäisten tai yksityiskohtaisten kysymysten varaan. Teemahaastattelun luonnehtiminen puolistrukturoiduksi liittyy teemoihin, jotka ovat ikään kuin ankkuroidut – ne toistuvat kaikissa haastatteluissa samoina. Temaattinen lähestymistapa aiheisiin mahdollistaa kuitenkin eri aihealueiden tarkastelun varsin erilaisista näkökulmista, mikä antaa tunnustuksen haastateltavien omille tulkinnoille ja kokemuksille aiheisiin liittyen. Hirsjärvi ja Hurme kuvaavatkin teemahaastattelun olevan lähempänä strukturoimatonta kuin tiukasti strukturoitua haastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009, 75) pitävät makukysymyksenä esimerkiksi sitä, tuleeko teemahaastattelussa kaikille haastateltaville esittää kaikki samat, ennalta määritellyt kysymykset. Tätä teemahaastattelun mahdollistamaa joustavuutta hyödynnän myös omassa aineistonkeruussani painottaen eri haastatteluteemoja haastateltavasta riippuen. Esimerkiksi toimistosihteerin haastattelu keskittyy lähinnä osuustoiminnan organisointiin eikä niinkään Poesian poeettiseen linjaan. Teemahaastattelun teemat eivät kuitenkaan ole sattumanvaraisesti valikoituja aihealueita, vaan ne nousevat siitä teoreettisesta viitekehystä, mistä tutkimuskysymystä tarkastellaan. Teemojen muodostumiseen vaikuttaa myös aikaisemmista aihetta käsittelevistä tutkimuksista kerätty tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

2.2.3 Tutkielman aineistonkeruu

Teemahaastattelujani ohjaa haastattelurunko, joka koostuu neljästä osa-alueesta. Ensimmäinen osa-alue koostuu haastateltavan taustatietoihin ja hänen rooliinsa osuuskunnassa liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi ensimmäisessä osiossa haastateltavaa pyydetään kuvaamaan omia lähtökohtiaan suhteessa osuuskunnan perustamiseen ja siinä toimimiseen. Haastattelurungon toinen osio liittyy Poesian asemaan kirjallisuuden kentällä: Miten haastateltavat määrittävät Poesian kustantamaa kirjallisuutta? Mikä on Poesian rooli kuvatun kirjallisuuden elinvoimaisen säilymisen kannalta? Haastattelurungon kolmas osio liittyy taiteellisen työn ja talouden välisiin suhteisiin. Onko Poesiasta jäsenilleen taloudellista hyötyä? Miten jäsenet luonnehtisivat osuuskunnassa tehtävää työtä, kokevatko he itsensä mahdollisesti jonkinasteisiksi yrittäjiksi? Onko Poesia osa ”luovaa taloutta”? Neljäs ja haastattelurunkoni viimeinen osio liittyy osuustoimintaan – miksi juuri osuuskunta? Olisiko vastaavaa toimintaa mahdollista organisoida jotenkin toisin? Nämä haastatteluuni valikoituneet teemat ovat paikoin keskenään toisensa lävistäviä. On myös huomioitava, että teemahaastattelun metodologisen vaihtelun sallimissa puitteissa kysymykset ovat suuntaa antavia ja harvoja niistä tullaan esittämään kaikille haastateltaville sellaisenaan varsinaisessa haastattelutilanteessa.

2.3 Aineiston analyysimenetelmät

Aineiston analyysimenetelmänä toimii teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoriaohjaavan analyysin voidaan katsoa asettuvan jonnekin aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välimaastoon. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria tukee ja auttaa analyysiä mutta ei sido sitä, toisin kuin puhtaasti teorialähtöisessä analyysissä. Teoriaohjaava analyysi etenee aluksi aineistolähtöisyydestä käsin, mutta analyysin lopussa aineisto sidotaan ja sitä analysoidaan teoreettista taustakirjallisuutta ja käsitteitä hyödyntäen. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat teoriaohjaavan analyysin logiikkaa abduktiivisen päättelyn kautta, jossa ”[t]utkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit”. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Mitä strukturoimattomampi haastattelu on, sitä vaikeampi sen analyysissä on soveltaa valmiita malleja (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Haastattelumenetelmin kerätylle aineistolle on usein tyypillistä sen runsaus ja moniaineisuus, minkä vuoksi yhden yleispätevän analyysimenetelmän soveltaminen tällaiseen aineistoon on usein vaikeaa tai suorastaan mahdotonta. Analyysin kannalta keskeiseen rooliin nousevatkin erityisesti tutkimusongelmat sekä teoreettisesta taustasta nousevat kysymyksenasettelut ja teemat. Aineiston analyysi koostuu karkeasti jaotellen kolmesta vaiheesta. Ensimmäinen vaihe sisältää aineistoon tutustumisen, sen järjestelemisen sekä rajaamisen. Toisessa analyysivaiheessa aineisto luokitellaan, minkä avulla aineistosta pyritään löytämään erilaisia teemakokonaisuuksia. Kolmas vaihe on varsinainen aineiston analyysi, jossa aikaisemmassa analyysivaiheessa löytyneitä teemoja esimerkiksi vertaillaan keskenään ja tarkastellaan teoreettisesta viitekehystä käsin. Haastatteluun kerätyn tutkimusaineiston laadulliselle analyysille on myös tyypillistä eri analyysivaiheiden yhteen sekoittuminen. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11–12.)

Tutkielmani analyysiä varten olen järjestänyt aineistoni translitteroimalla haastattelut mp3-nauhalla tekstinkäsittelytiedostoon. Litteroin haastattelut kokonaisuudessaan, enkä siten tehnyt aineistoon litterointivaiheessa rajauksia, lukuun ottamatta joitain sisällön kannalta merkityksettömiä toiston ja epävarmuuden ilmaisuja puheessa, jotka jätin selkeyden vuoksi pääsääntöisesti litteroimatta.

Käytän aineistoni luokittelun metodina teemoittelua. Teemoittelussa aineistoa analysoitaessa ”tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle”. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan nämä piirteet ovat usein yhdenmukaisia teema-haastattelun pääteemojen kautta, mutta on tyypillistä, että erityisesti uusia teemoja nousee analyysivaiheessa esille. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173.) Vaikka teemoittelun kautta tarkastellaankin monilla eri haastateltavilla esiin nousseita teemoja, ei sen tarkoituksena ole kuitenkaan ensisijaisesti mitata esimerkiksi jonkin sanotun toistuvuutta eri haastatteluissa, vaan pikemminkin sitä, *mitä* mistäkin teemasta on sanottu. Teemoittelun tarkoituksena on siis ryhmitellä aineisto temaattisiin kokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

3 Tutkielman teoreettinen viitekehys

3.1 Kirjakustantaminen ja sen kehitys Suomessa

3.1.1 Kustantamot osana kirjallisuusinstituutiota

Kirjallisuuteen ja kirjakustantamisen kehitykseen on aina vaikuttanut sekä yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen tilanne että kulloinkin vallalla olevat taiteelliset arvot ja mielitykset. Kirjallisuus tai kirjalliset instituutiot eivät kuitenkaan toimi pelkkänä maailman peilinä, vaan osallistuvat myös aktiivisesti sen muokkaamiseen ja uusien merkitysten luomiseen. Kuten Erkki Sevänen kuvaa:

Kirjallisuuden osalta merkille pantavaa on se, että kulttuuripolitiikan, joukkoviestimien ja kustannusalan kehitys on yhtäältä myötäillyt talouden ja politiikan kehityksen päälinjoja mutta tuottanut toisaalta myös niitä kyseenalaistavia puheenvuoroja (Sevänen 2013, 12).

Esitetyn näkemyksen mukaan taide ja tässä tapauksessa kirjallisuus on itsenäinen yhteiskunnan vaikutuspiiristä, vaikkakin yhteiskunnallinen konteksti myös osaltaan luo puitteet sen toiminnalle.

Kirjallisuussosiologisen tutkimuksen keskiössä on kirjallinen elämä, jota voidaan nimittää myös kirjallisuusinstituutioksi. Kirjallisuusinstituutiolle rinnakkaisia käsitteitä ovat esimerkiksi kirjallinen järjestelmä tai kirjallinen kenttä.² (Niemi 2000, 12–14.) Kirjallisuusinstituutio koostuu monista osatekijöistä, kuten kirjailijoista ja kriitikoista. Myös kustantamoiden rooli on keskeinen. Kustantamon on luonnehdittu toimivan välittäjänä kirjan ja lukijan välillä. Lisäksi sen tehtävänä on huolehtia kirjailijoiden puolesta esimerkiksi kirjan painamiseen ja markkinointiin liittyvistä käytännön seikoista. Kustannustoimittamisella on vaikutuksena myös kirjallisuuden sisältöihin, jotka hioutuvat toimitusprosessin aikana. Käytännön toimien lisäksi kustantamon rooli on mitä suurimmissa määrin myös symbolinen. Kustantamot voidaan nähdä kirjallisuuden portinvartijoina, joilla on asemansa vuoksi valta määrittää sitä, millaista kirjallisuutta Suomessa ylipäätään julkaistaan. Erityisesti suuret kustantamot pystyvät usein tarjoamaan julkaisemilleen kirjoille näkyvyyttä, mikä vaikuttaa paitsi suoranaisesti kirjojen myyntiin, myös helpottaa pääsyä esimerkiksi kritiikkien kohteiksi ja kirjallisuuspalkintoehdokkaiksi. (Niemi 2000, 88–92.)

² Tutkielmassani käytän turhaa toistoa välttääkseni kaikkia edellä mainittuja kuvaamaan samaa asiaa.

Vaikka useimpien kirjakustantamoiden perustoiminta-ajatus on sama, on niiden välillä myös paljon eroja. Jo 1980-luvulla tehdyssä aihetta käsittelevässä tutkimuksessa on havaittu, että kustannusmaailma on jakautunut voimakkaasti isoihin yleiskustantamoihin ja pienkustantamoihin, joista jälkimmäiset ikään kuin tilkitsevät toiminnallaan yleiskustantamoiden kentälle jättämiä aukkoja. (Brunila & Uusitalo 1989, Halttunen 1995, 34, 56; Niemi 2000, 85–86; Sivonen 2014, 102–103.) Jakoa eri kustantamotyyppien välillä on usein tullut bourdieulaisittain kulttuurisen ja taloudellisen pääoman allokoitumisen kautta. Tällaisessa analyysissä yleiskustantamoiden toiminta on yhdistetty taloudellisen pääoman, pienkustannustoiminta puolestaan kulttuurisen pääoman kartuttamiseen. Kulttuurisen pääoman indikaattoriksi on tällaisissa analyysissä mielletty esimerkiksi esikois- ja käänöskirjallisuuden julkaisumäärät etenkin vähälevikkisten kirjallisuudenlajien, kuten lyriikan osalta. (Ks. esim. Halttunen 1995, Mustonen 2004.) Bourdieulaisittain kustannusalan osuuskuntia pro gradu -työssään tutkinut Outi Sivonen esittää, että osuustoiminta voisi olla sellainen organisoimisen tapa, jolla kentällä toimivien omalakisuu-utta voitaisiin edistää (Sivonen 2014, 103).

Taidemaailmaa koskevissa teorioissa on usein kuvattu taiteellisen työn olevan yhteistyötä. Taidemaailma koostuu laajasta joukosta erilaisia toimijoita, joilla jokaisella on roolinsa taideteoksen muotoutumisessa – taideteos on siis aina jossain määrin kollektiivisen työn tulosta. Työ on kuitenkin erilaista ja roolit vaihtelevat esimerkiksi sen mukaan, onko henkilö niin sanotun luovan ydintoiminnan runoilija vai toimiiko hän kustantajan ominaisuudessa osana tukihenkilöstöä (vrt. Becker 1982, 1–7.) Kirjallisuusinstituution rakennetta on perinteisesti jäsennelly kolmen peruskomponentin kautta, joita ovat kirjailijat, välittäjät ja lukijat. Kolmiosainen ketju on luonut kuvaa kirjallisuuden tuotannosta lineaarisesti etenevänä jatkumona, jonka matka alkaa kustantajalta ja päättyy lukijalle. (Niemi 2000, 12–14.) Tätä lineaarista siirtymää on kuitenkin kritisoitu ja sen tilalle ehdotettu eri toimijoiden erilaisia rooleja ja keskinäistä vuorovaikutusta korostavia malleja (Svedjedal 2000, 130). Selvää työkajoa rikkovat paitsi omakustannekirjailijat, myös kirjailijaomisteiset osuuskunnat, kuten tutkimuskohteeni tapauksessa. Tällaisissa tapauksissa kirjallisuusinstituution toimijoille ei välttämättä ole määritettävissä yhtä selkeää ja yksiselitteistä roolia.

3.1.2 Modernin kirjakustantamisen kehityslinjoja

Suomen kirjallinen elämä on moniin eurooppalaisiin maihin verrattuna kohtalaisen nuorta. Modernin kirjakustantamisen katsotaan alkaneen Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin perustettiin myös nykyiset suurkustantamot. Suurkustantamojen perustamista edelsi ”Suomen vanhimmaksi elinkeinoelämän etujärjestöksi” itseään tituleeraavan *Suomen Kustannusyhdistyksen* eli *Finska Förlagsföreningenin* perustaminen vuonna 1858. Kansallista identiteettiä rakennettiin ajan kirjallisuudessa niin kielen kuin sisältöjenkin kautta. Kustantamot eriytyivät 1900-luvun alkuun mennessä selvästi suomen- ja ruotsinkielisiin kustantamoihin, ja jo 1880-luvulla suomenkielisten nimikkeiden määrä ohitti ruotsinkielisten määrän. Kansallismielisyyttä kohottava kirjallisuus oli usein myös liiketoiminnallisesti varsin kannattavaa. (Häggman 2008, 95–100; 160; 179.) Kotimaisen kirjakustantamisen alkuvaihe sisältää samoja piirteitä kuin ajan kulttuuripolitiikka laajemminkin. Anita Kangas määrittelemälle kulttuuripolitiikan ensimmäiselle vaiheelle on luonteenomaista ”kansallisen identiteetin aineksien tuottaminen” ja ”osallistuminen kansakunnan luomiseen”. Lisäksi kulttuuripolitiikan painotus oli taiteen tukemisessa laajemmin ymmärretyn kulttuurikäsitteen sijaan. (Kangas 1999, 161–163.)

Kirjatuotanto oli Suomessa kuitenkin suhteellisen vähäistä aina toiseen maailmansotaan saakka, jonka jälkeen julkaistujen nimikkeiden määrä alkoi vuosi vuodelta lisääntyä huomattavaa vauhtia: nimekkeiden määrä noin seitsenkertaistui aikavälillä 1950–2007 (Turunen 2009, 82). Kirjatuotantomäärien lisääntymisellä oli luonnollisesti vaikutuksensa myös suomalaisiin kustantamoihin ja koko kustantamokenttään. Kustannusalalle pyrki paljon uusia toimijoita, joille kulutusmahdollisuuksien lisääntymisen ja yleisen vaurastuminen raivasivat markkinarakoa³. (Turunen 2009, 86–67.) Toisen maailmansodan jälkeinen aika oli paitsi kirjamyynnin lisääntymisen, myös hyvinvointivaltion rakentamisen ja uusien kulttuuripolitiikan vaiheiden muodostumisen aikaa. Toisen kulttuuripolitiikan vaiheen aikana kulttuuripalvelut alettiin mieltää osaksi hyvinvointivaltion palveluita, ja tärkeänä näh-

³ Kirjatuotannon kiihtymisen aikaan syntyneiden kustantamoiden vaikutuksia ei ole kuitenkaan juuri tutkittu. Risto Turusen mukaan vain hetken toimineilla kustantamoilla oli kuitenkin merkityksensä: ”ne osaltaan villitsivät kirjatuotannon kenttää ja haastoivat vakavaraisten suuryhtiöiden dominanssia”. (Turunen 2009, 86–87.)

tiin niiden saattaminen kaikkien kansalaisten piiriin. Julkisen tuen kautta taidetta ja kulttuuria pyrittiin myös suojelemaan markkinoilta, ja tämän kautta myös tuovan julkisen tuen piirissä oleville taidemuodoille erityistä arvostusta. (Kangas 1999, 163–165.)

Kirjanmyynti oli Suomessa säädeltyä 1970-luvulle asti. Sääntely koski niin kirjojen hintoja kuin myyntipaikkojakin. Kirjakauppa vapautettiin ja säätelystä luovuttiin vuonna 1971, mikä käytännössä tarkoitti kirjamyynnin siirtymistä erikoistuneista kirjakaupoista tavarataloihin. (Turunen 2009, 89.) Tämä aiheutti pelkoa ja vastustusta paitsi kirjakauppiaiden keskuudessa, myös kulttuuripiireissä laajemminkin. Sääntelyn vapauttamisen pelättiin johtavan ”kustannusalan ’amerikkalaistumiseen’”. Pelosta ja uhkakuvien maalailusta huolimatta sääntelyn vapauttaminen ei aiheuttanut kovinkaan suuria muutoksia suhteessa kirjaalaan: sen sijaan ”isoimmat rakenteelliset muutokset ajoittuvat [...] 1980-luvun loppuun ja 1990-luvulle”. (Häggman 2013, 181.) Suhtautuminen kirjamyynnin säätelystä luopumiseen viestii kuitenkin oleellisesti siitä, miten vielä 1970-luvulla suurempi markkinoiden armoille joutuminen nähtiin ennen kaikkea toimintaa uhkaavana tekijänä.

On siis katsottu, että vielä 1980-luvulle saakka ns. kamppailut rahan ja sivistyksen valtasuhteista kirjakustantamisen kentällä kääntyivät usein sivistysihanteiden eduksi. Tästä eteenpäin uusliberalistisen politiikan kehittyessä tilanne alkoi muuttua päinvastaiseksi. On esitetty, että tavoitteet taloudellisen voiton maksimoinnista ovat muuttaneet kustantamojen toiminnan logiikkaa entistä markkinaehtoisemmaksi. Risto Turusen mukaan kyse on yleisestä arvomuutoksesta, joka heijastui myös kustantamoiden johtoon: 1980-luvulta alkaen suorkustantamojen johtoon alettiin palkata kulttuuri-idealistien sijaan kasvuorientoituneita ”talousstrategeja”. (Turunen 2009, 88–94.) Osaksi tätä trendiä luetaan myös kustantamojen fuusioituminen osaksi suurempia mediataloja, sekä pienten kustantamoiden ostaminen ja klusteroiminen osaksi omaa kustannusstrategiaa (Häggman 2013, 183–187; ks. myös Ekholm & Repo 2010). Fuusioitumisessa kustantamo liitetään usein osaksi monikansallista viestintä- ja viihdekonsernia, joita Häggman on kuvannut luonnehdinnalla ”mediabisneksen sateenvarjot”. Oleellista on siis huomata, etteivät kustantamot niinkään yhdistä voimavarojaan vaan sulautuvat osaksi laajempia viestintäorganisaatioita. Tällöin seurauksena on, että ”[k]irjallisuus ei enää ole vain kirjallisuutta, vaan osa mediabisnes-sateenvarjon alla

olevaa 'tuoteperhettä', jossa sähköinen ja kuvallinen media usein sanelee ansaintalogiikan". (Häggman 2013, 180.)

1990-luvun laman ympärille sijoittuvat kustannusalan muutokset kulkevat käsi kädessä laajempien yhteiskunnallisten muutosten kanssa. Uusliberalistisen politiikan nousun katsotaan ajoittuneen Suomessa 1980- ja 1990-luvun taitteeseen. 1990-luvun lama aiheutti yhteiskunnallisen kriisin, joka loi otollisen maaperän uudencilaisille yhteiskunnallisille muutoksille. (Heiskala 2006, 14–15.) Kirjakustannusalan lisäksi hegemoninen politiikka heijastui myös kulttuuripolitiikkaan laajemmin. Anita Kankaan mukaan kulttuuripolitiikan 1990-luvulla alkanutta kulttuuripolitiikan kolmatta pitkää linjaa kuvaavia piirteitä ovat esimerkiksi markkinakurin ja tuottavuuspuheen lisääntyminen sekä yksilöllisyyden painottaminen. Siinä missä 1960-luvulla hyvinvointivaltion katsottiin nimensä veroisesti lisäävän hyvinvointia, muuttuu 1990-luvulla suhtautuminen siinä määrin, että hyvinvointivaltio aletaan nähdä entistä useammin myös taloudellisena menoeränä. (Kangas 1999, 165–167.)

Markkinaorientoitumisen lisääntymisen ohella kirjallisuuden ja kirja-alan uhkakuviksi on 2000–2010-luvuilla maalailtu niin digitalisoitumiseen kuin laajemminkin ihmisten lukutottumusten muutokseen ja muovautumiseen sekä kirjallisuuden merkitykseen yleisesti ottaen liittyviä seikkoja: ”Ennen piti tietää, kuka on Vronski. Nykyään olennaista on löytää syöntikypsä avokado”, kuten Juhani Karila kirja-alan muutoksia käsittelevässä *Helsingin Sanomien* lehtiartikkelissaan tiivistää (Karila 2014). Keskustelu ”kirjan kuolemasta” ei tosin sekään ole uusi: kuten esimerkiksi Mikko Lehtonen huomauttaa, on huolestuneita puheenvuoroja kirjan tulevaisuudesta kuultu jo läpi 1900-luvun. Esimerkiksi Olavi Paavolainen julisti vuonna 1929, että vielä ”[k]erran tulee aika, jolloin kuva surmaa kirjan”. (Lehtonen 2001, 12.) Nykyaikaisillekin kirjan kuolemaa manaaville puheenvuoroille on Paavolaisen uhkakuvien maalailun tapaan tyypillistä pelko jonkin uuden mediamuodon fataaleista vaikutuksista kirjallisuuden kenttään. Kunkin ajan ilmiöistä riippuen on pelätty milloin televisiota, milloin pokkaripainosten rappeuttavaa vaikutusta. (Emt., 12; 21–30.) 2010-luvulla uhkana näyttäytyy taloudellisten haasteiden ohella internet, keskittymistä hajaannuttava verkkoselaaminen ja sosiaalinen media.

Vaikka kirjan tulevaisuutta spekuloiava keskustelu saattaa paikoin näyttäytyä suorastaan inhorealisticelta, on sille kuitenkin myös perusteensa. Samanaikaisesti kun julkaistujen nimekkeiden määrä on vuosituhanelta toiselle tultaessa eksponentiaalisesti lisääntynyt, on kirjallisuuden⁴ sekä kappale- että euromääräinen myynti vähentynyt 1990-luvulta 2010-luvulle tultaessa. Kehitys ei ole ollut suoraviivaista: kirjojen euromääräinen myynti nousi 1990-luvulta aina vuoteen 2005 saakka, minkä jälkeen se tasaantui ja kääntyi laskuun. Kappalemääräinen myynti sen sijaan pysähtyi jo vuosituhanen vaihteessa ja kääntyi sen jälkeen laskuun. (Ekholm & Repo 2010, 67–68.) Vaikka yleisen vaurastumisen myötä vapaa-aika on noussutkin entistä keskeisemmäksi osaksi elämää ja myös rahallinen panostus sitä kohtaan on kasvanut, tämä kehitys ei kuitenkaan suoranaisesti näy kirjallisuuden kuluksessa. Ekholmin ja Revon mukaan ”[k]ovenevan työkuulttuurin vastapaino ja kompensoija näyttää usein olevan helppo mediaviihde, ei korkeakulttuuri tai kirjallisuus”. (Emt., 54.) Myyntilukumittareita tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, ettei niiden avulla pystytä luomaan kaiken kattavaa kuvaa esimerkiksi kaunokirjallisuuden lukemisen kehityksestä (ks. esim. Ekholm & Repo 2010). Myyntitilastojen kautta on myös hankala erotella tietyn kirjallisuuden lajin sisäisiä laadullisia muuttujia suhteessa myyntiin: esimerkiksi lyriikan myynti voi yleisellä tasolla olla laskusuhdanteinen, mutta tietyt lyriikan muodot voivat tästä huolimatta olla hyvin elinvoimaisia. Huomioitaessa kuitenkin edellä kuvattu kustantamoiden entistä vahvempi markkinaorientoituminen on loogista, että juuri taloudellisilla mittareilla – kirjamyynnin euro- ja kappalemääräisellä vähenemisellä – on merkityksensä kustannusalan toimintaan.

3.1.3 Pienkustantamot kirjallisen laadun takaajina?

Kustannusala ja sen rakenteellista muutosta on usein kuvattu ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieu'n kenttäteorian sekä taloudellisen ja kulttuurisen pääoman käsitteiden kautta (ks. esim. Halttunen 1995, Mustonen 2004, Arminen 2012, Parkko 2012). Bourdieu'n taiteen ja kirjallisuuden kenttää koskeva analyysi sijoittuu 1960-luvun Ranskaan. Siinä hän hahmottaa aikansa ranskalaisen kirjallisuuden kentälle, joka jakautuu erilaisten tekijöiden perusteella. Bourdieu'n yhtenä periaatteena koskien kulttuurisen kentän rakentumista voidaan

⁴ Puhuttaessa kirjallisuuden myynnin kokonaiskuvasta viitataan kokonaisuuteen, jonka muodostavat kaunokirjallisuuden, tietokirjojen, peruskoulun oppikirjojen, lastenkirjojen, nuortenkirjojen ja sarjakuvien sekä muiden oppikirjojen myynnistä. (Ekholm & Repo 2010, 67.)

pitää sitä, että sen toimintaa ohjaavat suorastaan päinvastaiset toimintaperiaatteet suhteessa taloudelliseen toimintaan. Taiteen maailmaa siis ohjaavat päinvastaiset arvot ja periaatteet kuin muuta maailmaa. (Bourdieu 1993, 29; 40.) Bourdieulaiseen teoriaan on nojattu usein kustannusmaailmaa käsittelevissä tutkimuksissa. Vaikka markkinaehtoisuuden lisääntymistä onkin pidetty kustannustoiminnan saralla keskeisenä kehityskulkuna, on kustantamokentällä ollut jo hyvän tovin havaittavissa myös päinvastaista liikehdintää. Samalla kun suuret kustantamot jatkavat kasvamistaan, raivaavat ne tilaa myös pienkustantamoille, jotka ovat usein erikoistuneet jonkin tietyn ja rajatun kirjallisuudenlajin kustantamiseen (vrt. Brunila & Uusitalo 1989, Halttunen 1995, Ekholm & Repo 2010, 146). Pienkustantamoiden määrän lisääntyminen ajoittuu samaan aikaan suomalaisen kustannuskentän kohtaaman rakenteellisen muutoksen kanssa. 1990-luvulla *Suomen Kustannusyhdistyksen* jäseniksi liittyi paljon pienkustantamoita, joiden toimiala ja asiakaskunta olivat molemmat varsin rajattuja. Uudet pienkustantamot eivät syntyneet niinkään suurten ja vakiintuneiden toimijoiden tai muiden pienkustantamoiden haastajiksi tai kilpailijoiksi, vaan niiden ”tuotteiden ainutkertaisuudesta ja yksilöllisyydestä” johtuva erikoistuminen pikemminkin raivasi niille uudenlaista toiminnan tilaa, joka myös hyötyy verkottumisesta toisten toimijoiden kanssa. (Häggman 2013, 183–187.) Pienkustantamoiden lisääntymiskehitys on kansainvälinen ilmiö ja samansuuntaista kehitystä on ollut havaittavissa muun muassa Yhdysvalloissa (Häggman 2013, 187; Ekholm & Repo 2010, 156). Alan tutkijat katsovat ilmiön myös voimistuvan. Maalaillessaan suomalaisen kirja- ja kustannusalan tulevaisuusskenaarioita Ekholm ja Repo spekuloiivat esikoiskirjallisuuden siirtyvän ”osuuskuntiin ja alakulttuuriksi verkkoon” kirjatalouden ”keskittyneisyydestä ja niukentumisesta” johtuen (Ekholm & Repo 2010, 172).

Yksi pienkustantamoiden lisääntymiseen positiivisesti vaikuttanut tekijä on teknologisen kehityksen tarjoamat mahdollisuudet, esimerkiksi tarvepainatuksen kehittyminen (Häggman 2013, 187). Tarvepainatuksella (print on demand, POD) tarkoitetaan ”teknologiaa ja kirjan markkinointitapaa, jossa teosta painetaan rajattu määrä vasta varsinaisen tilauksen saavuttua” (Ekholm & Repo 2010, 121). Käytännössä tämä mahdollistaa jopa yksittäisten kirjojen painattamisen kokonaisten painoserien sijaan. Tarvepainatusta voidaan hyödyntää niin ensi- kuin lisäpainostenkin ottamiseen, ja se on malliesimerkki siitä, miten teknologia

voi mahdollistaa myös varsin pienen skaalan teoshankkeiden toteutumisen vähentämällä riskejä. Kuten Kai Häggman artikkelissaan kuvaa:

Vähäisellä kulurakenteella, talkoohengellä ja pienillä täsmäyleisölle suunnatuilla täsmäpainoksilla aloittava kustantaja otti pienemmän riskin kuin aloitteleva kaivinkoneyrittäjä ensimmäistä kaivuria ostaessaan (Häggman 2013, 187).

Riskien ollessa pieniä rohkeillekin taiteellisille irtiotolle aukeaa enemmän mahdollisuuksia, kun kustantamon toimintaan ei ole sidottu koko henkilökohtainen pääoma. Usein kirjallisuuden uhkana nähty teknologinen kehitys voi siis tarjota kirjallisuudelle myös uudenlaisia toiminnan mahdollisuuksia.

Runoudella voidaan katsoa olevan oma erityisasemansa sekä kirjallisuuden kentällä ylipääntensä että myös kirjakustantamisen suhteen. 2000-luvulla runouden asemoituminen on ollut paikoin suorastaan ristiriitaista: ylimpänä taidemuotona pidetyn lyriikan rooli näyttää muuttuneen riippakiveksi kustantajien julkaisuohjelmissa, joskin samanaikaisesti runouden on katsottu olevan juuri nyt runsaampaa kuin koskaan (mm. Kultakuume 9.5.2014). Elinvoimaisuudestaan huolimatta runous ei kuitenkaan myy laajalla skaalalla. Esimerkiksi kirjakaupat ottavat valikoimaansa vain harvoja ja valittuja runokirjoja, ja suuren osan palautusoikeuden kera. Myös runojen kustantamisessa on omat ongelmansa. Suurten kustantamojen työntekijöitä on kritisoitu runokentän riittämättömästä tuntemisesta, ja toisaalta myös kustannustoimittamisen tasoa on syytelty heikoksi. (Parkko 2012, 20–21.) Kirjailija Tommi Parkon⁵ mukaan runous asettuu marginaaliin suhteessa muuhun kirjalliseen maailmaan. Isojen kustantamojen vähentäessä runouden määrää julkaisuohjelmissaan seuraa myös, että ”[r]unouden seulonta, kypsyttely ja runoilijaksi kasvaminen on siirtynyt kustantamosta runomaailmaan, samoin kustantamojen perinteiset tehtävät ovat osittain siirtyneet runoyhteisöihin tai runoilijoille itselleen”. Samanaikaisesti Parkko katsoo pienten kustantamoiden merkityksen kasvaneen suhteessa runouden kustantamiseen. (Parkko 2012, 17–21.) Voikin olla, että runoyhteisö ja kustantamo muuttuvat entistä useammin yhdeksi ja samaksi asiaksi. Parkko kuvaa teoksessaan *Runouden ilmiöitä* nykyrunouden jakautuvan karkeasti kahtia marginaaliseen ja valtavirtarunouteen. Marginaalisen runouden kustantajista Parkko mainitsee esimerkkeinä *Poesian*, *ntamon* ja *Savukeitaan*, joita hän kutsuu

⁵ Tommi Parkko on myös yksi Osuuskunta Poesian perustajajäsenistä.

myös runoilijavetoisiksi kustantamoiksi. Motiivit runouden julkaisemisella ovat runoilijavetoisissa kustantamoissa erilaiset suhteessa valtavirtakustantamoihin, sillä ”runoutta ei [runoilijavetoisissa kustantamoissa] julkaista suuren yleisön tai suuren kustantajan, vaan runoilijan itsensä, runouden ja runoyhteisön ehdoilla”. (Parkko 2012, 21–22.)

Parkon mukaan runoilijavetoisille kustantamoille ovat luonteenomaista myös uudenlaiset tavat ymmärtää kirjailijan ja kustannustoimittajan välinen suhde, mihin kuuluu vuorovaikutuksen lisääntyminen näiden kahden eri toimijan välillä. Tämä voidaan nähdä konkreettisesti ilmentymänä Beckerin (1982) aiemmin kuvattujen taiteellisen työn työnjakojen sekoittumisesta. Beckerin jaottelua seuraten roolien sekoittumisesta seuraa, että myös normaalisti ”tukihenkilöstölle” kuuluvat käytännölliset toimet tulevat kirjailijoiden omalle vastuulle. Samalla vastuuta on otettava myös kustantamon taloudellisesta toiminnan pyörittämisestä. Runoilijavetoisissa kustantamoissa tapahtuvaa roolien sekoittumista voidaan havaita paitsi yksittäisten runoilijoiden ja kustannustoimittajien, myös kustantamoiden roolin muutoksen osalta. Kun kustantamo saa vahvan roolin myös yhteisönä, ei ole enää yksiselitteistä, onko se silloin määriteltävissä yksityisen sektorin liiketaloudelliseksi toimijaksi vai kolmannen sektorin järjestöksi tai vapaamuotoiseksi toimintaryhmäksi. Näin ollen runoilijavetoiset kustantamot voitaisiin mieltää eräänlaiseksi hybridiksi, joka asettuu yhteiskunnan eri toiminnan sfäärien rajamaille (vrt. Saukkonen 2013, Sivonen & Saukkonen 2014).

Taide ja taiteellinen työ on usein mielletty alueeksi, joilla muualla yhteiskunnassa vallitsevat taloudelliset lainalaisuudet eivät päde. Näkemyksen sisään rakentuu ajatus taiteesta ja taloudesta erillisinä ja itsenäisinä toiminnan alueina, jotka toimivat parhaiten toisistaan riippumattomina kokonaisuuksina. Mikko Lehtonen (2014, 25–27) erittelee toimittamassaan talouden ja kulttuurin suhteita käsittelevässä kokoelmateoksessa *Tehtävä kulttuurille* (2014) julkaistussa artikkelissaan talouden itsenäisen sfäärin syntyä kapitalismin kehittymisen ja palkkatyön synnyn kautta. Marxiin viitaten Lehtonen puhuu käyttö- ja vaihtoarvon suhteesta: se, mikä ennen kapitalistista tuotantoa on nähty käyttöarvona itsessään, saa kapitalistisessa tuotannossa arvonsa vaihdon välityksellä, minkä palkkatyö synnyttää. Talouden omalakisien alueen genealogian kautta Lehtonen pyrkii muistuttamaan, ettei

”[t]alouden ja kulttuurin olemassaoloa itsenäisinä sfääreinä (...) tule ottaa annettuna”. (Lehtonen 2014, 26–27.) Tähän ajatukseen nojaten voitaisiin hybridioorganisaatioiden toiminta tulkita pyrkimykseksi palauttaa talous nyrjähtäneeltä paikaltaan takaisin luonnolliseksi osaksi inhimillistä toimintaa irtikytketyn voitontavoittelun sijaan. Käsitteellisellä tasolla Lehtonen ehdottaa taloudellisen tai kulttuurisen *sfäärin* sijaan käytettäväksi termiä *aspekti* tai *ulottuvuus*, mikä korostaa ajatusta siitä, että ”[k]aikilla inhimillisillä käytännöillä ja toiminnoilla voi ajatella olevan taloudellinen ja kulttuurinen (...) ulottuvuutensa” (Lehtonen 2014, 30). Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin näitä työhön ja tuotantoon liittyviä teemoja ja siirtymiä, jolla kulttuurisia ja taloudellisia ulottuvuuksia on pyritty kuromaan yhteen vertaistuotannon kautta.

3.2 Palkkatyöstä yhteistyöhön

3.2.1 Työn merkityksen kehityksestä

Kulttuurialan osuustoimintaa koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että yksi keskeinen syy osuustoiminnalle on osuuskunnan jäsenistön työllistäminen tai työllistämisen tukeminen⁶ (Sivonen & Saukkonen 2014, 28). Tutkimuskohteeni tapauksessa toiminnan lähtökohdista voidaan kuitenkin pitää oletetusti toisenlaisina sen vuoksi, ettei osuuskunta tarjoa jäsenilleen työtä tai toimeentuloa, eikä tätä ylipäättään nähdä toiminnan keskeisimpänä tavoitteena. Tämän lähtöasetelman vuoksi tarkastelen seuraavaksi työn, palkkatyön ja siitä kieläytymisen merkityksiä teoreettisessa keskustelussa, joka ammentaa erityisesti italialaisesta marxilaisesta ajattelusta, sekä näiden teemojen suhdetta vertaistuotantoon vaihtoehtoisena tuotannon järjestämisen tapana.

Työ mielletään usein tekijänsä kannalta välttämättömäksi pakoksi ja palkkatyöksi, jonka tarkoituksena on elämän ylläpitäminen (Sayers 2005, 606). Työn motivaatioon liittyy usein myös ajatus itsensä vapaaksi ostamisesta: esimerkiksi asuntolainalla rahoitetun omistusasumisen katsotaan tuovan vapauden vuokra-asumisesta, vaikka isot lainat usein todellisuudessa tekevät ihmisestä entistä työstä riippuvaisemman. Näin ollen suhtautuminen työ-

⁶ Samaan aikaan on kuitenkin syytä painottaa, että vahvasta työllistämiseen liittyvästä motiivista huolimatta taide- ja kulttuurialan osuustoiminta on vain harvalle näiden alojen osuuskuntien jäsenille pääasiallinen toimeentulon lähde (ks. Sivonen & Saukkonen 2014, 32).

hön on usein ristiriitaista: työn sisältöä pidetään vieraantuneena, epämielekkäänä tai eitaroituksenmukaisena, mutta siitä huolimatta oikeudesta työn tekemiseen taistellaan kynsin ja hampain. Työ on samanaikaisesti ”raadantaa ja itsensä toteuttamista”, joista jälkimmäinen ei tosin tapahdu työssä, vaan työn kautta. (Siltala 2007, 36.)

Työn merkitys on kuitenkin muuttuva kategoria ja sidoksissa niin historialliseen kontekstiin kuin vallitsevaan tuotantotapaankin. Antiikissa edellä kuvattu suhtautuminen työhön samanaikaisesti ”raadantana ja itsensä toteuttamisena” ei ollut mahdollinen, vaan työhön suhtauduttiin ponnisteluna ja vaivannäkönä, taakkana tai koettelemuksena. Antiikin käsityksen mukaan työn katsottiinkin ”orjuuttavan tekijänsä toisten tahtoon ja estävän häntä tavoittelemasta korkeampia tarkoituksia”. (Siltala 2007, 36.) Niin Platonin kuin Aristoteleenkin ajattelussa fyysinen työ nähdään esteenä rationaalisen ajattelun ja järjen toteutumiselle, mikä puolestaan on inhimillisen toiminnan ylin ilmenemismuoto (Sayers 2005, 607–608). Myöhemmin myös kristillisessä etiikassa työ nähtiin taakkana, joskin samanaikaisesti myös siunauksena. Tästä huolimatta työn hyödyistä ja iloista ei kuulunut nauttia elin aikana, vaan kova työ tultaisiin palkitsemaan vasta tuonpuoleisessa. Juha Siltalan mukaan kristillisen etiikan näkemykseen työstä kuului kyllä henkinen kilvoittelu ja sen kautta myös jonkinasteinen subjektin tuottaminen, mutta tästä huolimatta työ alettiin nähdä itsejalostuksen muotona vasta valistuksen aikana. (Siltala 2007, 36.)

Teollistumisen myötä vallitsevaksi työn muodoksi nousi palkkatyö, jonka kautta elämää uusinnettiin (Siltala 2007, 36). Teollisen ajan työtä luonnehditaan usein fordistiseksi, millä tarkoitetaan käytännössä pieniin osiin ja yksinkertaistettuihin tehtäviin pilkottua massatuotantoa (ks. esim. Julkunen 2008). Teollistumisen aika nivoutuu myös kaupungistumiseen, mikä kiinnitti kaupunkien asukkaat palkkatyöhön tehden heidät siitä riippuvaisiksi. Fordistisen ajan työ oli teollista ja työpaikka oli määriteltävissä konkreettisesti useimmiten tehtaan fyysisten seinien sisäpuolelle. Työaika oli rajattu: tehtaaseen mentiin, työt tehtiin, ja sieltä lähdettiin pois vapaa-ajan viettoon. Töihin mennessä työntekijän persoonallisuus jäi ”siviilivaatteiden mukana pukuhuoneeseen”: fordistisessa työssä työnjako oli selkeä ja rajattu, minkä myötä tilaa ei jäänyt työn persoonalliselle suorittamiselle. Mekaanisuuden myötä pyrittiin saavuttamaan työn mahdollisimman suuri tehokkuus massatuotannon tuo-

tantomäärien kasvattamiseksi. Koska työ oli mekaanista ja yksinkertaista, olivat myös työntekijät, ainakin työnantajan näkökulmasta, helposti korvattavissa toisilla työläisillä. (Holvas & Vähämäki 2005, 41–43.)

Työn mekaanisuus teollisessa tuotannossa on myös nuoren Marxin ajattelussa työn vieraannuttavuuden ydin: työ menettää merkityksensä muuttuessaan mekaaniseksi, jolloin työntekijä ei pysty hahmottamaan tuotannon kokonaisuukaarta, eikä sen myötä myöskään näkemään työtä tai työn lopputuotetta itselleen merkityksellisenä, vaan ”työläinen suhtautuu työnsä tuotteeseen kuin vieraaseen esineeseen”. Marx katsoo vieraantumisen tapahtuvan kahdella tasolla. Sen lisäksi, että Marx näkee työn tuloksen, lopullisen tuotteen, olevan kapitalistisessa tuotannossa tekijälleen vieras, myös itse toiminta, jolla työn tulos saavutetaan, on tekijälleen vieraantunutta toimintaa, jota työläinen tekee vain tyydyttääkseen inhimilliset tarpeensa. Tätä tapahtumaa Marx kutsuu itsevieraantumiseksi. (Marx 1970, 66–69.) Marx katsoo vieraantuneen työn vaikuttavan tekijäänsä kahdella tavalla: se vieraannuttaa työtä tekevän lajiolemuksestaan ja lopulta tämän myötä myös muista ihmisistä. Lajiolemuksella Marx tarkoittaa ihmisten kohdalla sitä olemusta, mikä erottaa inhimillisen toiminnan eläinten toiminnasta. Havainnollistaakseen Marx kuvaa tätä eroa vertaamalla sitä eläinten, esimerkiksi mehiläisten, ja ihmisten tapaa tuottaa. Molemmat – niin eläimet kuin ihmisetkin – tuottavat, mutta eläimet tuottavat ”ainoastaan välittömän fyysisen tarpeen pakottamana, kun taas ihminen tuottaa fyysisestä tarpeesta riippumatta ja *tuottaa toden teolla vasta ollessaan vapaa tästä tarpeesta*”. (Marx 1970, 73–75; painotus lisätty.) Voisi siis todeta, että siinä missä Marx näkee fyysisen pakotteen eläimille tuottavana voimana, ihmisille hän näkee sen haitallisena. Näin ollen voidaan ajatella ihmisen olevan tuoteliimmillaan vasta silloin, kun hän on vapautunut palkkatyön ikeestä. Kuten Sayers (2005, 609) kuitenkin huomauttaa, vieraantumisen käsite sisältää implisiittisesti myös käsitteen siitä, että työ voi olla epävieraantunutta, jolloin työ nähdään tuottavana ja luovana aktiviteettina. Osittain tätä taustaa vasten uudemmassa marxilaisittain orientoituneessa työtä käsittelevässä teoreettisessa kirjoituksessa onkin alettu kritisoida palkkatyötä ja kiinnitetty sen kautta huomiota (palkka)työstä kieltäytymisen mahdollisuuteen (vrt. Viren & Vähämäki 2011).

3.2.2 Postfordistinen työ ja tuotanto

Globalisaation aiheuttamaa muutosta länsimaaisessa työssä ja tuotannossa on usein kuvattu immateriaalisen työn käsitteen avulla; kun fyysinen tehdastyö on siirtynyt halvemman tuotannon ja heikompien työehtojen maihin, on länsimaissa tilalle tullut näennäisesti aineeton, immateriaalinen työ. Lukuisissa ”uutta” työtä⁷ ja tuotantoa sekä näiden immateriaalisia piirteitä käsittelevissä teoreettisissa kirjoituksissa keskeiseksi lähtökohdaksi nousee Karl Marxin *Vuosien 1857–1858 taloudellisissa käsikirjoituksissa* eli *Grundrissessa* esittämä ”Fragmentti koneista”. Fragmentissaan Marx ennustaa tietotyön syrjäyttävän mekaanisen työn ja muuttuvan siten tärkeimmäksi tuotantovoimaksi. Tämän muutoksen myötä työn lisäarvo ei enää perustu fyysiseen, mekaaniseen ja suorittavaan työhön tai sitä kehystävään työaikaan, vaan keskeisiksi tuotannontekijöiksi nousevat kommunikaatio, sosiaalisuus, ”ihmisaivojen yleinen kehitys” sekä ihminen ”yhteiskuntaruumiina”. (Virno 2006, 120–122; Vähämäki 2003, 59–60.) Keskeiseksi käsitteeksi nousee Marxin fragmentissaan käyttämä termi *general intellect*, yleinen ymmärrys tai äly, jonka merkitys postfordistisessa tuotannossa on alati kasvava. (Virno 2006, 120–122; Virtanen 2006.) *General intellect* -käsitteellä viitataan yhteiseen, yleiseen tai julkiseen ymmärrykseen ja älyyn sekä ajattelun julkisuuteen, siis ymmärrykseen yleisluontoisena ilmiönä (Virno 2006, 68–69; Vähämäki 2006, 12). Virnon mukaan ”Marx tarkoittaa *general intellectilla* tiedettä, tietämystä yleensä, tietoa josta yhteiskunnallinen tuottavuus nyttemmin on riippuvainen”. (Virno 2006, 69). Toisin sanoen älystä ja tiedosta – erilaisista immateriaalisista tekijöistä – tulee postfordistisessa tuotannossa keskeinen taloudellisen arvonlisäyksen työkalu.

Uusliberalismin kehittymisellä niin sanotussa jälkiteollisessa yhteiskunnassa on ollut merkittäviä vaikutuksia työhön, sen rooliin ja luonteeseen. Työn luonteen on kuvattu muuttuneen epävarmaksi, prekaariksi. Työn prekarisaatiolla tarkoitetaan yleisesti ottaen työn epävarmistumista, ja sillä viitataan usein postfordistisen ajan tyypilliseen, epätyypilliseen työhön. Sanan etymologia juontaa latinan kielen sanasta *precario*, mikä tarkoittaa 'epävarmaa', 'epävakaata', 'väliaikaista' tai 'toisen armoilla olemista' ja 'turvattomuutta'. Käsitteen nykyisen käytön tarkoituksena on kuvata paitsi työn epävarmistumista, myös sen vaikutuksia prekariaatin elämään. (Korhonen ym. 2006, 378–379.)

⁷ Etenkin suomalaisessa keskustelussa postfordistista työtä ja siihen liittyviä piirteitä kuvataan usein ”uuden” työn käsitteellä (ks. esim. Julkunen 2008, Jakonen 2014).

Prekaaria työelämää koskeville keskusteluille on tyypillistä luonnehdintojen eräänlainen ambivalenttius. Piirteet, joiden katsotaan kuvaavan postfordistisen ajan työn luonnetta, eivät ole itsessään arvottavia. Riippuen käyttöyhteydestään ne voidaan tulkita joko riippuvuutta lisääviksi tai päinvastoin vapauttaviksi piirteiksi. (Gill & Pratt 2009, 19.) Tällaisia piirteitä ovat esimerkiksi työajan muutokset, työn subjektiivisuus ja sen myötä syntyvät biovallan ulottuvuudet sekä yhteistyön merkitys. Fordistisen ajan työlle ominaista oli sen sijoittuminen tehtaisiin, konkreettisesta työpaikan fyysisten seinien sisäpuolelle. Rajattua oli myös työaika: tehtaaseen menttiin, työt tehtiin, ja sieltä lähdettiin pois vapaa-ajan viettoon. (Holvas & Vähämäki 2005, 41–43.) Sen sijaan prekaarille työlle ominaiseksi piirteeksi on usein mielletty työn ja vapaa-ajan sekoittuminen keskenään. Tuotantotehtaan korvaa sosiaalinen tehdas, jossa tuotannon aluetta ei voida enää rajata tapahtuvaksi tietyssä ajassa ja paikassa, vaan se ulottuu ajallisesti kaikille elämän osa-alueille. Myös vapaa-aika muuttuu eräänlaiseksi työksi. (Hardt & Negri 2005, 384–385; Gill & Pratt 2009, 17–18.) Työaikaa koskevat muutokset liittyvät biovallan kasvuun ja työn subjektiivisuuden lisääntymiseen:

Kun työ siirtyy pois tehtaan seinien sisältä, on yhä hankalampaa mitata näennäistä työpäivää ja näin erotella tuotanto- ja uusintamis- tai työ- ja vapaa-aikaa toisistaan. Biopoliittisen tuotannon maastossa ei ole leimattavia kellokortteja; proletariaatti tuottaa poikkeuksetta kaikkialla ja pitkin päivää. (Hardt & Negri 2005, 385.)

Kuten Hardtin ja Negrin yllä esitetystä sitaatista käy esille, ovat erilaiset postfordistista työtä ja tuotantoa kuvaavat piirteet tiukasti toisiinsa lomittuvia. Tässä esimerkissä työajan muutokset kytkeytyvät Gillin ja Prattin edellä kuvaamiin postfordistisen työn piirteisiin, biopoliittiseen hallintaan ja subjektin roolin korostumiseen.

Monet taiteellisen ja myös laajemmin prekaariksi määriteltävän työn ominaispiirteet voidaan tulkita luonteeltaan ambivalenteiksi. Piirteiden tulkinnan moniselitteisyys nostattaa esille relevantin kysymyksen siitä, miten kuvatus kaltaisen työn kautta voidaan tavoitella omaehtoisempia työoloja, jos kerran samat mekanismit toimivat myös tekijäänsä vastaan. Tai kuten Gill ja Pratt asian muotoilevat:

(...) if contemporary forms of capitalist organization demand 'cooperativeness',

'participation', 'creativity' and other practices that are also – simultaneously – said to be features of an elementary spontaneous communism, then how can one distinguish between those instances that might make capitalists quake in their boots and those which are indices (on the contrary) of capitalism's penetration of workers' very souls? By what kinds of principled criteria might we differentiate between the radically different meanings of apparently similar practices? (Gill & Pratt 2009, 19.)

Yksi keskeinen elementti kysymykseen vastattaessa liittyy työn ja tekemisen organisoimisen tapoihin omaehtoisten toimintaympäristöjen ja yhteisöjen luomisen kautta (vrt. Hardt & Negri 2005, Lazzarato 2006, Virno 2006). On katsottu, että samat voimat ja tekijät, jotka ylläpitävät nykyistä tuotannon rakennetta, ovat ”uusien demokratian muotojen avulla” kykeneväisiä ”myös autonomisesti rakentumaan vastaimperiumin, globaalien virtausten ja vaihdon vaihtoehtoisen poliittisen organisaation”. (Hardt & Negri 2005, 15.) Myös Maurizio Lazzarato kuvaa *Kapitalismin vallankumousten* ensisivuilla lähtökohtia, joiden kautta uusia toiminnan mahdollisuuksia on pyrittävä luomaan:

Täytyy luoda sommitelmia, mekanismeja ja instituutioita, jotka kykenevät levittämään auki nämä uudet elämän mahdollisuudet ottamalla vastaan ne arvot, joita uusi sukupolvi (...) on osannut luoda: uusien talouden ja poliittisen todellisuuden välisiä suhteita, erilaisen tavan kokea aika, ruumis, työ, viestintä, uusia tapoja olla yhdessä ja vastustaa ja niin edelleen. (Lazzarato 2006, 10.)

Hardtin ja Negrin mukaan puolestaan ”[o]maa luovaa energiaansa ilmentäessään immateriaalinen työ (...) näyttää tarjoavan pohjan eräänlaiselle spontaanille ja perustavalle kommunismille”. (Hardt & Negri 2005, 290–292.) Toisin sanoen yhteistyön avulla voitaisiin kenties kääntää prekaarin työn epävarmuutta luovat ominaispiirteet positiivisesti yhteisön käyttöön. Yhteistyön ja yhteisöllisyyden määrittelyminen on kuitenkin jo tehtävä itsessään. Niin Virno, Lazzarato kuin Hardt ja Negrikin ovat kuvanneet uudenlaisen yhteisöllisyyden määritelmän eroavan ratkaisevalla tavalla perinteisestä tavasta. Keskeisin ero liittyy monouden korostamiseen osana yhteisön määrittelyä. Lazzarato näkee vuoden 1968 eräänlaisena käännekohtana liikkeiden toiminnan logiikan muuttumisen suhteen. Yksinkertaistusti ilmaistuna ennen vuoden 1968 tapahtumia erilaiset kansanliikkeet rakentuivat pääasiallisesti binaaristen vastinparien ja vastustamisen logiikalle. Sen jälkeen syntyneet liikkeet ovat muodoltaan fragmentoituneempia. (Lazzarato 2006, 169–176.) Samaa ajatusta heijastelee Paolo Virnon ajattelun keskiössä on väen⁸ käsite, jonka tarkoitus on 'kansan' vasta-

⁸ Italian kielen sanalle *moltitudine* (engl. *multitude*) ei ole vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Se voidaan kääntää kontekstista riippuen esimerkiksi *monedeiksi* tai *väeksi*. Esimerkiksi Virnon teoksen *La*

kohtana korostaa liikkeiden fragmentaarista luonnetta (Virno 2006, 10). Virnon mukaan oleellista olisikin yhteiskunnan ja sen ilmiöiden tarkastelu juuri väen ja moneuden näkökulmasta:

On olemassa kokonainen merkittävien ilmiöiden sarja – kielellisiä pelejä, elämänmuotoja, eettisiä taipumuksia, silmiinpistäviä tämänhetkisen materiaalsen tuotannon piirteitä – joka ei ole juurikaan tai lainkaan ymmärrettävissä, jos ei lähdetä liikkeelle *monien* tavasta olla (Virno 2006, 12).

Monien tapa olla – ja erityisesti tavan näkyväksi tekeminen – on riippuvainen vallitsevasta yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja tavoista ymmärtää julkinen ja yksityinen. Virnon mukaan kuitenkin dikotomista julkisen ja yksityisen erottelua ei voida pitää enää kovinkaan perusteltuna tapana ymmärtää yhteiskuntaa. Virnon mukaan 'nykypäivän väki' ei vaikuta julkisella, mutta ei myöskään yksityisellä ”sektorilla”, vaan niiden välissä. Virno puhuukin toistuvasti ei-valtiollisesta julkisesta alueesta, jonka kautta voidaan uudelleenmäärittellä julkisuus vailla valtiollista sidosta. Väen sijoittuminen jonnekin totuttujen ajattelun kategorioiden välimaastoon liittyy myös siihen, ettei ”väki asetu Yhtä vastaan, vaan uudelleenmäärittelee sen”. Virnon mukaan tämä uudelleenmäärittely ja moneuden toimiminen vaatii jonkinlaista ”monien yhtenäistä muotoa”, mutta oleellista on se, että ”tämä yhtenäisyys ei ole enää Valtio, vaan kieli ja ymmärrys, ihmisten yhteiset kyvyt.” (Virno 2006, 15–16.) Uusien yhtenäisyyden määrittäjien yhteiseksi nimittäjäksi asettuu siis aiemmin kuvattu general intellect, yleisäly. Myös Hardtin ja Negrin mukaan liikkuvuuteen, yhteistoimintaa, eksodukseen ja yhteisöön perustuva tuotanto voidaan nähdä omaehtoisuuden takeena tai edellytyksenä. Kuvatunlainen tuotanto ”synnyttää uusia elämän ja yhteistyön muotoja” luoden kaikille vaurautta. (Hardt & Negri 2005, 381.)

grammatica della moltitudine on suomennettu *Väen kieliopiksi*, joskin paikoin suomennoksessa käytetään myös moneuden käsitettä. Virnolle kansa ja väki ovat vastakohtaisia tapoja ihmismassojen käsittämiseen. Väen käsite painottaa moneutta, kun taas kansa viittaa yhtenäiseen joukkoon. Näistä väki kontrolloimattomana joukkona saa vallitsevassa diskurssissa negatiivisempia määreitä kuin koherentti kansa. Havainnollistaakseen tätä eroa Virno lähtee liikkeelle ”kansan ja väen oletettujen isien”, Thomas Hobbesin ja Baruch Spinozan ajattelun kautta. Siinä missä Spinozalle ”väki merkitsee paljoutta, joka pysyy sitkeästi paljoutena”, on se taas Hobbesille inhoa herättävä kontrolloimaton joukko, jonka hän näkee myös uhkana hallitusvallalle ja sen kautta valtiolle. Koska näistä kahdesta kilpailevasta näkökulmasta juuri Hobbesin näkemys on voittava ja tällä hetkellä vallitseva, auttaa hobbesilaisittain ymmärretty ”väen kategoria (...) tekemään joukon tämänhetkisiä yhteiskunnallisia käyttäytymismuotoja ymmärrettäviksi”. (Virno 2006, 7–8, 11.)

Vaikka Hardt ja Negri puhuvat väen autonomian *mahdollisuudesta*, piilee heidän mukaansa todellinen kysymys kuitenkin siinä, miten ymmärretään väen organisoituminen ja muuttuminen poliittiseksi voimaksi (Hardt & Negri 2005, 381). *Imperiumi* ei tarjoa tähän suorasanaista vastausta: se lähtee liikkeelle pikemminkin tarkastelemalla ”Imperiumin menetelmiä näiden liikkeiden tukahduttamiseksi” (emt. 382). Tarkastelun keskiössä ei siis ole se, mitä on tehtävä, vaan se, mitä pyritään estämään. Tähän kysymykseen kirjoittajat tarjoavat eristämisen, jakamisen ja erottamisen mekanismeja, joiden kautta väkeä ja sen liikkuvuutta voidaan kontrolloida. Rajoittamista ei kuitenkaan voi olla liikaa, sillä kuten kirjoittajat huomauttavat, on vallitseva järjestelmä samanaikaisesti riippuvainen siitä liikkuvuudesta, mitä se itse pyrkii rajoittamaan. (Emt. 382.) Virnon mukaan monien yhteenliittymillä on keskeinen rooli suhteessa omaehtoisen toiminnan tilojen luomiseen. Tässä keskeiseen rooliin nousee instituution tai neuvoston käsite⁹. Instituutioiden kautta ihmiset pyrkivät suojelemaan itseään epävarmuudelta ja kehittävät omia sääntöjään arvokkaiden käytäntöjen vaalimiseksi. Tätä kautta muodostetaan moneuden instituutioita (*institutions of the multitude*), jotka eroavat ratkaisevasti perinteisesti ymmärretyistä yhteydestä juuri moninaisuuden kautta. (Virno 2010.)

Ratkaiseva kysymys on Virnon mukaan se, miten nykyisten kapitalististen tuotantosuhteiden vallankumouksellisuus voi manifestoida itsensä julkisen, ei-valtiollisen poliittisen yhteisön kautta, jotka orientoituvat kohti yleisälyä. Analysoidessaan tällaisten mikrokollektiivien kasvua suhteessa postfordistisen tuotannon kehitykseen Virno kuvaa mikrokollektiivien olevan luonteeltaan sekä tuottavia rakenteita että myös poliittisen järjestäytymisen ituja, joka kiinnittyy olennaisesti myös palkkatyön kritiikkiin. (Virno 2010.) Tätä kautta Virno nostaa esille myös autonomisti-marxilaiselle teoriaperinteelle olennaisen teeman palkkatyöstä kieltäytymisestä. Kuten Eetu Viren ja Jussi Vähämäki (2011) asian kiteyttävät, on jälkiteollisessa yhteiskunnassa ja sitä koskevassa autonomisti-marxilaisessa tutkimuksessa ja politiikassa siirryttävä ”työtaisteluista työn vastaisiin taisteluihin”. Työn vastaiset taistelut voidaan yhdistää myös vertaistuotannon mahdollisuuksiin. Kuten Jakonen ym. (2010, 63 – 64) kuvaavat:

Keskusteluissa prekaarista työstä ja toimeentulosta on argumentoitu työstä

⁹ Virno käyttää sekä termiä *moneuden instituutiot* (*institutions of multitude*) että *moneuden neuvostot* (*soviets of multitude*).

kieltäytymisen puolesta palkkatyötä vastaan. Toisenlaisen tuotantotavan välttämättömyyttä ei ole kuitenkaan juuri käsitelty. Vertaistuotannon näkökulma on tällaisen ongelman rakentavaa kritiikkiä. Vertaistuotannon yhteiskunnassa teemme ehkä vähemmän vaihtoarvoa tuottavaa palkkatyötä, mutta enemmän työtä yhteisten käyttöarvojen eteen.

Vertaistuotannossa keskeiseen rooliin ei siis nouse niinkään se, miten työtä tehdään, vaan kenelle sitä tehdään ja minkä takia.

Tiivistäen voitaisiin siis sanoa, että edellä esitetyn näkemyksen mukaan nykyinen hegemoninen tuotantotapa saa osakseen luonteeltaan ambivalentteja piirteitä. Näin ollen kyseiset piirteet voivat näyttäytyä joko prekariaatin kannalta negatiivisina tai positiivisina. Piirteiden kääntäminen positiivisiksi edellyttää yhteistoimintaa. Tämä yhteistoiminta kuitenkin eroaa perinteisten massaliikkeiden toiminnasta siten, että se perustuu pikemminkin yksilöllisyyksien moneuteen kun homogeeniseen eturyhmäajatteluun.

3.2.3 Vaihtoehtona vertaistuotanto

Yhteiskunnan eri toimijatahojen välisiä suhteita on totutusti tarkasteltu sektorijaottelun kautta. Yhteiskunta jaetaan tyypillisesti neljään pääsektoriin: julkiseen, yksityiseen, kolmannen ja kotitalouksiin eli neljänteen sektoriin, joita kaikkia ohjaa omanlainen toimintalogiikkansa. Siinä missä julkisen sektorin toiminnan tarkoituksena on nähty hyvinvoinnin tuottaminen kansalaisille, on yksityisen sektorin tehtävänä pelkistetysti taloudellisen hyödyn tuottaminen osakkeenomistajille. Tyypillisiä kolmannen sektorin toimijoita ovat puolestaan voittoa tavoittelemattomat, arvopohjaiset kansalaisyhteiskunnan organisaatiot, esimerkiksi järjestöt. Vaikka sektorit jaotellaankin toisistaan näennäisesti eri klustereihin, on niiden toiminnassa siitä huolimatta myös paljon yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi kirjakustantamiseen kiinteästi liittyvistä kulttuurisista arvoista huolimattakustannustoiminta on samanaikaisesti yksityisen sektorin toiminta-alueelle määrittyvää. Myöskään uudentyyppisten, esimerkiksi osuuskuntamuotoisten pienkustantamoiden asettaminen totutulle sektorijaolle ei ole useinkaan kovin yksiselitteistä. (Vrt. Saukkonen 2013.)

Kulttuuripolitiikan tutkija Pasi Saukkosen mukaan taiteen- ja kulttuurin kentän kolmannen sektorin toimijoihin kohdistunut viimeaikainen tutkimus ja siihen liittyvä ”[e]mpiirinen tarkastelu on tuonut esille ilmiöitä ja kehityskulkuja, jotka haastavat perinteistä tapaa ymmärtää kolmannen sektorin toimijoiden luonne sekä pakottavat arvioimaan uudelleen sen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa” (Saukkonen 2013, 6). Yksi keskeinen kolmannen sektorin muutoksen kuvaaja on hybridisyys. Hybridioorganisaatioilla tarkoitetaan ”sellaisia toimijoita, jotka sekoittavat keskenään yhteiskunnan eri sektoreille perinteisesti liitettyjä elementtejä, arvoja ja toimintalogiikkoja” (emt., 21–22). Tyypillistä on erityisesti rajankäynti kolmannen ja yksityisen sektorin välillä, josta Saukkonen mainitsee malliesimerkkinä uusosuuskunnat: ne ovat ”muodollisesti liiketoimintaa”, mutta toiminnallisilta piirteiltään kuitenkin paremmin sovitettavissa osaksi kolmatta kuin yksityistä sektoria. (emt., 21–22.) Toinen esimerkki hybridisyydestä liittyy julkisten palveluiden järjestämiseen. Monia aikaisemmin julkisesti tuotettuja palveluita on ulkoistettu kolmannen sektorin toimijoille tai hybridioorganisaatioille, jotka ovat muodollisesti yrityksiä, mutta joiden ainoa tai suurin omistaja on edelleen kaupunki tai kunta (ks. esim. Ruusuvirta 2013).

Yksi tapa pyrkiä jäsentämään totuttujen kategorioiden rajamaille asettuvaa taiteellista ja kulttuurista toimintaa on lähestyä asiaa *yhteisen* näkökulmasta. *Yhteisen, yhteisresurssien ja yhteisvaurauden* ympärillä pyörivä keskustelu pyrkii tavoittamaan ja nimeämään sellaisia toiminnan muotoja, joissa yhteisö tuottaa itselleen ja toisilleen hyödyntäen yhteisesti hallinnoimiaan resursseja (Toivanen & Venäläinen 2015, 24). Yhteisresurssit nähdään myös erillisinä kapitalistisen vaihdantatalouden tavaroista, sillä kaupanteon sijaan yhteisresursseja hyödynnetään pikemminkin jakamalla kuin ostamalla tai kuluttamalla¹⁰ (Dyer-Witthford 2007). Yhteiseen liittyvänä toiminta vertaistuotanto on joidenkin tulkintojen mukaan nähty ”sellaisena työn järjestyksenä, jota kolmas sektori olisi parhaimmillaan (...) Prekaarissa taloudessa yleistyvän itsensä työllistävän työvoiman asemaan se tarjoaisi myös mahdollisuuksia vaihtaa yrittäjäyys jaettuihin resursseihin, tuottavaan yhteistyöhön ja kollektiiviseen suojaan” (Jakonen ym. 2010, 66). Yhteisen teoriaa voidaan siis pitää yhtenä tarkastelunäkökulmana kolmannen sektorin muutoksiin. Kuten edellisen perusteella huomataan, kytkeytyy se oleellisesti myös uudenlaisiin, omaehtoisen tuotannon muotoihin.

¹⁰ “A commodity is a good produced for sale, a common is a good produced, or conserved, to be shared” (Dyer-Witthford 2007).

Yhteisistä tai *commons*ista puhuttaessa on tyypillistä joutua keskellä pientä kielellistä sekaannusta. Suomenkielisessä keskustelussa yhtenä sekaannuksen syynä on hankaluus termien kääntämisessä. Lisäksi keskustelussa käytetään paljon keskenään samankaltaista käsitteistöä. Substantiivina englanninkielen sana 'commons'¹¹ voidaan kääntää suomeksi yhteisvarannoksi tai -resursseiksi. Näin tulkittuna yhteisvaranto- tai resurssi on yksittäinen yhteisen muoto. Toivanen ja Venäläinen käyttävät esimerkkeinä tästä puistoa ja metsää, jotka ovat esimerkkejä luonnollisista resursseista. (Toivanen & Venäläinen 2015, 25–28.) Vastaavasti myös vaikkapa yksittäinen osuuskunta voidaan näin ollen mieltää eräänlaiseksi yhteisresurssiksi. Kaikki tämän kaltaiset yksittäiset yhteisresurssit muodostavat puolestaan kokonaisuutena yhteisvaurauden. Toivanen ja Venäläinen kuvaavat yhteisvaurauden olevan ”kaikkien yhteisvarantojen kokonaisuus: maailma, joka ei ole yksinoikeudellisen hallinnan piirissä; kaikki, mikä ei ole markkinoilla tai valtiollisessa hallinnassa” (emt., 25). Ajatus yksittäisten yhteisresurssien muodostamasta yhteisvaurauden verkostosta korostaa yhteiseen liittyvän toiminnan verkostoituvaa luonnetta, jossa yhteisresurssien ympärille organisoituvat yhteisöt palvelevat paitsi yhteisönsä parasta, myös laajempaa joukkoa. Laajemmin ja teoreettisemmin tätä kokonaisuutta voidaan kuvata *yhteisen* käsitteellä, jonka Toivanen ja Venäläinen luonnehtivat analyttiseksi käsitteeksi, ”joka vertautuu yksityiseen ja julkiseen”. Yhteisen kentällä tapahtuvaa toimintaa nimitetään usein englannin kielen käsitteellä *commoning*, jolla tarkoitetaan yhteisresursseja hyödyntävää ja uusia yhteisresursseja synnyttävää toimintaa. (Emt., 25–26.) Suomenkielisessä keskustelussa käsitteestä puhutaan usein *vertaistuotantona* (ks. Jakonen ym. 2010). Vertaistuotannon rinnalla käytän tässä tutkielmassani myös käsitettä yhteistuotanto.

Yhteisresursseja voidaan jakaa ja luokitella eri tavoin. Klassisia esimerkkejä potentiaalisista yhteisresursseista ovat niin metsät kuin tietokin. Molemmat edustavat omanlaistaan yhteisresurssin muotoa: edellinen luonnollista resurssia ja jälkimmäinen inhimillisen toiminnan seurauksena syntyntä resurssia. Karkeasti ottaen luonnonresurssit voidaan nähdä luonteeltaan rajallisina, kun taas inhimillisen toiminnan seurauksena syntyneet resurssit

¹¹ Käsitteen etymologiasta ja sen merkityksistä ks. Oksanen 2011, 25; Jakonen ym. 2010, 50–52.

ovat pikemminkin rajattomia resursseja. Siinä missä luonnolliset resurssit ovat olleet aina, ovat muunlaiset resurssit syntyneet ihmisen toiminnan seurauksena. (Caffentzis 2008, 9; Moilanen ym. 2014, 183; Ostrom 1990, 30–33.) Kuten luonnolliset resurssit, myös ”luonnottomat” resurssit ovat arvokkaita niin itseis- ja käyttöarvoltaan kuin myös taloudellisessa mielessä. Erityisesti luovuuteen ja inhimilliseen kekseliäisyyteen perustuvat resurssit ovat saaneet korostuneen roolin tietoyhteiskuntakehityksen voimistuessa (vrt. tämän tutkielman luku 3.2.2). Tässä tutkielmassa keskityn tutkimuskohteeni luonteen vuoksi inhimillisen toiminnan seurauksena syntyneisiin rajattomiin yhteisresursseihin, mutta ammennan teoreettisessa keskustelussa elementtejä luonnollisia yhteisresursseja käsittelevästä tutkimuksesta ja teoriasta.

Kuten aiemmin todettua, käsitetään yhteinen usein julkisesta ja yksityisestä erillisenä toiminnan kenttänä. Niin julkisen kuin yksityisenkin sektorin toimintaan liittyvä kritiikki onkin nähty yhtenä syynä lisääntyneeseen kiinnostukseen yhteistoimintaa kohtaan: avoimuutensa ja osallistavuutensa vuoksi vertaistuotanto on nähty vaihtoehtona ”niin julkista puolta pahimmillaan luonnehtivalle byrokraattisuudelle ja tehottomuudelle kuin yksityistä puolta sävyttävälle salailulle ja omaneduntavoittelulle” (Moilanen, Peltokoski, Pirkkalainen & Toivanen 2014, 181; ks. myös Toivanen 2010, 2). Vastaavaan tapaan Georg de Peuter ja Nick Dyer-Witheford (2010, 31) kuvaavat yhteistoiminnan kytkeytyvän nykyisellään niin luonnon monimuotoisuuden suojeluun, ilmastonmuutoksen vastustamiseen, geenimuuntelun kehittämisen estämiseen sekä kulttuurisen aktivismin muotoihin, kuten avoimen lähdekoodin puolustamiseen ja tekijänoikeuksiin liittyviin kysymyksiin – kuitenkin ilman, että toiminta varsinaisesti kytkeytyy julkiseen valtaan ja sen tarjoamiin keinoihin. Kirjoittajien sanoin:

”Commons discourse resumes older discussions about 'public goods', but breaks new ground, both in the range of ecological, biogenetic, and cultural domains it addresses, and in its interest in the possibilities for the organization of resources from below, rather than according to the models of command economies or bureaucratic welfare states” (de Peuter & Dyer-Witheford 2010, 31).

Yhtäältä on siis katsottu, että yksityisen sektorin vallan voimistuva kehitys on haitallista niin luonnonvarojen kuin kulttuurisen monimuotoisuudenkin kannalta. Toisaalta on myös nähty, ettei julkinen sektori välttämättä byrokraattisuutensa tai jähmeytensä vuoksi kykene

aina vastaamaan yksityisen sektorin ylivoiman tuottamiin haasteisiin. Yhteistoiminnan kautta voidaan siis hakea ratkaisuja näiden dikotomioiden tuottamiin ongelmiin. (De Peuter & Dyer-Witthford 2010, 30–31; Moilanen ym., 181.)

Inhimillisten toiminnan resurssien kaappaaminen kapitalistisen tuotannon piiriin on toistuva teema kapitalismin historiassa. Yhtenä klassisena esimerkkinä tästä pidetään Englannissa teollistumisen aikaan tapahtunutta yhteismaiden aitaamista (*enclosures*), jota on kuvattu myös ”rikkaiden vallankumoukseksi köyhiä vastaan”. Yhteismaiden aitaamisen myötä maan käyttöoikeus siirtyi yksityisille maanomistajille, minkä myötä oman elinkeinon harjoittamisen mahdollisuudet vähenivät tai muuttuivat olemattomiksi niillä, joilta puuttui maanomistusoikeus. (Polanyi 2009, 79–93.) Kapitalismin kehittyessä se, mikä aikaisemmin oli yhteistä ja kaikkia yhteisön jäseniä hyödyttävää, yksityistettiin ja saatettiin näin ollen palvelemaan yksityisomistajan taloudellisia tarkoitusperiä. Marxilaisin termein kuvattuna tätä kehityskulkua kutsutaan ”niin sanotuksi alkuperäiseksi kasautumiseksi”. Yhteisten resurssien yksityistämisen voidaan katsoa olleen edellytyksenä myös palkkatyöstä riippuvaisen työväenluokan syntyyn. (Toivanen & Venäläinen 2015, 33–34; de Peuter & Dyer-Witthford 2010, 30.)

Vaikka Englannin yhteismaat ovat jo olleetkin aidattuna hyvän tovin, tapahtuu uudenlaista aitaamista edelleen jatkuvasti. Nykyisistä aitaamisen muodoista voidaan löytää esimerkkejä vaikkapa tekijänoikeuksien ja tietoverkkojen osalta (Viren & Vähämäki 2011, 55). Luovan talouden visioita ja politiikkaa artikkelissaan käsitellyt Hanna Kuusela huomauttaa, että luovan talouden visioissa erityisesti ”patentti ja tekijänoikeuskysymykset sekä ajatukset luovuudesta, jonka tuotokset on sekä turvattava oikeudellisesti että saatava yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti hyödylliseen muotoon” ovat saaneet korostuneen roolin suhteessa luovuus- ja innovaatiopolitiikkaan (Kuusela 2014, 113). Erityisesti patentti- ja tekijänoikeuskysymysten suhde yhteisen aitaamiseen on ilmeinen: niiden kautta inhimillisen kekseliäisyyden ja luovuuden tuotteet saatetaan osaksi markkinataloutta. Kuten Kuusela myös huomauttaa, on Suomessa toteutettu luovan talouden edistämisen linja ja visio varsin yhdenmukainen ”uusliberalististen talousmallien kanssa” (emt. 113). Tietoon ja luovuuteen liittyvien resurssien aitaamisessa on syytä huomioida, että kyse on samanaikaisesti myös

rajattomien resurssien keinotekoisesta rajaamisesta: siinä missä tiettyä luonnonvaraa on maailmassa vain rajallinen määrä, on esimerkiksi tieto ehtymätöntä huolimatta siitä, kuinka paljon sitä levittää (Toivanen & Venäläinen 2015, 27). Myös suuri osa taiteen saralla tuotetuista teoksista on teoriassa helposti jaettavissa eteenpäin siten, että kun teoksen on kerran tuottanut, voidaan sitä monistaen jakaa mahdollisimman suuren ihmisjoukon saataville. Potentiaalisesti loputonta monistamismahdollisuutta pyritään kuitenkin usein rajoittamaan, sillä ainoastaan sen kautta tuotteesta voidaan tehdä myös taloudellisesti tuottoisa kauppatavara. (Jakonen ym. 2010, 62.)

Uusien yhteistoiminnan muotojen onkin katsottu usein syntyvän erityisesti tilanteissa, joissa jokin yhteisön tärkeäksi kokema resurssi on uhattuna ja sitä halutaan suojella. Tämän tilanteen ympärille rakentuu yhteistoiminta, jonka kehityskulkua on kuvattu kolmiportaisesti. Ensimmäisenä askel on yhteisesti jaettu huoli tietyn resurssin tulevaisuudesta, jota seuraa huolta kokevien ihmisten organisoituminen yhteisöksi, jolla on halu sitoutua suojelemaan uhattuna olevaa resurssia. Kolmas askel on varsinainen toiminnan vaihe. (Caffentzis 2008, 6–7; Toivanen 2009, 5.) Ihmiset siis kykenevät organisoimaan omaehtoisesti ja omien arvojensa mukaisesti tavalla, ”joka ei noudata pääoman arvonnäkökulman homogeenista ja kvantitatiivista logiikkaa”, ja jota voidaan näin ollen kutsua yhteisvaurauden tuotannoksi. (Viren & Vähämäki 2011, 37). Toimiakseen onnistuneesti päämääränsä hyväksi yhteisresurssien tutkimuksessa on usein painotettu, että itse resurssin lisäksi tarvitaan yhteisö ja yhteisön toimintaa sääntelevät säännöt, jotta yhteisresurssin ympärille organisoitunut toiminta on onnistunutta. (Dietz, Ostrom & Stern 2003, 1908; Caffentzis 2008, 1–2).

Kenties tunnetuin yhteisresursseihin kohdistuva kritiikki tunnetaan ”commonsien tragediaana”, jolla viitataan Garret Hardinin vuonna 1968 kirjoittamaan artikkeliin ”The Tragedy of the Commons”¹². Hardin kuvaa artikkelissaan väestönkasvun ongelmaa ja sen kautta yhteismaiden ja muiden yhteisresurssien traagista tuhoutumista. Hardinin kritiikki kohdistuu osaltaan Adam Smithin ajatukseen näkymättömästä kädestä: hän peräänkuuluttaa sääntöjä, sillä vapaasti *laissez faire* -hengessä toimiva ihminen aiheuttaa lopulta vain tuhoa ympäris-

¹² Artikkelin on suomennettu vuonna 2011 otsikolla ”Yhteislaidunten tragedia” (Niko Noponen & Eurooppalaisen filosofian seura ry, Niin & näin). Tässä tutkielmassa viitataan artikkelin suomennettuun versioon.

tölleen. Tästä huolimatta Hardinin ihmiskäsitys selvästi on lähinnä rationaalista omaa etuaan tavoittelevaa homo economicusta. (Hardin 2011, 47–49; Hardinin ihmiskäsityksestä tarkemmin ks. Lemetti & Nojonen 2011.) Näihin kahteen näkökulmaan voidaan tiivistää myös Hardinin käsitys yhteisresursseista ja niiden niin sanotusta tragediasta.

Hardin näkee yhteisresurssit vapaina resursseina, joihin pääsyä ei ole rajattu ja jonka suhteen ei ole määritelty toiminnan reunaehtoja tai sääntöjä. Samoin yhteisresurssit saavat Hardinin tulkinnassa puhtaasti resurssimaisen luonteen. Koska Hardin näkee ihmisen omaa etuaan tavoittelevana ja rationaalisena toimijana, hänen tulkintansa on, että ihminen pyrkii aina maksimoimaan hyötynsä yhteisresursseja käyttäessään. Hardin käyttää esimerkkinä yhteislaitumia ja niillä laiduntavaa karjaa: hänen mukaansa yksittäinen karjankasvattaja pohtii ainoastaan, miten hän itse hyötyy lisätessään yhteisellä laitumella laiduntavan karjansa määrää. Koska laidunta käyttävät myös muut karjankasvattajat, on yksittäisen kasvat-tajan ajattelun seurattava rataa ”syö tai tule itse syödyksi”. Lopulta seurauksena on yhteis-maiden tuhoutuminen, sillä liiallinen karjalauman laiduntaminen jouduttaa eroosiota pila-ten lopulta maaperän¹³. Vastaavalla tavalla commonsien tragedian uhreja ovat Hardinin mukaan esimerkiksi valtamerten kalakannat ja kansallispuistot. (Hardin 2011, 46–49.) Hardinin esittämät ratkaisuvaihtoehtoja resurssien suojelemiseksi liittyvät tavalla tai toiselle niiden käytön rajoittamiseen. Yksi vaihtoehto käytön rajoittamiselle on resurssien yksi-tyistäminen. Toisaalta Hardin katsoo, että resurssit voivat olla myös julkisia, jolloin resurs-sien ylikäyttöä voitaisiin rajoittaa esimerkiksi varallisuuden mukaan, arpomalla käyttöoi-keus tai jonottamalla. (Hardin 2011, 48–49.) Näissä ehdotuksissa yhteisresursseista siis viedään pois se, mikä niissä oli yhteistä. Jäljelle jää pelkkä resurssi.

Hardinin näkemyksiä on kritisoitu vedoten erityisesti siihen, että Hardinin tapa ymmärtää yhteisresurssien luonne on puutteellinen. Hardin näkee yhteisresurssit vapaana, kaikille avoimena ja sääntelemättömänä, vaikka todellisuudessa niiden käyttöä rajoitetaan usein erilaisin säännöin. (Oksanen 2011, 23.) Erityisesti yhteiskuntatieteilijä ja nobelisti Elinor

¹³ Yhteismaiden tragedia liittyy Hardinin ajattelussa oleellisesti hyvinvoinnin kehittymiseen ja siitä seuraavaan ihmisväestön kasvuun. Hardin katsoo, että ennen modernin oikeusvaltion ja hyvinvoinnin kehitystä ”heimosodat, karjan varastelu ja sairaudet” ovat pitäneet huolen siitä, ettei ihmisiä ole liikaa luonnon kantokyvyn huomioon ottaen. (Hardin 2011, 46; 52.)

Ostrom on tutkimuksissaan nostanut esille yhteisresurssien hallinnan merkityksen (ks. esim. Ostrom 1990; Dolšak & Ostrom 2003, 6). Hardinin ja muiden yhteisresurssien kriitikoiden näkemys yhteismaiden vääjäämättömästä tragediasta liittyy Ostromin mukaan oleellisesti vapaamatkustamisen ongelmaan (*the free-rider problem*). Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa yksittäinen toimija ei halua kontribuoida osaltaan yhteisen hyvän rakentamiseksi vaan niin sanotusti vapaamatkustaa tilanteessa, jossa häntä ei loisimisesta huolimatta voida sulkea yhteisön ulkopuolelle. (Ostrom 1990, 6.) Ostrom käsittelee yhteisresurssia erityisesti luonnollisten resurssien, esimerkiksi metsien, näkökulmasta. Sen lisäksi että Ostromin tutkimuksen kohteena ovat luonnonresurssit, eroavat hänen tutkimuksena tämän tutkielman fokuksista myös siinä, että Ostromin käyttämässä merkityksessä yhteisresurssit ovat luonteeltaan myös niiden rajallisuus. Keskeinen piirre tässä määrittelyssä on myös yhteisön suljettavuus. (Emt. 7–8.)

Yhteisresurssin ympärille järjestäytyvä vertaistuotanto syntyy siis ihmisten omaehtoisesta halusta suojella jotain itselleen tärkeäksi kokemaansa. Toiminta edellyttää yhteisöä, joka puolestaan toimiakseen edellyttää keskinäistä luottamusta ja toimintaa ohjaavia sääntöjä ja periaatteita. Yhteinen määrittely vastakohtaksi niin yksityiselle kuin julkisellekin toiminnalle, ja sen keskiössä on ihmisten omaehtoinen organisoituminen. Vertaistuotannon kannalta keskeistä on myös toimijoiden keskinäinen verkostoituminen. Osuustoiminta on yksi konkreettinen esimerkki mahdollisesta vertaistuotannon organisoitumisen muodosta (ks. esim. de Peuter & Dyer-Witford 2010). Seuraavaksi tarkastelen lähemmin osuustoimintaa ja sen mahdollisuuksia toimia omaehtoisen toiminnan organisoimisen alustana.

3.3 Osuustoiminta omaehtoisen toiminnan mahdollistajana

3.3.1 Osuustoiminnan määrittely ja historiaa

Osuustoiminnalla tarkoitetaan ”osuuskunnan muotoon järjestettyä taloudellista ja sosiaalista yhteistoimintaa jäsenten tarpeiden tyydyttämiseksi” (Laurinkari 2004, 25). Osuustoiminnan kehittymistä ovat pitkään ohjanneet lukuisat osuustoiminnan periaatteet kuten demokraattinen päätöksenteko ja sosiaalisten toiminnan tavoitteiden painottaminen (Moilanen ym. 2014, 69–70). Juridisessa mielessä osuuskunta on yritysmuoto, jonka toimintaa säätelee osuuskuntalaki. Suomen tuorein osuuskuntalaki astui voimaan

tammikuun alussa 2014. Osuuskunnan laissa säädetty toiminnan tarkoitus kuuluu seuraavasti:

Osuuskunnan toiminnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita taikka palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla. Toiminnan tarkoituksesta voi säännöissä määrätä toisin. (Osuuskuntalaki, 1. luku, 5 §.)

Osuuskunnan laissa säädetty tarkoitus korostaa siis taloudellisen toiminnan merkitystä osuustoiminnassa, jättäen kuitenkin mahdollisuuden auki myös toisenlaisille toiminnan tavoitteille. Lain ohella osuustoiminnan määrittelyyn ovat aina keskeisesti liittyneet erilaiset periaatteelliset ja aatteelliset määrittäjät, jonka vuoksi osuustoimintaa tarkasteltaessa on kiinnitettävä huomiota lain kirjaimen lisäksi myös osuustoiminnan historiaan ja sitä ohjanneisiin ideologioihin. Lain osalta on kuitenkin huomionarvoista, ettei uusimmasta osuuskuntalaista näitä periaatteita enää kirjausten muodossa löydy. Uusi osuuskuntalaki ei esimerkiksi aseta kriteereitä osuuskunnan jäsenmäärälle, joten periaatteessa osuuskunnan voi perustaa vaikka yksin. Samoin äänten jakamiseen uusi laki avaa demokraattisen jäsen perääni -periaatteen rinnalle uusia mahdollisuuksia. Myöskään osuuskunnan sosiaalinen tehtävä ei ole lain puitteissa täysin yksiselitteinen, sillä sääntöjensä puitteissa se voi päättää myös toimivansa ensisijaisesti taloudellisten voittojen saavuttamiseksi. (Pöyhönen 2013.) Näin ollen pelkkää lakia tarkastelemalla ei välttämättä saada kovin hyvää yleiskuvaa siitä, millaiset ideologiset lähtökohdat osuustoimintaa ohjaavat.

Kansainvälisen osuustoimintaliitto ICA:n¹⁴ (International Co-operative Alliance) osuuskuntaa koskevan määritelmän mukaan:

Osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2008; painotukset lisätty).

Kuvattu osuustoiminnan määrittely pitää sisällään jo suurimman osan ICA:n asettamista osuustoiminnan periaatteiden määrittelyistä. ICA:n mukaisia osuustoiminnan periaatteita

¹⁴Kansainvälinen osuustoimintaliitto ICA on vuonna 1895 perustettu osuustoimintaa edistävä kansainvälinen organisaatio. ICA on auktoriteetti- ja asiantuntijavaltaa käyttävä elin, eivätkä sen linjaukset näin ollen ole velvoittavia suhteessa itsenäisten osuuskuntien toimintaan.

ovat vapaaehtoisuus, demokraattinen hallinto, jäsenten taloudellinen osallistuminen, itsenäisyys ja riippumattomuus, koulutuksen, oppimisen ja viestinnän periaate, osuuskuntien keskinäisen yhteistyön periaate sekä toimintaympäristövastuun periaate (Moilanen ym. 2014, 69–70). ICA:n käyttämässä osuustoiminnan määritelmässä taloudelliset, sosiaaliset ja myös kulttuuriset tarpeet rinnastetaan samanarvoisiksi. Tämä on osoitus osuustoiminnalle tyypillisestä toiminnan kaksoisluonteesta. Osuustoiminnan kaksoisluonteella tarkoitetaan sitä, että osuuskunnan tehtävät ovat samanaikaisesti taloudellisia ja jäsentensä hyvinvointia tukevia. Osuustoiminnan kautta onkin koko sen historian ajan pyritty ratkaisemaan konkreettisia, ihmisten hyvinvointiin ja työllisyyteen liittyviä ongelmia. (Laurinkari 2004, 20–37; Moilanen ym. 2014, 13.) Osuustoiminnalle keskeiset arvot, kuten tasa-arvoisuus, solidaarisuus ja demokratia ovat osoittautuneet osuuskunnan vetovoimaa lisääviksi tekijöiksi (Troberg 2008, 30–31).

Erilaisten osuuskuntien kirjo on määrällisesti runsasta, eivätkä kaikki osuuskunnat toimi samanlaisten toimintaperiaatteiden mukaisesti. Tämän vuoksi myös erilaiset osuustoimintaa kuvaavat määritelmät ovat tyypillisesti muodoltaan hyvin laveita. Esimerkiksi edellä esitetyt ICA:n määrittelemät toiminnan periaatteet ovat lähemmin tarkasteltuna jokseenkin ympärilyöriä, eivätkä ne edes välttämättä ole edes kaikelle osuustoiminnalle leimallisia. Esimerkiksi osuustoiminnan vapaaehtoisuus ja siihen sisältyvä avoimen jäsenyyden periaate voidaan nostaa kriittisen tarkastelun alle ja huomauttaa, että lähtökohtaisesti mikä tahansa yritystoiminnan muoto on lähtökohtaisesti vapaaehtoista, sillä siihen harvemmin sisältyy suoranaista pakkoa. Samoin jäsendemokratian toteutuminen erityisesti suuremmissa osuuskunnissa ei välttämättä vastaa kaikkia suoran demokratian ideaaleja. (Moilanen ym. 2014, 71.) Voisikin arvella, että osuustoiminnan monitulkintaisilla toiminnan periaatteilla on ensisijaisesti symbolinen eikä niinkään rajoittava merkitys.

Osuustoiminnan alkua liittyy keskeisesti niin teollistumisen kuin kaupungistumisenkin 1800-luvulla mukanaan tuomiin muutoksiin (Laurinkari 2004, 20). Konkreettista toimintaa on kuitenkin ohjannut aina myös tietty ideologia, mikä näkyy keskeisesti sekä erilaisten osuuskuntien varsinaisessa toiminnassa että niiden toimintaa ohjaavissa arvoissa ja periaateissa. Osuustoiminta on saanut maantieteellisestä, historiallisesta ja poliittisesta konteks-

tistaan riippuen erilaisia ilmenemismuotoja, jotka voidaan eurooppalaisessa kontekstissa karkeasti jakaa kolmeen: Englannissa syntyneisiin kuluttajaosuuskuntiin, ranskalaisiin työosuuskuntiin ja Saksassa virinneisiin luotto-osuuskuntiin. Kaikkien kolmen osuustoiminnan muodon kehittymiseen on myötävaikuttanut paitsi kunkin maan historiallis-poliittinen tilanne, myös osuustoimintaa edistäneet yhteiskunnalliset keskustelijat. (Laurinkari 2004, 13–24.)

Osuustoiminnan vakiinnuttamisen kannalta yhtenä keskeisimpänä tapahtumana pidetään Rochdalen pioneerien (*Rochdale Equitable Pioneers' Society*) perustamista vuonna 1844. Erityisesti Rochdalen pioneerien laatiman periaateohjelman katsotaan määrittäneen osuustoiminnan keskeisimpiä toimintaperiaatteita pitkälle, vielä tähän päiväänkin saakka¹⁵. (Laurinkari 2004, 14–20.) Ranskassa työosuuskuntien katsotaan syntyneen erityisesti Philippe Buchez'n (1796–1865) vaikutuksesta. Buchez'lle osuuskunnat edustivat mahdollisuutta, jonka kautta työläiset voisivat vapautua palkkatyöstä itsenäisiksi yrittäjiksi. Yrittäjyyteen siirtyminen edellyttää kuitenkin tuotantovälineiden, toisin sanoen koneiden ja laitteiden hankkimista, mitä varten osuuskunnassa työskentelevien oli määrä kerätä yhteistä pääomaa hankkiakseen tarvittavat koneet ja laitteet. Pitkäkestoisten hyötyjen saaminen osuuskunnasta edellytti Buchez'n mukaan myös voittojen rahastoimista. Näin luotaisiin pitkäjänteinen, jäseniä sukupolvesta toiseen palveleva osuuskunta. (emt., 14–18.) Samaan aikaan Saksassa elettiin siirtymävaihetta feodaalijärjestelmän lakkauttamisen jälkeen, jolloin maanviljely oli yksi tärkeimmistä elinkeinoista. Siirtymä pois feodaalijärjestelmästä aiheutti markkinoilla viljelijöille haitallista epäsuhtaa. Tätä epäsuhtaa korjaamaan kehittyivät Saksassa käsityöläisten ja maanviljelijöiden luotto-osuuskunnat, joiden suhteen keskeisimpiä henkilövaikuttajia ovat olleet Friedrich Wilhelm Reiffeisen ja Hermann Schulze-Delitzsch. Schulze-Delitzschin määrittelemät osuustoiminnan periaatteet ilmaisevat selkeästi niin sanottua osuustoiminnan kaksoisluonnetta: vaikka osuustoiminnan keskeisiin periaatteisiin kuuluivatkin hänen mukaansa jäsenten keskinäinen solidaarisuus ja tasa-arvo, ei osuuskunnan perustaminen ”pelkälle lähimmäisenrakkaudelle” riittänyt, vaan luoton perustana oli rahallinen säästö. (Emt., 16.)

¹⁵ Rochdalen pioneerien periaatteet jakautuvat yhdeksään teesiin, jotka ovat ”demokraattinen tahdonmuodostus, avoin jäsenyys, osuuksille maksettavan koron rajoittaminen, hyvitys sen mukaan kuin oli käyttänyt osuuskunnan palveluja, säästäminen, käteismaksukauppa, tavaroiden laatutakuu, jäsenten koulutus ja poliittinen ja uskonnollinen sitoutumattomuus” (Laurinkari 2004, 14–15).

Suomeen osuustoimintaliike rantautui 1800-luvun loppupuolella. Myöhään tapahtuneen kaupungistumisen seurauksena myös osuustoimintaliike valjastettiin aluksi ensisijaisesti maalaisväestön hyvinvoinnin etujen ajajaksi. Suomalaisen osuuskuntaliikkeen isänä on pidetty Hannes Gebhardia, jonka tavoitteena oli edistää maalaisväestön elinoloja osuuskuntayrittämisen kautta. Lisäksi osuustoiminnan edistäminen kytkeytyi Gebhardilla kansallismielisyyden edistämiseen. Näin suomalaisessa osuustoiminnassa korostuivat siis itsemääräämisoikeuteen ja nationalismiin liittyvät piirteet. Osuustoiminta sopi myös yhteen aikansa muiden poliittisten pyrkimysten kanssa, joiden tavoitteena oli luoda yhtenäistä kansakuntaa, jonka avulla itsenäisyys voitaisiin saavuttaa.¹⁶ (Laurinkari 2004, 18–19; Moilanen ym. 2014, 55.)

Osuuskuntien perustaminen on usein ollut yhteydessä yhteiskunnallisten epäoikeudenmukaisuuksien ylittämiseen ja köyhyyden torjuntaan. Suomessa tämä näkyy esimerkiksi osuustoiminnan huomattavana lisääntymisenä 1990-luvulla, jolloin laman aiheuttama suurtyöttömyys pakotti ihmisiä kehittämään uudenlaisia työn ja toimeentulon turvaamisen muotoja. (Pättiniemi 2007, 105; Troberg 2014, 23–24.) Monille näistä 1990-luvulla perustetuista osuuskunnista oli tyypillistä monialaisuus. Osuuskunnat keräsivät jäsenikseen varsin eri aloilla toimivia ihmisiä. Yhteen alaan erikoistuneet osuuskunnat lisääntyivät vuosittuhannen vaihteen tienoilla. (Troberg 2014, 23–24.) Osuustoiminnan viimeaikaiseen lisääntymiseen on katsottu vaikuttaneen myös työelämän muuttuminen joustavammaksi, julkisen sektorin rapistuminen sekä yhteisötalouden kehittyminen, johon liittyy myös yrittämisen ja palkkatyön välisen rajan häilyvyys sekä halu tai pakko työllistää itse itsensä (ks. esim. Peltokoski 2010; myös Yle 2014). Pienosuustoimintaa tutkineen Eliisa Trobergin mukaan ”osuuskunta yritysmuotona näyttää vastaavan tietoyhteiskunnan ihmisten tarpeisiin” (Troberg 2005, 452). Osuuskuntia pro gradu -työssään tutkineen Kari Pirisen mukaan osuustoiminnan lisääntynyt suosio liittyy olennaisesti työn kulttuuristen merkitysten muutokseen (Pirinen 2001, 101–102.) Pienosuuskuntatoiminnan syitä selvittävässä tutkimuksessa keskeisiksi motiiveiksi osuuskuntatoimintaan ovat nousseet osuustoiminnan jous-

¹⁶ Suomalaisen osuustoiminnan tavoitteista on löydettävissä myös yhteneväisyyksiä kustannustoiminnan alkuvaiheiden kanssa. Suomalaisen osuustoiminnan ”isä” Hannes Gebhard oli yksi Otavan perustajista ja toimi myös sen ensimmäisenä johtajana. (Häggman 2008, 259.)

vuus, halu kehittää itseään, harjoittaa omaa ammattia sekä työskennellä yhdessä muiden kanssa (Virtanen 2012, 103).

Sen lisäksi, että osuuskuntia ohjaavat keskenään eri tavoin sovelletut periaatteet, ne ovat myös toiminnalliselta kannalta keskenään erilaisia. Osuuskuntien kirjon kuvaamiseksi erilaisia osuuskuntia nimitetään käsitteillä, jotka tuovat esille niiden keskeisen toiminnan tavoitteen¹⁷. Erilaisten osuuskuntien historiallista kirjoa kuvaa parhaiten osuuskuntien jakaminen kolmeen kategoriaan: kuluttaja-, luotto-, ja markkinointiosuuskuntiin. Kuluttajiosuuskunnat ovat kuluttajien perustamia osuuskuntia, joiden tarkoituksena on ollut kuluttajien oikeuksien parantaminen esimerkiksi oikeudenmukaisen tuotehinnoittelun kautta. Keskeinen piirre on myös tuoton ylijäämien jakaminen osuuskunnan jäsenille. Osuuskauopat ovat konkreettinen esimerkki tästä osuuskuntatyypistä. (Laurinkari 2007, 40–43.) Myös hankintaosuuskunnat ovat yksi kuluttajiosuuskuntien muoto. Hankintaosuuskunnissa samalla alalla työskentelevät perustavat osuuskunnan hyötyäkseen siitä yhteishankinnoista koituvien skaalaetujen kautta. (Moilanen ym. 2014, 74–75.) Luotto-osuuskuntien tarkoitus on puolestaan ollut tarjota jäsenistölleen rahoitusta ja luotottamista. 1800-luvun luotto-osuuskuntien jäsenistö koostui esimerkiksi käsityöläisistä ja maanviljelijöistä, joille suuret pankit eivät myöntäneet lainaa. Nykyisin samanlaista mekanismia voidaan hyödyntää erityisesti kehittyvissä maissa erilaisten mikroluottojen tarjoamisen kautta. (Laurinkari 2007, 40–45.) Kolmannen osuuskuntatyypin eli markkinointiosuuskuntien tarkoituksena on ollut puolestaan tietyn ammattikunnan voimavarojen yhdistäminen, jonka kautta helpotetaan yksittäisten toimijoiden pääsyä markkinoille (Laurinkari 2004, 40). Markkinointiosuuskunta voi olla yksityishenkilöiden tai yritysten yhteenliittymä, ja sen kautta voidaan helpottaa myös osuuskuntaan kuuluvien toimijoiden pääsemistä osaksi sellaista kilpailutusta, johon toimijat yksinään olisivat muutoin liian pieniä (Moilanen ym. 2014, 75). Kuten todettua, voidaan erilaiset osuuskuntatyypit jäsentää eri tavoin. Moilanen ym. (2014, 75) katsovat markkinointiosuuskuntien kuuluvan osaksi laajempaa palveluosuuskunnan kategoriaa, kun taas Laurinkari (2007) erottaa markkinointiosuuskunnan omaksi kategoriakseen. Esimerkkeinä muista palveluosuuskuntien muodoista Moilanen ym. mainitsevat tilaosuuskunnat,

¹⁷ On kuitenkin syytä aluksi huomauttaa, että vakiintuneetkaan määrittelyt eivät ole täysin yksiselitteisiä. Erilaiset osuuskuntakategoriat ovat paikoin päällekkäisiä ja toisiaan lävistäviä.

joiden tehtävänä on tarjota osuuskunnan jäsenistölle esimerkiksi työskentelytilaa (Moilanen ym. 2014, 75).

Mitä osuuskuntatyyppiä sitten vastaavat tämän tutkielman keskiössä olevat taide- ja kulttuurialan osuuskunnat? Aikaisempien tutkimusten perusteella on todettu, että taide- ja kulttuurialan osuuskuntien perustamisen keskeisimpänä syynä on jäsentensä työllistäminen tai työllistämisen tukeminen (Sivonen & Saukkonen 2014, 28). Työllistämiseen keskittyviä osuuskuntia kuvataan useimmiten työosuuskunnan käsitteellä. Erityisesti työosuuskuntien perustamisen suosion on havaittu nousevan heikon taloudellisen suhdanteen aikana; Suomessa 1990-luvun alku oli aktiivista työosuuskuntien perustamisen aikaa. Myös työosuuskunnat voidaan jakaa edelleen alakategorioihin sen mukaan, miten ja millaisilla aloilla ne pyrkivät jäseniään työllistämään. (Moilanen ym. 2014, 75–76.) Tutkimuskohteeni tapauksessa sen toiminnalle sopivaa osuustoiminnan määritelmää on kuitenkin perustellumpaa lähteä hakemaan uusosuustoiminnan käsitteestä. Uusosuustoiminta on myös Moilasan, Peltokosken, Pirkkalaisen ja Toivasen kirjoittaman *Uusi osuuskunta – Tekijöiden liike* -teoksen (2014) lähtökohta. Siinä kirjoittajat määrittelevät käsitteen seuraavasti:

Uusosuuskunnat ovat usein pieniä työosuuskuntia tai jotain palvelua pyörittäviä yhteenliittymiä. Osassa on kyse yhteisölliseen elämäntapaan ja eettiseen kuluttamiseen liittyvästä organisoitumisesta. (Moilanen ym. 2014, 10.)

Toisin sanoen uusosuuskunta voi olla työosuuskunta, mutta se voi olla myös jotakin muuta. Myös toimialalla on merkitystä: erityisesti luovat sekä asiantuntija- ja palvelualat ovat aloja, joille uusosuuskuntia on perustettu. Näille aloille perustettuja osuuskuntia voisi luonnehtia myös osaamisperustaisiksi osuuskunniksi (*competence-based co-operatives*) (Trogbe 2008). Kuten muidenkin osuustoiminnan muotojen, myös uusosuustoiminnan synty liittyy ajankohtaan, jossa osuustoiminnan kautta on reagoitu yhteiskunnallisiin haasteisiin. Uusosuustoiminnan tapauksessa ei ole pyritty reagoimaan ainoastaan työttömyyteen, vaan vaikuttimena on ollut myös ekologista ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta ajavien liikkeiden toiminta. Myös siirtymän teollisuusyhteiskunnasta kohti informaatiotaloutta on katsottu vauhdittavan uusosuustoiminnan kehitystä. (Moilanen ym. 2014, 10.) Uusosuuskunnille luonteenomaista on ruohonjuuritason toiminta sekä pieni koko (emt., 77).

3.3.2 Taide- ja kulttuurialan osuuskunnat Suomessa

Osuustoimintaa edistävän Pellervo-Seuran tilastojen mukaan Suomessa on tällä hetkellä 257 kulttuuri-, kustannus- ja viestintäosuuskuntaa (Pellervo-seuran osuuskuntarekisteri). Taide- ja kulttuurialaa on pidetty kasvavina osuustoiminnan toimialoina. (Pättiniemi 2007, 105–106, Troberg 2005, 452). Trobergin mukaan ilmiö liittyy esimerkiksi luovuuden merkityksen kasvuun talouden saralla sekä siihen, että osuuskunta yritysmuotona antaa luovuudelle ja innovaatiolle tilaa. Toisaalta yhteistoiminta innostaa jäseniä kehittämään osuuskunnan toimintaa. (Troberg 2005, 453–454; Troberg 2008, 28.) Taide- ja kulttuurialan osuuskunnat on joissain tutkimuksissa luettu osaamisperusteisten osuuskuntien alaryhmäksi. Osaamisperustaisten osuuskuntien ominaispiirteitä ovat esimerkiksi osuuskunnan jäsenten vahva sisäinen motivaatio ja sen yhdistyminen luovuuteen. (Troberg 2008, 28–29).

Taide- ja kulttuurialan osuuskuntia tutkineiden Outi Sivosen ja Pasi Saukkosen (2014) mukaan alan osuuskunnat ovat luonteeltaan varsin moninaisia ja toimivat tyypillisesti myös usealla eri kulttuurin alalla. Aivan kuten muussakin osuustoiminnassa, myös taide- ja kulttuurialalla vaihtelevuutta esiintyy niin osuuskuntien jäsenmäärässä, toiminnan laajuudessa kuin toiminnan päämäärissä. Eroavaisuuksista huolimatta joitain tyypillisiä piirteitä voidaan kuitenkin erottaa: taide- ja kulttuurialan osuuskunnat ovat yleensä kooltaan pieniä (alle 20-jäsenisiä), ne toimivat useimmiten pääkaupunkiseudulla tai isoimmissa kaupungeissa ja usein niiden päämääränä on jonkinasteinen jäsenistön työllistäminen tai työllistämisen tukeminen. Ne osuuskunnat, jotka eivät Sivosen ja Saukkosen aineistoon nojaten pyrkineet jäsenistönsä työllistämiseen, katsoivat tavoitteittensa sisältävän enemmän muiden jäsenistöä hyödyttävien palveluiden tarjoamisen tai laajemmin edustamansa taiteenalan toiminnan edistäminen. (Sivonen & Saukkonen 2014, 54–56.) Myös osuustoiminnan merkitystä yhteistyön mahdollistajana ja ammatillisten sosiaalisten verkostojen voimistajana pidettiin tutkimuksen aineiston vastauksissa tärkeinä (Sivonen & Saukkonen 2014, 28).

Vaikka laajasti katsoen kulttuurialan kiinnostus osuustoimintaa kohtaan näyttää lisääntyneen, sama ei välttämättä pidä paikkaansa puhtaasti taidealoja tarkasteltaessa. On havaittu, että osuuskuntayrittämisen määrä ei ole viime vuosina juurikaan lisääntynyt taiteilijoiden

suosimana yritysmuotona (Rensujeff 2014, 60–61). Tämän perusteella voitaisiin olettaa osuustoiminnan kasvaneen mahdollisesti juuri luovan talouden tai taiteellisen tukitoiminnan aloilla, muttei varsinaisessa taiteellisessa työssä. Tämä eronteko on tärkeää pitää mielessä taidealan osuustoimintaa tarkasteltaessa, ja sen myötä pyrkii välttämään liian pitkälle meneviä, koko kulttuurialan osuustoimintaa koskevia yleistyksiä. Toisaalta kaikissa tapauksissa ei ole myöskään helppoa sanoa, onko kyseessä puhtaasti taiteelliseen työhön keskittyvä osuuskunta, taiteen välitystoimintaan keskittyvä osuuskunta vai laajasti kulttuurialaan keskittyvä osuuskunta. Esimerkiksi tutkimuskohteeni Poesian tapauksessa kyse on runoilijoiden – siis taiteilijoiden – itsensä muodostamasta osuuskunnasta, mutta osuuskunnan ydintoiminta-alueena on silti klassinen taiteen välittäjäammattin toimiala kirjakustantaminen.

Osuuskuntien on katsottu toimivan mahdollisuutena omaehtoisen toiminnan kehittämiseen. Näin ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti, vaan jäsenten omat tavoitteet ja pyrkimykset ohjaavat osuuskunnan kehittymistä. Esimerkiksi Suomessa suurimmat osuuskunnat ovat kasvua tavoittelevia yrityksiä siinä missä osakeyhtiötkin. Osuustoimintaa tutkineen Jukka Peltokosken mukaan osuuskunnat voivatkin olla ”vapautuksen käytäntö, mikäli ne asettuvat osaksi laajemman muutosrintaman rakentamista”. Vapauttava osuustoiminta edellyttää siis asettumista osaksi muita vaihtoehtoisen tekemisen tapoja. Näissä tapauksissa osuustoiminnan kautta voidaan organisoida toimintaa, joka voi ”asettua vieraannuttavaa palkkatyöstä vastaan”. Tästä huolimatta Peltokosken mukaan osuuskunnat eivät voi asettua täysin vallitsevan tuotantomuodon ehtojen ulkopuolelle. (Peltokoski 2010.)

Osuuskunnan perustamisen syyt voivat kuitenkin osaltaan olla myös varsin käytännöllisiä. Pohtiessaan syitä, miksi osuustoiminnan on arveltu soveltuvan hyvin taiteellisen työn organisoinnin alustaksi, Kaija Rensujeff näkee syynä olevan osuustoiminnan edut suhteessa työttömyysturvaan, yksittäisen osuuskunnan jäsenen pienet taloudelliset riskit sekä pieni alkupääoman tarve. Osuustoiminnan kautta eri taiteenaloilla työskentelevät voivat myös saavuttaa synergiaetuja: monet taide- ja kulttuurialan osuuskunnista ovat toimialaltaan monialaisia ja yhdistelevät esimerkiksi tanssia, teatteria ja musiikkia. (Rensujeff 2004, 107.) Rensujeff on myös kuvannut, että osuuskunta ”voisi kuitenkin vastata ideaalia kevyem-

mästä ja yhteisöllisemmästä yritysmuodosta, jota taiteilijoiden joukossa on kaivattu perinteisempien yritysmuotojen rinnalle” (Rensujeff 2014, 61). Osuustoiminnan on todettu mahdollistavan myös joustavien, luovaa ja taiteellista työtä palvelevien rakenteiden muodostaminen, minkä myötä osuustoiminnan kehittämiseen tähtäävät yhteiskuntapoliittiset toimet nähdään niin ikään kannattavina (Oja 2012, 82). Myös Sivosen ja Saukkosen (2014) mukaan monissa taide- ja kulttuurialan osuuskunnissa mahdollinen osuuskunnan ulkopuolelta saatu julkisen tahon tarjoama apu nähtiin toiminnan kannalta tarpeellisena ja sitä myös kaivattiin lisää.

Osuuskunnan voidaan siis katsoa mahdollistavan monenlaisten toiminnan päämäärien toteuttamisen. Osuuskunta yritysmuotona yhdistää suuria kauppaketjuja ja pankkeja, mutta toisaalta myös pienkustantamoita ja muita uusosuuskuntia. Vaikka kyse ei siis ole synonymistia sosiaalisia ja kulttuurisia päämääriä edistävälle yhteisölliselle toiminnalle, voidaan osuuskuntia siitä huolimatta ”pitää luontaisena maaperänä solidaaristen siteiden rakentamiselle ja rakentumiselle” (Moilanen ym. 2014, 163). Viimeaikaisessa keskustelussa ja tutkimuksessa tämä osuustoiminnan potentiaali on yhdistetty käsitteisiin ja ilmiöihin kuten *yhteisötalous*, *solidaarisuus* ja *vertaistuotanto* (emt. 163). Oleellista on siis erottaa käyttöön käsitteitä, joiden avulla voidaan erottaa osuuskuntien – ja miksei myös muunlaisten organisaatioiden – joukosta ne toimijat, joiden tavoitteena on tiettyjen sosiaalisten tai kulttuuristen päämäärien edistäminen.

4 Osuuskunta Poesian toiminnan analyysi

4.1 Aluksi

Tutkielmani analyysiluku koostuu kahdesta pääosa-alueesta, jotka ovat syntyneet kerätyn aineiston teemoittelun kautta (ks. tutkielman luku 2). Ensimmäisessä osaluvussa tarkastelen omaehtoisuuden merkityksiä tutkimuskohteeni toiminnassa. Mitä omaehtoisuus tarkoittaa, millä kaikilla toiminnan osa-alueilla se ilmenee? Miksi se on tärkeää? Toinen osaluku keskittyy osuuskuntaan toiminnan organisoimisen muotona. Miksi juuri osuuskunta? Olisivatko muut toiminnan järjestämisen tavat olleet mahdollisia? Miksi, miksi ei? Analyysiä tehdessäni olen pyrkinyt toteuttamaan mahdollisimman aineistolähtöistä otetta. Lähdin liikkeelle käymällä aineistoani läpi nostaten sieltä esille havaintoja koskien haastattelurunkoni pääteemoja. Tästä muodostui alustavasti neljä analyysin teemakokonaisuutta: 1) perustamiseen johtaneet syyt, 2) asemoituminen kirjallisuuden kentälle, 3) työ, talous ja tekeminen ja 4) osuustoiminta. Laajempien teemakokonaisuuksien sisällä etsin yhtenäisyyksiä yksittäisten havaintojen välillä, jonka pohjalta muodostin tarkempia teemakokonaisuuksia.

Analyysini aluksi on syytä painottaa asiaa, joka nousi esille haastateltavista käsin ja jota myös työni teoreettinen viitekehys voimakkaasti puoltaa, nimittäin haastateltavien keskinäistä moninaisuutta. Koska tutkimuskohteeni on jäsentensä muodostama osuuskunta, luo analyysi väistämättä paikoin kuvaa yhtenäisestä, koherentista toimijasta. Se on osa totuutta – Poesia on jäsentensä muodostama kokonaisuus, ja sen toimintaa ohjaavat tietyt yhteisesti sovitut linjat. Poesian tapauksessa kokonaisuus muodostuu kuitenkin moninaisuudesta, erilaisista tavoitteista ja esteettisistä preferensseistä. Jättämällä haastateltavani nimeämättä pyrin välttämään erilaisten näkökulmien henkilöitymisen, tiedostaen, että se valitettavasti samanaikaisesti myös häivyttää haastateltavien keskinäisiä näkemyseroja. Analyysissä käytetyt sitaatit on koodattu (H1, H2 jne.). Haastateltavien koodauksessa en ole pitänyt tarpeellisena koodata haastateltavia esimerkiksi iän, asuinpaikan tai sukupuolen perusteella. Se ei olisi näin pienellä ja rajatulla aineistolla olisi anonyymiyden säilyttämisen kannalta edes mahdollista, sillä tarkempien referenssien antaminen näin pienellä otoksella vesittäisi koodauksella tavoitellun anonyymiteetin toteutumisen. Lyhenne TR viittaa haastateltajan nimikirjaimiin.

4.2 Omaehtoisuuden ulottuvuudet Poesian toiminnassa

4.2.1 Poesian perustaminen ja toiminnallinen omaehtoisuus

Osuuskunta Poesia perustettiin syksyllä 2010 Turussa. Ennen osuuskunnan perustamista monet poesialaiset toimivat poEsi-julkaisusarjassa, joka oli runoyhdistys Nihil Interitin¹⁸ ja Lasipalatsin mediakeskus Oy:n omistaman Kirja kerrallaan -kustantamon yhteisprojekti. Julkaisusarjan sisältöjen hankinta ja toimitustyö tapahtui Nihil Interitin kautta, jossa suuri osa Poesian perustajajäsenistä oli mukana. Kirja kerrallaan vastasi puolestaan kirjojen painamisesta ja markkinoinnista. Ennen osuuskunnan perustamista Poesia, silloinen poEsi, oli siis projektinomainen julkaisusarja, joka julkaisi pääasiallisesti kotimaista nykylyriikkaa. poEsi-julkaisusarjan toimijat eivät päässeet nauttimaan itsenäisyydestä, sillä toiminta rakentui kahden eri toimijatahon perustalle, ja näin ollen myös työnjako poEsi-projektissa koettiin epäselväksi. Monet jo poEsi-julkaisusarjassa toimineet haastateltavat kokivat, että heidän vaikutusmahdollisuutensa suhteessa Kirja kerrallaan -kustantamon toimintaan olivat vähäiset. Julkaisusarjan kautta teoksia oli myös hankala saada arvosteltavaksi. Vaikutusmahdollisuuksien vähäisyydestä juontuvat ongelmat korostuivat tilanteessa, jossa toimijoilla oli vahva halu vaikuttaa tuotantoprosessiin kokonaisuudessaan, kuten Poesian tapauksessa oli:

Piti vaan luottaa siihen et muut hoitaa sen, pystytään vaikuttamaan nyt enemmän siihen tekemiseen (H4)

(...) mut siinä oli erilaisia hankaluuksia ja ongelmia mitkä liitty just siihen et kuka oli kustantaja ja minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia ja kaikkee muuta siinä oli, ja se työnjako alko oleen vähän ahistavaa (...) (H5)

Mut se poEsi-sarja oli kans sellanen mitä piti jollain tavalla uudistaa ja se yhteistyö ei tuntunut ihan... tai jollain tavalla se oli hankala työskennellä (H3)

Poesian perustajajäsenet kokivat siis halua ottaa kokonaisvaltaisesti vastuuta omasta toiminnasta. Vastuun toivottiin tuovan mukanaan myös kaivattua selkeyttä kirjakustantamista koskevaan käytännön työhön sekä muuhun työskentelyyn.

¹⁸ Nihil Interit on vuonna 1993 perustettu runoyhdistys, jonka toiminnan tarkoituksena on ”edistää suomalaisen runouden kirjoittamista, lukemista ja esittämistä sekä runoudesta keskustelemista” (Nihil Interitin www-sivut, <http://nihilinterit.wordpress.com/>. Linkki tarkistettu 12.3.2014).

Poesian perustajajäseniä yhdisti siis paitsi tyytymättömyys tiettyihin julkaisusarjan käytäntöihin, myös vahva halu ottaa kustannusprosessi kokonaisuudessaan haltuun. Julkaisusarjan perimmäinen ongelma ei ollut ainoastaan työnjakoon liittyvä, vaan kyse oli ylipäättään halusta määrittää itse oman tekemisen periaatteet. Tuotannon ottaminen omiin käsiin tai ”omaehtoisuuden asteen” lisääminen onkin teema, mikä toistui lähes kaikissa haastatteluisissa:

(...) se toiminta muuttu niin kunnianhimoseks et haluttiin ottaa kaikki piuhat omiin käsiin (H4)

Jos otettais tää homma tavalla tai toisella omiin käsiin (H6)

(...) tunne siitä että otetaan haltuun se oma kirjan tekeminen (H5)

(...) me haluttiin irrottautua siitä Kirja kerrallaan -yhteistyöstä ja ottaa vastuu koko hommasta. Ja ehdottomasti se mahdollisti sen, että me voitiin tolla omalla porukalla ruveta säättämään sitä organisaatiota (...) koska me ei voitu säätää siellä Kirjassa mitään, me ei voitu vaikuttaa siellä. (H3)

Vastuun lisäksi omaehtoisuuden lisäämisen nähtiin siis luovan myös mahdollisuuksia erilaisten toimintamallien kokeilun suhteen, koskien niin työnjakoa kuin kustannuspäätöksiäkin. Toiminnan itseorganisoimiseen liittyvän halun voisi tulkita myös tarpeena päästä korjaamaan itse yhteisönsä hyväksi oman työnsä hedelmiä.

poEsa-julkaisusarjaan liittyvien käytännöllisten ongelmien lisäksi ”ohjien ottamisen omiin käsiin” liittyi monilla haastateltavilla uteliaisuuteen siitä, mitä kaikkea itse tekeminen voisi mahdollistaa. Omaehtoisuuden katsottiin muun muassa tuovan toimintaan määrätietoisuutta, pitkäjänteisyyttä ja mahdollisuuden kehittää osuuskunnan toimintaa:

Ja se tarve tuli oikeestaan siitä, että (...) alettiin oleen jokseenkin tyytymättömiä siihen yhteistyöhön tän Kirja kerrallaan -painon kanssa, ja syy oli tietenkin se, että meillä ei ollut tietyt asiat, kuten tiedottaminen omilla käsissä, niin me ei voitu kehittää sitä, ei voitu ajatella että kehitettäis sitä kustantamo eteenpäin, tai kohti sellaista kustantamo, koska virallisesti se kustantamo oli tää Lasipalatsin Mediakeskus Oy, ja se, meille ollut valtaa kuin sisältöön pelkästään. (H6)

Mua on itteeni innostanut sellanen mahollisuus et voi, et mitä se mahdollistaa jos on ite siinä kustantamisessa mukana, kirjahankkeita tai teoshankkeita, et minkälaisia vapauksia se sitten antaa tai voi kokeilla. (H7)

(...) halusin edesauttaa että sen [Poesian] toiminta muuttuis määrätietosemmäksi, koska aiemmassa poEsiassa ehkä isoin resurssi oli aika, ja muutamia erittäin hyviä kirjoja jäi ikään kuin piirun verran niiden mahdollisuuksien alapuolelle sen takia, että aika ei oo sellanen resurssi, mitä me ois osattu käsitellä vielä silloin. (H2)

Toiminnan mahdollisuuksien nähtiin siis kasvavan osuuskunnan perustamisen myötä käytännön työmäärän lisääntymisestä huolimatta. Yhteisen kustantamon kehittäminen ja sen kautta uusien käytäntöjen luominen tulee mahdolliseksi, kun tekijät ovat itse kokonaisuudessaan vastuussa kustantamon toiminnasta.

Uteliaisuuteen ja uudenaikaisiin toiminnan mahdollisuuksiin liittyy voimakas kunnianhimo, jota monet haastateltavat niin ikään korostivat haastatteluissa. Toimintamahdollisuuksien vähäisyyttä ja epäselvää työnjakoa pidettiin jossain määrin kunnianhimoisen toiminnan käytännön toteutumista rajoittavana tekijänä. Haastateltavat kuvailivat oman osuuskunnan kautta organisoitua työtä motivoivaksi. Myös rutiininomaisen työn katsottiin olevan välillisesti palkitsevaa silloin, kun se hyödyttää Poesiaa.

(...) mä jouduin useamman kerran törmäämään siihen, että ne poEsiian kirjat, joita tehtiin tosi kunnianhimoisesti, ja ne ei jotenkin päässyt sillein, että niitä ois huomioitu (H7)

(...) ehkä se omaehtoisuuden aste ja sellanen kunnianhimo, niin musta tuntuu et siinä sitten lähti aika nopeesti kasvamaan siinä kun ensin päätettiin, että on tällanen perustamiskokous (...) (H1)

Toisaalta tällanen, siks me skaalattiin toiminta sellaseen, että siitä tuli aiempaa uskottavampaa meille itelle, niin tavallaan automaattisesti astu sellasen kynnyksen yli, että pitää tehdä huolellisemmin tai jotenkin ehkä vähän rääkäten enemmän itseään, mutta ikään kuin kyeten samalla lunastamaan parempia esteettisiä vaatimuksia (H2)

Kun työstä saatava hyöty ei ole rahassa mitattava, on sen oltava muulla tavalla palkitsevaa. Työmäärä voi olla runsasta, mutta koska työtä tehdään omista lähtökohdista käsin koko yhteisön parhaaksi, on työ myös innostavaa. Haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että Poesian toiminnan tapauksessa omaehtoinen organisoituminen mahdollisti myös kunnianhimoisemman työn toteutumisen käytännössä. Havainto siitä, että vanhassa julkaisusarjassa toimineet poesialaiset olivat tyytymättömiä vanhaan toimintamalliin siitä huolimatta, että he käytännössä vastasivat kaikesta sisällöstä, on kiinnostava ja tukee ajatusta omaeh-

toisten toimintaprosessien merkityksellisyydestä. Kuten myöhemmin analyysissä käy esille, nykyisen osuuskunnan toiminnassa puuduttavimpana tekemisenä nähdään juuri rutiinomainen työ sisällöntuottamisen sijaan – toisin sanoen juuri se, mikä osuuskuntaa perustettaessa haluttiin ottaa omalle kontollee. Keskeiseksi seikaksi nousee päätäntävällän lisääminen suhteessa omaan tekemiseen sen kaikissa eri ulottuvuuksissa, olkoonkin, että työmäärä saattaa samalla lisääntyä.

Toiminnallinen omaehtoisuus mahdollistaa myös, ainakin ideaalitapauksessa, erilaisten työnjakojen toteuttamisen (Troberg 2005, 454). Poesian tapauksessa osuuskunnan sisäistä toimintaa organisoidaan käytännössä erilaisten ryhmien ja sähköpostilistojen kautta. Tavoitteena on vastuiden ja velvollisuuksien kierrättäminen henkilöltä toiselle niin, että vastuu jakautuisi kaikkien toimijoiden kesken mahdollisimman tasaisesti jokaisen oman halun ja jaksamisen mukaan. Haastateltavat pitivät tärkeänä myös mahdollisuutta paikoittaiseen etäisyyden ottamiseen toiminnasta, mikä antaa toimijoille tilan ja mahdollisuuden hahmottaa omaa rooliaan osuuskunnassa sekä estää leipääntymisen:

Just se että voi, siellä voi käydä tekemässä sitä duunia ja työtä (...) ja sit jos väsyttää tai muuta, ainakin meidän, Poesian kaltaisissa osuuskunnissa, niin sit voi sanoo, että nyt mä vetäydyn, ehkä arvioida sitä tilaa (...) ja jos se yhä edelleen on kirjallisuus ja nää jutut, mitä haluaa tehdä, niin sitten voi tulla takaisin tekeen siihen äärelle. (H1)

Tästä näkökulmasta katsottuna työn sisällöllinen mielekkyys ja merkityksellisyys yhdistyvät tietynlaiseen riippumattomuuteen tekemisen suhteen. Tällainen tilanne tuskin olisi samalla tavalla mahdollinen tilanteessa, jossa henkilö toimii palkkatyösuhteessa kustantamoon.

On kuitenkin syytä painottaa, että työn motivoivuus ei ole synonyymi jaksamiselle tai ”työhyvinvoinnille”. Toisaalta myöskään tavoite töiden tehokkaasta kierrättämisestä ei aina käytännössä toteudu. Monet haastateltavat kertoivat väsymyksen ja loppuunpalamisen tunteista.

Et toi loppuunpalaminen on jotenkin tänä vuonna, tänä keväänä ollut se päivän sana, et nyt on useempi ihminen meistä jotka on täysin finaalisia. (...) Tuollon siis niin sellasia ihmisiä, jotka myös laittaa itensä niin intensiivisesti siihen,

niin sillonhan se mitä siitä syntyy on tietenkin se, että sä jaksat sitä sen, ja sit hetken päästä et enää jaksa. (H3)

(...) ihmiset alkaa olla, osittain ne jotka on tehnyt ihan hirveesti alkaa olla vähän väsyneitä (H7).

(...) nyt on vähän sellanen vaihe taas että on vähän sellasta loppuunpalamista ollut ilmassa (...) se on vähän sellanen kysymys minkä kanssa tässä vähän kamppaillaan, että miten ratkasta sitä sellasta, tiettyjen tehtävien kasautumista tietyille tyypeille (H5)

Voimakkaasti sisällöllisesti motivoiva työ saattaa siis lisätä toimijoiden stressiä, koska työ itsessään koetaan hyvin tärkeäksi. Ilmiötä voitaisiin tulkita jossain määrin analogisena tutkimustuloksille, joiden mukaan järjestötyössä ja kolmannella sektorilla toimivien palkkatyöntekijöiden työnyhyvinvointi on heikompaa kuin yksityisellä ja julkisella sektorilla (vrt. Ruuskanen, Selander & Anttila 2013). Työ voidaan kokea motivoivaksi ja arvokkaaksi, mutta se ei poissulje väsymystä eikä loppuun palamista.

4.2.2 ”Ei mikään kyklooppi” – taiteellinen omaehtoisuus

Poesian tapauksessa vaade tuotantovälineiden haltuun ottamisesta yhdistyy monessa suhteessa tiukkojen taiteellisten vaatimusten lunastamiseen. Myös yksi Poesian neljästä eksplisiittisesti ilmaistuista toiminnan periaatteesta on taiteellisesta tinkimättömyydestä kiinni pitäminen. Haastatteluaineiston teemoitteluanalyysin kautta aineistosta nousi esille neljä Poesian poeettista linjaa määrittävää keskeistä teemaa: monimuotoisuus, (kielellinen) tarkkuus, hitaus ja kokonaisvaltaisuus. Tarkoitukseni ei ole tässä yhteydessä analysoida Poesian julkaisemaa lyriikkaa vaan kartoittaa, millaiset käsitykset esimerkiksi ohjaavat kustannustoimittamisen linjaa. Kysymys on oleellinen sikäli kun halutaan ymmärtää Poesian perustoiminnan motiiveja suhteessa ympäröivään kirjalliseen kenttään.

Monet haastateltavat katsoivat, että Poesian esteettiset linjat ammentavat kokeellisuudesta ja avantgarden perinteestä. Tästä alkuperäisestä lähtökohdasta huolimatta kokeellisuuden ei juuri katsottu olevan enää nykyisellään Poesian taiteellista linjaa määrittävä tekijä:

Me lähdettiin varmaan liikkeelle paljolti siihen avantgarden perinteeseen nojautuen, kirjoittamisen kokeellisuuteen nojautuen, ja se johtuu tietenkin myös siitä (...) et oli katsottu et onks kustannuskentässä, tai että ei oo tilaa

ollut tai paikkaa tai väylää sellasille erilaisille jutuille (...) mutta just tää kokeellisuuden, kokeellisuuskeskustelu ja kaikki tää, niin se on jo menneen talven lumia ja se ei oo enää millään tapaa tuore ja kiinnostava tapa lähteä kattoon runouden kenttää. (H3)

kyl mun mielestä nykyään kuitenkin aika puhtaasti runouskustantamo ollaan, et ei oo välttämättä enää mitään tiettyä runouden lajia et mitä me kustannettais, vaan se on yleisrunoutta (H4)

Sen minkä mä koen yhdistävänä on, että Poesia on hyvin leimallisesti nykyrunoutta, että se ei juurikaan lähde jostain todellisuuspaon tai minästrategian lähtökohdista liikkeelle (...) Aika monella on mun mielestä pyrkimyksenä ymmärtää maailmaa jotenkin, siihen liittyy hyvin paljon (...) lähes tulkoon tällasta filosofista ja maan kierokulkuun kytkeytyvää tapaa tehdä havaintoja ja vertailla” (H2)

Poesia on siis painollisesti runokustantamo. Sitaateissa korostuu myös halu lähestyä runoa ilman, että sen lukemista ohjaavat tietyille tyylille leimalliset ominaispiirteet. Keskiössä on omalla tavallaan alaston teksti ilman kokeellisuuden lukemista ohjaavaa viittaa.

Kokeellisuuden lähtökohdista on tultu tilanteeseen, jossa useimmat haastateltavat kuvaivat Poesian esteettisiä linjavetoja moninaisuuden kautta. Haastateltavat katsoivat osuuskunnan jäsenillä olevan laajasti erilaisia makuja, minkä lisäksi Poesian katsottiin myös kustantavan monenlaista runoutta. Monipuolisuus kustannuslinjausten suhteen yhdistyi monin paikoin myös ennakkoluulottomuuteen sekä runouden lajityypillisyyden ylittämiseen.

Kyl mä lähtisin varmaan monimuotisuuden käsitteestä, että pyritään tekeen mahdollisimman erilaisia kirjoja (H1)

(...) et ihmiset ei oo niin yksilmäisiä, eikä Poesia yksilmäinen, tai se ei oo mikään kyklooppi, vaan siellä on erilaisia mieltymyksiä (H3)

(...) Poesia kykenee julkasemaan mahdollisimman laadukkaita runokirjoja laidasta laitaan ja hyvin yllättäviä ja ennakkoluulottomiakin ulostuloja tekemään (...) (H6)

Moninaisuuden korostaminen voidaan nähdä jokseenkin vastakkaisena sille tavalle, jolla valtamediat ovat nykylyriikkaa pyrkineet määrittelemään; tunnetuimpana esimerkkinä Helsingin Sanomissa julkaistu niin kutsuttu Nippukritiikki, jossa pyrittiin nimensä mukaisesti

arvostelemaan yhtenä könttänä kaksi silloisen poEasian ja kolme ntamo-kustantamon julkaisemaa runoteosta¹⁹.

Monet haastateltavat kokivat, että kun julkaisuja koskeva linja ei ole tiukkarajainen tai perustu vain tietynlaisen runouden vaalimiseen, mahdollistaa se myös lajityypillisyyden venyttämisen. Lajityypillisyyden ylittämisen suhteen haastateltavat nostivat esimerkeiksi teoksia, joiden määrittely on hankalaa.

(...) tai jotenkin ehkä lajityyppien ulkopuolella, lajityyppien rajalla olevia kirjoja, jotain, mitä on vaikeee sanoo, että mitä se on (...) se mitä Poesia vois edustaa, niin se on kuitenkin ehkä olennaisesti kaikkee sellasta, mitä ei vielä osata lukea. (H1)

ylipäättään mieltii et miks runokokoelmat on sellasia kuin ne on, mä en oikeen oo ikinä ymmärtänyt sitä (H8)

Minkä takia runous elää vain runokokoelmina? (H5)

Mua kiinnosti aika paljon ikään kuin tehdä pikemminkin kirjoja kuin runokirjoja (...) se ei oo mitenkään yksiselitteistä et onks se [*Itsekseen muuttuva*²⁰ tai *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista*²¹] alusta loppuun runokirja vai onks se fragmenttikokoelma” (H2)

Tavallaan nähdä niitä, ja lukea niitä kirjoja... tai jotenkin ehkä lajityyppien ulkopuolella, lajityyppien rajalla olevia kirjoja, jotain, mitä on vaikeee sanoo, että mitä se on (H1)

Se mikä yhdistää on kuitenkin se, että meillä on ihmisiä, jotka on aivan valtavan kiinnostuneita siitä, että ne haluaa lukea ja tulkita, ne haluaa elää runoa lukien läpi, se on se juttu (H3).

Lajityypin ylittämisen katsottiin tuovan tekstin ikään kuin tarkempaan lukuun, huolellisempaan tarkasteluun kuin kenties tapauksissa, jossa runo olisi yksiselitteisesti runo. Vastauksista välittyvästä moninaisuudesta huolimatta Poesian tuotannon ei kuitenkaan katsottu sisältävän mitään sattua, vaan jonkinlainen koherenttius julkaisuissa säilyy moninaisuudesta huolimatta. Tämä koherenttius yhdistyi aineistossa kielen tarkkaan havainnointiin ja runoi-

¹⁹ Ks. tarkemmin Nippukritiikistä ja siitä seuranneesta keskustelusta esim. Poesian internetsivuilta <http://www.poesia.fi/2009/10/traumatisoivaa-avantgardea-oikein-tosissaan/>

²⁰ Kristian Blombergin runoteos, Poesia 2011.

²¹ Olli-Pekka Tennilän runoteos, Poesia 2013.

lijan itsensä tapaan käyttää kieltä sekä myös tekstin editoinnin tarkkuuteen; huolelliseen toimitustyöhön ja kustannustoimittajan kykyyn todella lukea tekstiä.

Teoksen tai käsikirjoituksen huolellinen lukeminen ja editointi yhdistyvät Poesian käytännön toiminnassa myös yhteisöllisen toimitustyön periaatteeseen. Käytännössä yhteisöllisellä kustannustoimittamisella tarkoitetaan sitä, että teoksen editointiin osallistuu useampi henkilö sen prosessin aikana. Se, minkä Poesian jäsenet näkevät kustannustoimittamisen ideaalina, liittyy oleellisilta osin juuri yhteisöllisyyden ja yhteisöllisen toiminnan käytännön sovelluksiin:

Haluisitko vielä jotenkin sanallistaa sen, et miten sä näät tai määrittelisit sen [kustannustoimittamisen ideaalin]? (TR)

(...) se käytännössä tarkoittaa sitä, että jos verrataan nyt vaikka isoon kustantamoon, niin mä ajattelen sen näin, että Poesian toimitus on koko ajan keskenään keskusteluyhteydessä, ja ”runous ensin” -ajatuksella. Eli unohdetaan, siinä tilanteessa unohdetaan nää kaikki muut asiat kuten kaupalliset asiat, se ei kuulu siihen toimitukselliseen työhön, unohdetaan ne kaupalliset asiat ja mahdolliset myyntiluvut ja konventiot ja kaikki tällaiset asiat. (H6.)

Teosta luetutetaan monilla ihmisillä sen toimittamisen aikana. Toimitusprosessit ovat pitkiä, yli vuoden mittaisia työrupeamia. Vaikka prosessin aikana kirjan kustantamiseen ottaa osaa useampi henkilö, on päävastuu teoksen toimittamisella aina yhdellä nimetyllä henkilöllä, joka valikoituu siihen puhtaasti mielenkiinnon kautta. Julkaisupäätökset ovat riippuvaisia sekä toimitustyötä tekevien esteettisistä mieltymyksistä että ajankäytöstä. Monet haastateltavat korostivat, että koska toimittamisesta ei saa rahallista korvausta, korostuu silloin käsikirjoitusten valinnassa se, että päävastuullisella toimittajalla on aito kiinnostus juuri tietyn käsikirjoituksen loppuun saattamiseksi. Yhteisöllisen toimitustyö osaltaan myös horjuttaa perinteistä, yksisuuntaista kirjatutannon ketjua, jossa teos siirtyy luovan kirjailijan kautta suoraan kustannustoimittajalle ja siitä suoraan yleisölle (vrt. Svedjedal 2010).

Toinen haastattelujen perusteella esiin noussut esteettisiä mieltymyksiä yhdistävä tekijä oli näkemys julkaisuohjelmiin otettavien teosten kokonaisvaltaisuudesta. Monet haastateltavat

totesivat, että osuuskuntaa edeltävässä julkaisusarjassa heillä ei ollut riittävän suurta mahdollisuutta vaikuttaa kirjoihin fyysisinä esineinä. Julkaisusarjassa hyödynnettiin tarvepainatusmenetelmää, jonka laatuun ei oltu kovin tyytyväisiä.

Me haluttiin kirjoja, jotka ei näytä digipainoinoilta (H8)

Yks keskeinen arvo on että kirjat ois materiaalisesti myös mielenkiintosa ja kauniita ja hyvin tehtyjä esineitä (H5)

Me haluttiin vähän paremman näkösi kirjoja (H3)

Kansitaiteen ja muun materiaallisen suunnittelun merkityksen korostumisen haastatteluissa voi katsoa osittain johtuvan poEsiä-projektin historiasta; siinä toimineet keskittyivät jo valmiiksi sisältöihin, jolloin on loogista, ettei epätyytyväisyys niinkään kohdistunut sisältökysymyksiä koskevaan autonomia²². Omaehtoisesti organisoidussa osuustoiminnassa kyse vaikuttaakin olevan ennen kaikkea siitä, että kaikki langat saadaan pidettyä omissa käsissä, mikä mahdollistaa myös kokonaisvaltaisten taiteellisten projektien toteuttamisen. Monet haastateltavat katsoivat tämän kokonaisvaltaisuuden tuovan mukanaan myös vapauksia ja mahdollisuuksia, joiden kautta löydettiin niin motivaatiota kustantamon oman toiminnan kehittämiseen kuin runouden tilan edistämiseen laajemmassakin mittakaavassa.

Aiemmin käsitelty moninaisuuden arvostaminen näkyy Poesiassa paitsi osuuskunnan oman toiminnan kautta, myös suhteessa koko runouden ja kirjakustantamisen kenttään. Suuri osa haastateltavista nosti esille Poesian roolin suhteessa runouden ja laajemminkin koko kotimaisen kirjallisuuden kentän monipuolistajana. Monet haastateltavat esimerkiksi kokivat, että Poesia voi tarjota väylän sellaiselle runoudelle, mitä ei välttämättä hyväksyttäisi osaksi suurten kustantamoiden julkaisuohjelmia:

(...) me tiedettiin mikä on meidän mielestä hyvää, ja sit me huomattiin et se ei oo isojen kustantamojen mielestä hyvää (H8)

Oli siinä varmaan sit jossain vaiheessa on ollu ehkä sellasia et jotkut ainaskin, osa meistä – tietysti ihmisillä on erilaisia näkemyksiä – on ajateltu et jonkinlainen runous ei välttämättä pääse isojen kustantamojen kautta esiin että siihen vois Poesialla... (H4)

(...) varmaan siitä [Poesian perustamisesta] sitten eteenpäin siinä valkeni sitten

²² Kuten eräs haastateltava toteaa: ” (...) meille ollut valtaa kuin *sisältöön pelkästään*” (H6).

myös niitä puolia, että tollaselle on aikamoinen tyhjiö ja tilaus olemassa samaan aikaan kun isot kustantamot on yhä vähemmän kiinnostuneita kirjallisuuden monimuotoisuudesta ja marginaalisesta kirjallisuudesta (...) (H1)

Se että Heikkisen Tytin, esimerkiks, uusinta kirjaa²³ ois tuskin tehnyt kukaan muu kuin me. Ei missään tapauksessa ois tehnyt kukaan muu kuin me. Et just tollaset kokonaisvaltaiset taiteelliset projektit, joissa sitten myös kirjailija ottaa koko kirjansa materiaalisen suunnittelun haltuunsa, niin sellasta ei oo mun mielestä mahdollista tehdä mitään muuta kautta kuin tällasen toimijan kautta (...) (H5)

(...) äärimmäisen harvassa kustantamossa on taitoa ja myöskin ajallista resurssia toimittaa runokirjoja (H2)

Vaikka Poesia pääsääntöisesti miellettiin kentän monipuolistajaksi, osa haastateltavista myös toivoi samanlaisen monipuolisuuden ja ennakkoluulottoman asenteen leviävän laajemmalla ja koskemaan myös muita kustantamoja. Kustantamoilta toivottiin aktiivisempaa roolia suhteessa monenlaisemmän runouden edistämisessä sen sijaan, että ne tyytyisivät julkaisemaan ainoastaan omaan totuttuun julkaisulinjaansa sopivaa kirjallisuutta. Poesian rooliin osana kirjallisuuden kenttää palataan vielä tarkemmin tutkielman luvussa 4.3.3.

Kenties yhtenä suurten kustantamojen osalta luonnehdittua yksipuolisuutta selittävänä tekijänä voidaan nähdä nopea julkaisutahti. Poesialaisten haastatteluissa puolestaan korostui hitauden merkitys. Itsessään se voitaisiin siis tulkita suorastaan vastakkaisena nopealle kierrolle ja julkaisutahdille, mitä nykyinen kustannusala melko kokonaisvaltaisesti noudattaa.

sellanen tietty myöntyminen sille, että jotkut asiat on hitaita (H2)

Mua kiinnostaa aika paljon myös sellaset vanhat teknologiat ja kaikenlainen kirjallisuuden hitaus, mikä on sille luonteenomaista (H1)

Hitaudelle vastakohtaksi noustettiin joissain haastatteluissa myös erilaiset mediatekstit, erityisesti kolumnit: runo saatettiin määritellä kolumnille vastakohtaisena tekstinä. Hyvän runon äärelle palataan uudestaan ja uudestaan, eikä se taivu kovin hyvin esimerkiksi sosiaalisessa mediassa jaettavaksi, kuten esimerkiksi mainittu kolumni. Haastatteluissa, joissa sivuttiin Poesian käytäntöä julkaista kaikki sen kautta julkaistut teokset ilmaiseksi verkos-

²³ *Moulin Extra Beauté*, Poesia 2012.

sa, hitaus ja runon lukutapa nousi myös yhdeksi selittäjäksi sille, miksi teosten ilmaisen jakelun ei katsottu haittaavan kirjamyyntiä. Vaikka Poesian jäsenten perustelemia kustannuslinjauksia voidaan tulkita monesta näkökulmasta, tiivistyy kaikki kuitenkin lopulta yhteen päämäärään, jonka eräs haastateltava kiteyttää seuraavasti: ”mahdollisimman hyvää runoutta, ei sen ihmeempää” (H4).

4.2.3 Taloudellinen omaehtoisuus

Ja sitten kun Poesiassa ensi sijaisesti kysymys on siitä, että runoilijat on ottanut tuotantovälineet haltuun (H6)

Vaikka Poesian toiminnan ensisijaisena tarkoituksena ei ole taloudellinen voitontavoittelu, on talous kuitenkin erottamaton osa sen toimintaa. Liiketaloudellinen toiminta, Poesian tapauksessa kirjamyynti, mahdollistaa toiminnan jatkuvuuden ja tuo taloudellisia toiminnan resursseja ilman ylhäältä päin asetettuja tavoitteita tai paineita. Taloudellisen toiminnan katsottiin myös mahdollistavan uudenlaisten toimintaympäristöjen luomiseksi. Haastateltavat pitivät Poesian harjoittamaa liiketoimintaa pikemminkin yhtenä toiminnan ulottuvuutena kuin erillisenä ja itsenäisenä sfäärinä (vrt. Lehtonen 2014). Erään haastateltavan mukaan runous ei voi ”olla olemassa ilman, että sillä on joku suhde ja vastuu omasta taloudellisesta ajattelustaan”.

(...) musta tuntuu että se on kokonaan irtautunut, siis talouden käsite on sairas. Että sillä ei oo mitään sellasta konkreettista todellisuuspohjaa, joka pitäis olla olemassa. (H1)

Ja siinä on usein just se, että miten talous ymmärretään ennen kaikkea voittoa tuottavana tai voiton maksimoimiseen tähtäävänä toimintana. (H2)

Mun mielestä itse asiassa ongelma ei oo se kaupallistuminen tai tuotteistuminen itsessään. (...) Se ajatus siitä pitkästä hännästä, ja taloudellisen toiminnan muodoista, jotka mahdollistaa tietynlaisen anarkistisen itsenäisyyden, (...) siis se että ei tarvita suurta menestystä, vaan tarvitaan paljon pieniä hanoja... (H5)

(...) meidän ei tarvii ajatella Poesiaa ensisijaisesti palkkatulon lähteenä, vaan meidän pitäis ajatella sitä ikään kuin luonnollisena henkilönä, jolla on oma taloutensa ja oma lompakkonsa (H6)

Poesian toiminnan järjestäminen sen taloudelliselta kannalta on mahdollista vain liiketaloudellisen toiminnan kautta. Osuuskuntana Poesia ei ole oikeutettu toimintaa edistäviin –

ja samalla niin sanotusti kilpailua vääristäviin – julkisiin, taloudellisiin tuen muotoihin. Poikkeuksen tähän sääntöön muodostavat erilaiset starttirahan tyylliset tuen muodot, joista lisää tuonnempana.

Talous on siis osa osuuskunnan ekologiaa; se mahdollistaa toiminnan jatkuvuuden ja esimerkiksi kirjojen materiaalsen tuotannon. Tosin huolimatta siitä, että monet haastateltavat pyrkivät selvästi haastamaan käsitystä siitä, mitä taloudella valtavirtaisessa keskustelussa pääsääntöisesti tarkoitetaan, oli tästä merkitysten painolastista selvästi joidenkin myös hankala pyristellä ulos:

Mä huomasin et mä oisin oikeestaan aika hyvä myymään asioita, jos tuote on hyvä niin kyllä mä saisin sitä myytyä, mut sit mä en tiä haluanko mä huomata sellasia asioita itsestäni. (H8)

Joo siitähän me keskusteltiin, se oli yks sellanen kiistakysymys kyllä myös muistaakseni, että osa porukasta vierastaa sitä yrittäjäretoriikkaa, tai siis sitä retoriikkaa, jossa tuotteistetaan ja kaupallistetaan toiminta, mikä yrittäjyyteen, mikä sen mukana tulee. (H3)

Hallitsevien talousdiskurssin muotojen koettiin siis kuvaavan huonosti Poesian toimintaa siitä huolimatta, että sen toiminnan keskeinen ulottuvuus on kirjojen jakelu nettijulkaisujen ohella myös kirjamyynnin kautta.

Nykyisellään taloudellinen omaehtoisuus saa merkityksensä Poesiassa suhteessa osuuskuntaan, ei niinkään osuuskunnan yksittäisiin jäseniin. Ainoastaan toimistos sihteeri saa työstään pientä rahallista korvausta, minkä lisäksi Poesialla voi olla jäsenilleen välillistä taloudellista merkitystä Poesian julkaisemien teosten kautta: matalampi julkaisukynnys helpottaa myös pääsyä apurahojen piiriin. Erityisesti osuuskunnan perustamisvaiheilla osa haastateltavista kuitenkin toivoi, että osuuskunnan kautta voitaisiin laskuttaa myös omia, ei suoranaisesti Poesian toimintaan liittyviä projekteja, eli se toimisi enemmän myös työosuuskunnan tapaan.

Yks syistä miks osuuskunta sillon perustettiin niin oli se, et ihmiset vois myös omia henkilökohtasia projektejaan laskuttaa osuuskunnan kautta, mitkä ei liity ollenkaan kustannustoimintaan (H4)

Se idea, ainakin osalla, oli nimenomaan se elannon hankkiminen, et miten

tavallaan freelancer-tyyppiset, outoon koloon pudonneet kulttuuriammatillaiset vois hankkia elantoo jotenkin uudella tavalla ja järjestäytyä uudelleen. (H5)

Jotkut halus vaan kokeilla osuuskuntatoimintaa, ja jotkut kokeilla et onko mahdollista tehdä tästä elinkeinoo itselleen jotenkin tommosen toiminnan kautta. (H8)

Tää yleinen konteksti Poesian ympärillä on tietysti se, että kirjallisuudessa työskentelevät ihmiset, ja varsinkin jos työskentelee lähinnä runouden parissa, niin kysymys on yleensä kulttuurin sekatyöläisistä, joiden rahavirrat on aina pieniä, mut ne tulee monia puroja, kanavia pitkin. Ja siinä mielessä Poesia voi olla yks sellanen keskittymä, tai solmukohta, tässä runouden kentällä, jonka kautta tiettyjä asioita ja erilaisia virtoja kanavoituu. (H6)

Siitä puhuttiin (...) että olis hankkeita myös, että se olis myös tällanen työosuuskunta ja toimintaosuuskunta, et järjestettäis juttuja. Ja minä, mä olin ite sitä samaa mieltä (...) siitä syystä, että mä näin että siitä tulee osuuskunnan kannalta tarpeellista rahaa, me saadaan siitä varoja lisää, mikä mahdollistaa sen kustannustoiminnan. (H3)

Toiminnan selkeyttämisen ja resurssien vähäisyyden vuoksi osuuskunta kuitenkin pian perustamisen jälkeen linjasi, että sen toimiala rajataan kirjakustantamiseen ja sitä selkeästi tukeviin hankkeisiin. Kustannustoimintaan suoranaisesti liittymättömät hankkeet toisivat kyllä osuuskunnalle tai sen hanketta toteuttavilla jäsenille taloudellista hyötyä. Taloudellista hyötyä ei kuitenkaan välttämättä koeta kaiken vaivan arvoiseksi, etenkin jos asiaa tarkastellaan koko osuuskunnan ja sen toiminnan tarkoituksen näkökulmasta.

Toiminnan ollessa pienimuotoista ylimääräisen, ei suoranaisesti ydintoimintaa tukevan toiminnan katsottiin vievän arvokkaita resursseja. Kyse on perustavanlaatuisesta erosta kahden eri osuuskuntatyypin välillä, jota voidaan kuvata parhaiten toiminnan tavoitteen kautta. Siinä missä työosuuskunnan tarkoituksena on ratkaista toimeentulon ongelmia, on nykyisen Poesian tarkoituksena tehdä sitä, mitä ”osataan parhaiten”, eli kustantaa kirjoja:

(...) mä en tavallaan haluis et Poesia unohtais sen, mitä me osataan parhaiten tehdä, ja sen fokuksen, mikä on just se kirjojen julkaseminen. (H6)

Fokuksen hämärtyamisen lisäksi työosuuskunnan ajatuksen hylkäämisessä on kyse myös resursseista. Mikäli osuuskunnan tarkoituksena oltaisiin nähty toimeentulon parantaminen, olisi edellyttänyt huomattavaa liikevaihdon kasvattamista. Sillä puolestaan olisi väistämättömiä vaikutuksia suoraan toimintaan ja toiminnan resursseihin.

Keskustelu työosuuskunnan mahdollisuudesta kytkeytyi haastatteluissa myös hanke- ja projektirahoituksen ongelmiin. Osa haastateltavat nosti esille, että alkuvaiheen suunnitelmat suhteessa työosuuskunnan mahdollisesti toteuttamiin projekteihin olivat useimmiten kytköksissä johonkin hankerahoitukseen. Tällainen toimintatapa miellettiin kuitenkin myös osittain ongelmalliseksi:

Se ajautu jossain määrin ongelmiin se toiminta ja se ajattelu, se puoli siitä osuuskunnasta sen takia, että kun sitten kuitenkin on hirveen vaikee lähtee tekeen jotain sen perusteella, et on joku ennalta, jossain virastossa määritelty hanke, jonka sitten pitää sovittaa se oma toiminta ja oma kiinnostus. Ja sit kun loppujen lopuksi tosiaan se kuitenkin on se, että ei meitä osuuskunnassa kiinnosta mikään muu kuin kirjallisuus. (H5)

Mulla on sellanen tietty romantiikka sitä kohtaan, että joku tekee kirjoja ja myy niitä ite ja tavallaan suostuu myös myymään, saa siitä rahaa ja sillä on myös jotain merkitystä, ehkä erona sille, että jostain korkeesta hallintoelimestä myönnetään jotain apurahoja (...) (H1)

Hankerahoituksen voisi siis katsoa kaventavan osuuskunnan omaehtoisuutta, sillä yksittäiseen projektiin myönnetyn ulkopuolisen rahoituksen katsottiin tuovan omanlaisiaan rajoituksia osuuskunnan toimintaan. Vastausten perusteella ei ole viitteitä niinkään siitä, että hankerahojen katsottaisiin kaventavan taiteellista autonomiaa. Kyse vaikuttaa olevan pikemminkin toiminnan rajoituksista kuin luomisen vapaudesta.

Hankerahoituksen ongelmat konkretisoivat erityisesti suhteessa Poesian toimintansa alussa saamaan, opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämään luovan talouden apurahaan. Apurahan käytölle oli asetettu ylhäältä päin määrätyt, melko tiukat raamit: sitä ei voitu hyödyntää osuuskunnan perustyöhön eli kirjakustantamiseen. Luovan talouden apurahan turvin Poesia hankki itselleen muun muassa fontin ja sarjailmeen, jota on hyödynnetty joidenkin teosten taitossa. Rahoilla järjestettiin myös taittokoulutusta. Sen lisäksi, ettei rahoja voitu käyttää varsinaiseen kustannustoimintaan, monia haastateltavia häiritsi hankkeeseen liittyvä luovan talouden retoriikka ja tavoitteet. Hankerahoitushakemuksia kuvattiin myös itsessään työläiksi tavoiksi toiminnan rahoittamiseksi.

Me saatiin yks Opetusministeriön, mikäähän se oli, joku luovan talouden 10 000 euroa, mikä oli tarkoitus sijoittaa meidän tuotteiden kehittämiseen, nimenomaan

tuotekehittelyyn. Sillon me väännettiin (...) siitä et millä kielellä me puhutaan tästä, et ollaanks me nyt näitä luovan talouden tämmösiä... Joo et se ois varmasti mahdollista että, se oli hirveen sellanen ideologinen vääntö, mut sit siihen jotenkin kyllästytettiin, koska luovan talouden, tai ne rahat mistä ne on kiinnostunut niin on enemmän sellasia työllistämiseen suunnattuja (...) (H7)

(...) esimerkiks se hanke mihin me saatiin, se tais olla 10 000 euroa, niin käytännössä se oli lähinnä vaan sellasta, että tyyppi sai rahaa siitä, että se kehitti Poesian organisaatiota. Eli lähinnä synnyttää erilaisia byrokraattisia malleja sille mikä toimii paremmin horisontaalisesti (...) Tavallaan piti käyttää rahaa, ostaa ulkopuolisilta sellasia palveluita, mitä me oltas tehty itse asiassa paremmin ite. (H2)

Edellä siteeratut vastaukset edustavat hankerahoituksen ongelmien kahta puolta: toisaalta niiden ei katsota palvelevan tarkoitusta, sillä osuuskunnan tehtävänä ei ole jäsentensä työllisyyden tukeminen. Toisaalta tiettyä tarkoitusta varten saadun projektirahan käyttö saattoi tuntua myös pakotetulta, sillä se taipuu vain ylhäältä käsin määrättyjen tehtävien täyttämiseen. Hankerahoitukseen suhtautuminen ei siis ole Poesian tapauksessa ”kategorisen ein” sanomista, vaan kyse on pikemminkin käytännön ongelmista ja intressien kohtaamattomuudesta. Hankerahoituksen kautta mahdollistuvat projekteja voidaan edelleen Poesiassa toteuttaa, jos kyseessä sattuu olemaan aivan erityislaatuinen ja jollekin jäsenelle poikkeuksellisen hyvin sopiva hanke, jonka toteuttamiselle riittää aikaa ja motivaatiota. Esimerkki tällaisesta toimintaa kiinteästi tukevasta hankkeesta on DigiDemo-hanke, jonka tarkoituksena on kehittää e-kirjasovelluksia mobiililaitteille. Hankkeen mielekkyyteen liittyy elimellisesti myös se, että osuuskunnasta löytyi tekijöitä, joita kyseinen projekti aidosti kiinnosti, eli sitä lähdettiin tekemään sisällöllisesti mielekkäistä syistä käsin.

Osittain hankerahoituksen kritiikki voidaan nähdä myös yhteneväisenä suhteessa haastattelujen kuvaamiin suomalaisen apurahajärjestelmän koettuihin ongelmakohtiin. Vaikka apurahajärjestelmää pidettiin haastatteluissa yleisesti hyvänä ja tärkeänä, nousi niilssä esille myös näkemys siitä, että apuraha koettaisiin jollain tavalla vastikkeelliseksi, mikä synnyttää apurahan saajalla velassa olemisen tunteen.

(...) meidän täytyy siis, jotta me ollaan sivistynyt kulttuuri, meidän täytyy rahottaa sitä [taidetta] ja pitää sitä, tehdä se taiteen tekeminen mahdolliseksi ja mahdollistaa taiteilijan riippumattomuus, mut samaan aikaan tulee se väistämätön kysymys et jos me annetaan sulle rahaa, niin mitä sä teet sillä semmosta, mikä on yhteistä hyvää (...) Ja tää on ehkä sellanen, niin kuin mä

sanoin et yks syy minkä takia mä oon tässä osuuskunnassa niin on se aika kova halu koittaa ratkaista tää velassa olemisen kysymys jotenkin. (H5)

(...) vaikka apurahat on mulle hirveen tärkeitä, niin samalla (...) ajatus itsestä sellasena kirjallisena broilerina, joka vuodesta toiseen ehdollistuu tekemään kirjoja, jotta saa apuraha, niin se tuntuu pahalta ajatukselta. (H1)

Varsinkin nyt kun on apurahojen piirissä, mitkä pääosin otetaan jostain veronmaksajien selkänahasta, ehkä, en mä tiiä, toisaalta se riippuu mistä ne on, kansalliset apurahat joo mut monet on tietysti säätiöiltä. Mut oishan se nyt hauska kirjottaa asioita, jotka koskettais mahdollisimman laajaa määrää ihmisiä, jotenkin oikeutetumpaa. (H8)

Kuten ensimmäisessä sitaatissa haastateltava esittää, osuuskunta voitaisiin nähdä ratkaisuna velassa olemisen tunteen ratkaisemiseen juuri sen vuoksi, että osuuskunnan kautta voidaan organisoida oma taloudellinen toiminta itse ja näin tulla riippumattomaksi ylhäältä päin myönnetyistä rahoituslähteistä. Tilanne on kuitenkin siinä mielessä paradoksaalinen, että toisaalta monissa haastatteluissa nousi esille osuuskunnan jäsenten halu olla sitoutumatta esimerkiksi palkkatyön mukanaan tuomiin velvoitteisiin. Ylipäätään huomioitiin, että elannon saaminen osuustoiminnasta tarkoittaisi väistämättä nykyisen toimintamallin jonkinasteista muutosta ja edellyttäisi liikevaihdon kasvamista.

Apurahoja ei silti haastatteluissa esitetyistä kriittisistä huolimatta nähty pelkkänä kivirekenä. Päinvastoin järjestelmän kehittäminen nähtiin yhtenä mahdollisena konkreettisena keinona parantaa ihmisten mahdollisuuksia ottaa osaa esimerkiksi osuustoimintaan. Kuten yksi haastateltavista omalta osaltaan asiaa kuvaa, mahdollistaa riittävä apurahoitus aktiivisemmän toiminnan kuin tilanne, jossa toimeentulo on kiven alla:

Ja ihan konkreettisesti esimerkiksi, silloin kun mulla on esimerkiksi hyvä apuraha alla, ei huolta toimeentulosta, niin kyllä mä tiedän, mä teen silloin enemmän Poesian asioita, mä myös mietin, miten sitä toimintaa vois kehittää paljon enemmän, ja sitten taas silloin kun on taloudellisesti tiukkaa tai liian kauan (...) siitä kun on julkaissut edellisen oman runokirjan, niin sitä kuitenkin sitten päällimmäisenä mielessä on se oma tekeminen. (H6)

Samalta kannalta monet haastateltavat perustelivat myös perustulon hyötyjä suhteessa toiminnan mahdollistamiseen. Vaikka haastateltavien tulonmuodostus oli lähes poikkeuksetta taiteilijoille tyypillisesti monikanavaista ja pätkittäistä, totesivat monet haastateltavat myös, että Poesian jäsenet ovat suhteellisen hyvin apurahoitettuja. Apurahajärjestelmään

suunnatusta kritiikistä huolimatta näyttää siis siltä, että järjestelmän ongelmista huolimatta se on nykyisellään hyvä tapa turvata taiteilijoiden toiminnan edellytykset myös muulle kuin varsinaisen taiteellisen työn tekemiselle.

Kysyttäessä, mitkä yhteiskunnalliset seikat haastateltavien mielestä voisivat helpottaa osuustoiminnallista tekemistä, oli kehitysideoiden kirjo runsas. Monet ajatukset liittyivät kuitenkin toimeentuloon. Monet haastateltavat halusivat ”purkaa byrokratiaa” erityisesti toimeentuloon liittyvien käytäntöjen osalta. Yhtenä konkreettisenä ratkaisuna tähän nähtiin perustulo.

No apurahat on aika selvä. Aika suora muoto, jolla sitä pystytään mahdollistamaan. Et ihmisillä olis aikaa. (H3)

Perustulo, se auttais (H7).

Kun mä uskon aika paljon perusturvaan oikeana vaihtoehtona. Pikemminkin purkaa nää monimutkaiset byrokraattiset järjestelmät, jotka ei oo enää ajanmukaisia, korvata ne perustulojärjestelmällä, ja sen jälkeen tulee mahdolliseksi yhä suurempi pirstaloituminen itse asiassa. (H5)

Perustulosta on olemassa erilaisia malleja, mutta niille kaikille on yhteistä kyseisen sosiaaliturvan muodon perusluonne: se maksetaan jokaiselle automaattisesti. Taiteilijoiden keskuudessa perustulo on nostettu esille muissakin yhteyksissä esimerkkinä ratkaisusta toimeentuloa koskeviin ongelmiin. Perustulon on katsottu muun muassa edistävän ”työrauhan saamista taiteellisen työn tekemiseen” (Rensujeff 2014, 173). Samaan aikaan on tosin myös painotettu, ettei perustulon ole tarkoitus korvata taiteellisen työn rahoittamiseksi tarkoitettuja apurahoja, vaan että sen on vastattava nimenomaan taiteilijoiden sosiaaliturvaa koskeviin ongelmiin (ks. esim. Taidepoliittisen asiantuntijaryhmän hallitusohjelmatavoitteet 2015). Perustulon lisäksi haastatteluihin nostettiin esille myös ”byrokratian purkaminen” sekä laajemmat osuustoimintaa tukevat verkostot ja tukipalvelut ja niiden kehittäminen.

Nykyisellään Poesia ei voi tarjota jäsenilleen taloudellista toimeentuloa. Näin ollen Poesiassa toimiminen käytännössä edellyttää, että toimeentulo on järjestetty jostain muualta, vaikkapa apurahoituksen kautta. Palkkioiden maksaminen tehdystä työstä edellyttäisi lii-

kevaihdon merkittävää kasvua, mihin puolestaan tarvittaisiin lisää tekijöitä. Jäsenten tulo muodostukseen on kuitenkin löydettävissä muitakin vaihtoehtoja kuin täysi vapaaehtoisuus tai normaali palkkatyö. Haastatteluissa nousi esille toive siitä, että jonain päivänä Poesian kautta voitaisiin taloudellisessa mielessä mahdollistaa toiminta joillekin jäsenille sosiaalisin perustein:

(...) aika monella tulee raha muualta. Ne kenellä ei oo mahdollisuutta niin ne ei sitten yleensä myöskään toimita, että se on ihan selvä, ettei me voida piinata kenenkään kenenkään omaatuntoa vaatimuksilla toimitustyöstä, jos siitä ei saa rahaa, samaan aikaan kun on vaikka lapsia ja pitää järjestää jostain toimeentulo perheelle. (H2)

Sit tietysti ehkä toivois, kun se on osuuskunta joka voi määrittää aika pitkälti omien palkkionmaksuperiaatteittensa kohtalon, tai niistä periaatteista itsessään, niin musta ois kiva et ois sellaset tulot, että vois sosiaalisin perustein tukee esimerkiks jotain Poesian jäsentä, jolla ei oo tullut apurahaa tai ei oo töitä tai semmosia lyhytaikasia taloudellisen selviämisen mahdollisuuksia. (H2)

Ajatus sosiaalisin perustein myönnettyistä palkkioista ei noussut kovin laaja-alaisesti esille, eikä sitä nähty vielä nykyisessä tilanteessa edes realistisena. Esimerkki on kuitenkin hyvä osoitus siitä, mitä osuuskuntien solidaariset käytännöt voisivat konkreettisesti tarkoittaa. On toki selvää, että tällaisten käytäntöjen toimeenpaneminen myös edellyttää keskinäistä luottamusta ja arvostusta, sekä myös demokraattista päätöksentekoa. Haastatteluissa nousi myös esille ajatus, että mikäli osuuskunnan liikevaihto mahdollistaisi jossain vaiheessa palkan maksamisen, olisi siihen ensiksi oikeutettuja ne, jotka nykyisellään tekevät paljon rutiininomaista, ei sisällöllisesti palkitsevaa työtä.

Käytännöllisten toiminnan mahdollisuuksien parantamisen ohella taloudellinen toiminta nähtiin myös mahdollisuutena laajemman ja radikaalimman toiminnan rakentamiseen. Esille nousi ajatus vertaistalouksista ja uusien talouden muotojen luomisesta. Vertaistalouden kannalta keskeiseksi ajatukseksi nousi paitsi aiemmin mainittu talouden roolin näkeminen muuta toimintaa palvelevana tai yhtenä toiminnan luonnollisena ulottuvuutena, myös verkottuminen muiden toimijoiden kanssa. Yhteistoimintaan muiden toimijoiden kanssa suhtaudutaan kaikkien etua palvelevana toimintana.

(...) kaikkia niitä merkityksiä, elintavan mahdollistavia toimeentulon muotoja, mutta myös ajankäyttöä ja kaikkee mahdollista, mikä liittyy *talon pitoon* (...) mun mielestä runouden, runoudelle ominaisesta taloudesta täytyy pyrkiä

tekemään mahdollista jollain keinoilla, ja mun mielestä tää osuuskunta on yks semmonen yritys siihen hiljalleen muodostaa jotain vertaistalouden, joka on sit paljon laajempi, maailmanlaajunen prosessi, joka saattais pyrkiä haastamaan muita taloudellisia järjestelmiä. (H1)

Ja sit sellanen ajatus, että kun jossain määrin kiinnostaa tällanen, tai siis mä koen et se on kiinnostavinta ja radikaaleinta taiteellista toimintaa, joka ottaa osaa siihen talouteen. (...) Et luodaan jotain uusia talouksia tai tällasia (H7)

Kylhän tavallaan vaihtoehtoista taloutta, et tavallaan edustetaan mut emmä tiedä välttämättä niinkään luovaa taloutta nimenomaan taloudellisessa mielessä, koska meillä ei hirveesti raha liiku kuitenkaan, et enintään yrittäjä ehkä voisin olla työnteon näkökulmasta, se et minkälaista vastuuta joutuu ottamaan ja törmää uusiin asioihin, ne joutuu kuitenkin hoitaa vähän niin kuin yrittäjänäkin, mut en saa taloudellista hyötyä siitä, muttei myöskään talous oo riippuvainen Poesiasta et mul ei kuitenkaan oo taloudellista riskiä siinä (H4)

meidän pitäis jotenkin joissain kohdissa löytää keinoja laskea osuuskunnan ja muun maailman välisiä seiniä alaspäin, ja jotenkin verkostoitua strategisesti sillä tavalla, että ikään kuin jotkut ulkopuolisetkin rahavirrat, muut kuin kirjamyynnistä tulevat niin kulkis meidän kautta (H6)

Taloudellisen toiminnan kautta siis turvataan osuuskunnan toiminnan jatkuvuus sekä etsitään vaihtoehtoisia taloudellisen toiminnan muotoja. Toiminnan rahoittaminen kirjamyynnin kautta mahdollistaa Poesian riippumattomuuden ylhäältä päin tulevista toiminnan tavoitteista. Haastatteluissa tuli ilmi myös näkemyksiä, joiden mukaan työosuuskuntamainen toiminta voitaisiin mahdollisesti saada toimimaan esimerkiksi byrokraattisia käytäntöjä keventämällä. Haastatellut osuuskunnan jäsenet ovat siis yksimielisiä siitä, että osuuskunnan pitäisi olla omavarainen, jotta toiminta olisi mahdollisimman vankalla pohjalla. Sen sijaan käsitykset siitä, millä keinoin omavaraisuuteen päästään, ovat moninaisia.

4.2 Miksi osuuskunta?

4.2.1 Idea osuuskunnasta

Kerätyn aineiston perusteella vaikuttaa siltä, ettei ajatus osuuskunnasta ollut monille perustajajäsenistä entuudestaan kovinkaan tuttu, tai ainakaan osuuskunnan toiminnan peruspiirteitä ei tunnettu kovin perusteellisesti. Vain harva haastateltava osasi pukea sanoiksi sen, miksi toiminnan alkuvaiheilla kustannustoimintaa päätettiin lähteä toteuttamaan juuri osuuskunnan muodossa.

Me varmaan katottiin näitä osakeyhtiöjuttuja, tai toiminimi tai tän tyyppisiä, kyllä me niitä sillein kursorisesti ainakin katottiin. [Yksi perustajajäsenistä] erityisesti näihin tutustu ja painosti meitä lukemaankin sellasta tietokirjaa kuin ”Osuuskunnan perustaminen” tai joku plaaplaaplaa, ei meistä kukaan sitä varmaan lukenut, mutta joo, kyl me niitä silloin katottiin ja todettiin, mut en muista niitä keskusteluja tarkemmin, mut ei se mitään kauheen syvällistä oo ollut. (H3)

Mut mä en hallitse noita niin hyvin, siinä oli just pari ihmistä jotka hallitsi ne ehkä paremmin ja jotka aika selvästi jotenkin [lähti edistämään sitä]... (H7)

Mä en muista, kun mä oon aina ollut jotenkin todella vähän kiinnostunut tosta käytännön ja lakitouhuista, ja meillä oli selkeesti tyypejä jotka lähti pyörittämään nimenomaan sitä (...) Tai mä en oikeestaan vielääkään tiedä, miten osuuskunta eroaa yrityksestä hirveen tarkasti (H8)

Mä en tunne osuuskuntalakia liian hyvin (...) (H2)

Perustamisvaiheessa osuuskunnan valikoitumisessa toiminnan organisoitumisen muodoksi suuri merkitys näyttää siis olleen yksittäisten osuustoimintaan perehtyneiden perustajajäsenten työpanoksella ja ajatuksilla.

Ei olisi kuitenkaan perusteltua väittää, ettei osuustoiminnallisuudella sinänsä olisi itsessään merkitystä myös niille jäsenille, jotka eivät sen valikoitumista yritysmuodoksi juuri osanneetkaan tarkkarajaisesti perustella. Myös eräs osuuskuntalakia perusteellisemmin tunteva haastateltava totesi, että hänen mukaansa keskeisintä Poesian toiminnan kannalta on juuri ajatus siitä, millainen osuuskunta on – antaahan laki jo itsessään toiminnalle melko väljät puitteet:

Kysymys on enemmän ehkä siitä, että miten se mielikuva osuuskunnasta ohjaa meidän toimintaa, koska osuuskuntalakihan itsessään ei velvota toimimaan millään tavalla. Et itse asiassa keskeinen väite vois olla mulla, että kysymys on siitä, että ajatus osuuskunnasta antaa ehkä meille sellaset mielikuvat meidän toiminnasta, joiden puitteissa on väljempi ja helpompi liikkua, ja ehkä jollain tavalla innovoida. (H6)

Näiden osuustoiminnan mielikuvien voidaan osaltaan katsoa myös linkittyvän jo aiemmin käsiteltyyn tarpeeseen ohjien ottamisesta omiin käsiin ja omaehtoisia toimintaympäristöjä rakentamalla.

Millaisia sitten olivat ne osuustoimintaan liittyvät arvot ja käsitykset, joiden pohjalta kyseinen toimintamuoto nähtiin Poesian kannalta sopivaksi? Haastatteluvastauksissa nousee esille tämän osalta kolme keskeistä teema. Yhtäältä katsottiin, että osuustoiminta mahdollistaa sellaisen taloudellisen toiminnan toteutumisen, jonka päämäärä ei kuitenkaan itsessään ole taloudellisen lisäarvon tuottaminen. Toisaalta tärkeänä nähtiin myös osuuskunnan yhteisomistus ja toimintaan sen kautta liittyvä yhteisvastuu. Kolmantena ja myös yhteisomistukseen keskeisesti yhdistyvänä arvona pidettiin osuustoiminnan demokraattisuutta.

Osuuskunnan ja taloudellisen voitontavoittelun suhde nähtiin haastatteluissa erilaisena kuin muissa yritysmuodoissa. Jo edellisessä luvussa mainittujen taloudellisten ja toimeentulon turvaamiseen liittyvien mahdollisuuksien lisäksi osuuskunta viesti monelle jäsenelle eräänlaista pehmeää yritysmuotoa, joka jättää tilaa toiminnan päämäärälle eli runoudelle ilman pelkän taloudellisen voitontavoittelun sanelemia reunaehtoja.

Osuuskuntamuotoisuus on sikäli kiinnostava, että toisin kuin osakeyhtiö niin se ei esimerkiksi pakota meitä tekemään sellaisia ratkaisuja, jotka maksimoivat meidän tuloksen. (H2)

Siinä on jollain tavalla hyvää se yhteisvastuu, ja nimenomaan se, että mielikuva osuuskunnasta on pehmeempi kuin – sekä tekijöiden että varmaan myös lukijoiden mielestä – kuin yrityksellä. (H6)

(...) jotenkin siihen sellasena yritysmuotona, joka ei kuitenkaan oo sen luonteista yrittäjyyttä, että siihen pitää myydä sielunsa ja perheensä ja ajattelunsa (...) se on jaettu taakka, jolloin se taakka ei oo, se näyttäytyy enemmän mahdollisuutena kuin sellaisena loputtomana riippakivenä. (H1)

osuuskunta tavallaan et se ei oo niin vahvasti joku liikeyritys kuin vaikka osakeyhtiö että kuitenkin haluttiin niinku lähteä tekeen vaan hyviä runokirjoja eikä tavallaan miettiä sitä taloudellista puolta kuitenkaan kauheen paljoo. (H4)

(...) toi [osuuskunta] on vähän enemmän sellanen kelluva asia mikä mahdollistaa jotain jos tarve sellaseen tulee, sen sijaan et se kirnuuaa jotain, tosin meidän nyt pitäis kirnuta jatkuvasti jotain, koska meillä on niitä juoksevia juttuja. (H8)

Osuuskunta ei edellytä loputtoman rahan ”kirnuamista”, talouden kasvattamista sen itsensä vuoksi, vaan pikemminkin hyvää tuotetaan yhteisön ja yhteisen päämäärän hyväksi. Toiminnan taloudellisessa ulottuvuudessa tärkeintä on se, että se palvelee toiminnan tarkoitusta eikä muutu päämääräksi itsessään. Yritysmuotona osuuskunnan katsotaan siis tarjoavan

puitteet sisältökeskeiselle taiteelliselle toiminnalle, jonka toteuttaminen kuitenkin vaatii taloudellisen perustan. Haastatteluissa usein toistunut näkemys siitä, että osuuskunta yritysmuotona mahdollistaa muun kuin ”tuloksen maksimointiin” tähtäävän toiminnan on sikäli kuvaava, että se kertoo mielikuvien ja toiminnan ideologioiden vahvasta vaikutuksesta kunkin yritysmuodon toiminnan tavan mieltämiseen. Lain puitteissa myös esimerkiksi osakeyhtiön toiminnan ensisijaiseksi tavoitteeksi voidaan asettaa jokin muu kuin voitontavoittelu. Osakeyhtiölain 5 § mukaan ”Yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin” (Osakeyhtiölaki 2006). Osakeyhtiölain muotoilu siis noudattelee samaa kaavaa kuin osuuskuntalain muotoilu – toisin sanoen halutessaan osuuskunta voi keskittyä voitontavoitteluun ja osakeyhtiö ensisijaisesti sosiaalisten tai kulttuuristen toiminnan tavoitteiden saavuttamiseen.

Toinen osuustoiminnassa tärkeänä nähty aatteellinen lähtökohta liittyi haastatteluissa toiminnan yhteisvastuullisuuteen ja sen kautta myös demokraattisuuteen.

mun mielestä tää, että sillä omistajuudella ei oo merkitystä, että se mahdollistaa siitä tekemisestä jollain tavalla lähtevän vaikuttamisen, niin se on mulla jotenkin semmonen, minkä takia osuuskunta eikä yritys. (H6)

Joku semmonen, et se on jaettu taakka, jolloin se taakka ei oo, se näyttäytyy enemmän mahdollisuutena kuin sellaisena loputtomana riippakivenä. (H1)

Ja sit osakeyhtiössä olis ollut kai se (...) et siinä ei ois ollut sitä demokraattista perustaa (...) (H7)

Yhteisyrittämisen nähtiin vähentävän toiminnan riskejä jakamalla niitä, eikä toisaalta myöskään osuuskuntaan liittyminen edellyttänyt jäsenistöltä kohtuuttomia taloudellisia panostuksia. Yhdessä tekemisen tärkeys osuuskunnan keskeisenä toiminnan periaatteena yhdistyi osaltaan myös kaikkien jäsenten mahdollisuuteen ja oikeuteen osallistua demokraattiseen päätöksentekoon.

Vaikka haastateltavat katsoivat demokraattisuuden ja toiminnan yhteisöllisyyden olevan tärkeä arvo, tunnustettiin samanaikaisesti myös demokraattisen päätöksenteon mukanaan tuomat ongelmat. Ongelmat liittyivät niin käytännön toimintaan ja henkilökemioihin kuin

esimerkiksi tehokkuuteen suhteessa kirjakustantamiseen. Demokraattisuus yhdistettiin monissa haastatteluissa osaksi yhdistysmäisen toiminnan ongelmia.

Kun ei oo siis selkeitä omistussuhteita, tai sillä ei oo merkitystä tai sen tyyppisiä asioita, asiat päätetään hieman samantyyppisesti kuin yhdistyksissä vuosikokouksissa. (H6)

Se on vähän niin kuin jotkut on esittänyt ja varmaan on haastatteluissakin tullut ilmi, että tohon on adoptoitu jossain vaiheessa ehkä vähän liikaa ideoita ja mielikuvia yhdistystoiminnasta, koska se ei perusteissaan sitä kuitenkaan oo. Ja mä oon ite ollut aina kaikenlaista, en enää oo, mutta olin varsinkin silloin ennen kaikenlaista yhdistystoimintaa ja tollasta kohtaan vähän epäluulonen, että mitä mieltä siinä ylipäänsä on. (H1)

Et se mikä niistä tulee ilman muuta mukaan Poesian toimintaan on ilman muuta sellanen yleisaatteellisuus, tai tietty idea mikä kokoaa, ja ehkä just synnyttää sellasta talouden ulkopuolella olevaa energiaa. Mut se mikä yhdistysmuodossa on ihan suoraan epämiellyttävää on sellanen tarpeeton sosiaalisuus. Et ollaan ikään kuin saman aatteen ihmisiä, niin pyrkimys vältellä ongelmia johtaa siihen, että... ikään kuin mielletään ongelmien muoto aina joksikin sellaseks, mikä lähinnä levittää pahaa mieltä eikä sellaseks, mikä oikeesti pitäis ratkaista. Sellanen että se, että jos kirjojen tekemiseen tai markkinointiin tai muuhun liittyy kunnan ongelmia, niin tavallaan niiden ongelmien ratkomisprosessit on vähän sellasia outoa, yhdistystoiminnan ratkaisemisprosesseja muistuttavia, että tavallaan koittaa saada ihmiset hyvälle tuulelle, tai hyvälle mielelle. Ja vältetään konflikteja ja... Onneks meillä on muutamia tarpeeks temperamenttisia ihmisiä, jotka tavallaan aina räjäyttää auki sen tietyn sosiaalisuuden synnyttämän vääränlaisen koheesion. (H2)

(...) useimmat kustantamot, niillä on joku konsepti (...) johon ne pyrkii, esimerkiksi joku rupee tekeen jotain matkakirjoja, niin se on tietty, minkä ne on miettinyt, että tätä pystyy myymään näille ja näille, ja sit ne tuottaa siihen kirjoja, pyrkii taivuttamaan erilaisia käsikirjoituksia, ehkä tilailemaankin niitä. Sama vaikka runouden lajityypeissä, on olemassa sellasia samanlaisia uomia, johon sitten tehdään kirjoja kun tiedetään että ostajat on olemassa. Mutta sitten kun meillä ei oo sellasta. Eikä meillä oikein, se meidän idea on oikeestaan sille ajatukselle vastakkainen, niin samalla se on vähän niin kuin vastakkainen kaikille yrityksille tehdä siitä kaupallisempaa, jolloin se on vähän ongelmallinen, jos sitä haluais tehdä jotenkin kannattavammaksi tai tehokkaammaksi. (H1)

Että tarvittaisko me sittenkin jotain sellasta johtamista tai... Ja se on hirveen vaikee kysymys, kun ei meidän toimintamalliin oikein sovellu mikään sellanen varsinainen johtajuus tai sellanen hierarkinen rakenne, niin mikä voi olla sellasen ihmisen rooli joka tavallaan huolehtii siitä, että kaikki tietää mitä tapahtuu. (H5)

Toiminnan yhdistymäisistä piirteistä on siis löydettävissä niin hyviä kuin huonojakin puolia. Osa haastateltavista spekuloi, että päätöksentekoa voisi helpottaa esimerkiksi selkeän johtohahmon asettaminen tai selkeämmän julkaisuohjelman luomisen kautta. Näitä ratkaisuehdotuksia ei tosin nähty käytännössä mahdollisina, koska ne olisivat ristiriidassa toiminnan muiden periaatteitten kanssa. Kuvattu dilemma osuustoiminnan arvojen ja toiminnan tehokkuuden välillä on keskeinen tema niin osuuskuntatutkimuksessa kuin yhteisressurssien järjestämissä koskevissa tutkimuksissakin. Osuustoiminnan tutkimuksessa näitä kysymyksiä kutsutaan agenttiongelmiksi tai -kustannuksiksi, joilla tarkoitetaan esimerkiksi kollektiiviseen päätöksentekoon liittyvää hitautta sekä mielipidekiistoja ja niistä mahdollisesti syntyviä henkilöristiriitoja (Troberg 2005, 452; Troberg 2008, 29–30). Kuten esimerkiksi Elinor Ostrom kuvaa, on yhteistoiminnan synnyttämisessä ja ylläpitämisessä aina omat haasteensa. Koska ratkaisuksi ei toiminnan perustavan luonteen vuoksi käy turvautuminen suvereeniin hallitsijaan, on yhteistoimintaa organisoitaessa kiinnitettävä erityistä huomiota esimerkiksi luottamuksen ja yhteisön kehittämiseen, yhteisön sääntöihin sekä hallintaan, jotka kaikki myös tukevat toinen toisiaan: ”Without monitoring, there can be no credible commitment; without credible commitment, there is no reason to propose new rules” (Ostrom 1990, 38–45).

4.2.2 Osuustoiminta ja työ

Edellisessä osaluvussa olen esittänyt aineistoni perusteella, että osuuskuntamuotoisen Poesian perustamiseen ovat vaikuttaneet keskeisellä tavalla osuustoimintaan liitetyt arvot ja asenteet konkreettisten osuustoiminnan toiminnan reunaehtojen jäädessä vähäisempään rooliin. Tästä huolimatta osuustoiminnassa on kyse muustakin kuin abstrakteista arvoista, nimittäin hyvin konkreettisesta ja aikaa vievästä työstä. Poesiassa ei tehdä palkkatyötä, mutta jäsenet eivät juuri näe itseään myöskään yrittäjinä. Toiminta on vapaaehtoista, mutta harrastelua se ei ole – päinvastoin sitä voidaan pitää hyvin ammattimaisena. Millaiseksi Poesiassa tehtävä työ siis määrittyy?

Ainoa haastatteluajankohdalla osuuskunnassa toimimisesta taloudellisesti hyötyvä henkilö on Poesian toimistos sihteeri, joskin hänenkin tapauksessa kyse on tosin ennemminkin pienestä rahallisesta korvauksesta kuin varsinaisesta palkkatyöstä. Vaikka Poesian ydintoi-

mintaan liittyvä työ on pääasiallisesti sellaista taiteellista tai taiteelliseen työhön kiinteästi liittyvää työtä, jota monet haastateltavat kuvaavat sisäisesti motivoivaksi, kuuluu osuuskunnan pyörittämiseen myös rutiininomaisia tehtäviä. Poesian toiminnasta voidaan erottaa kaksi erilaista työtyyppiä, joita nimitän toimitukselliseksi työksi ja rutiinityöksi. Tästä työn kaksijakoisuudesta huolimatta työnjako ei välttämättä käytännössä noudata yhtä selkeää kaksijakoisuutta: samat henkilöt usein hoitavat sekä toimituksellista työtä että rutiinityötä, tosin usein myös erilaisin painotuksin. Jako konkretisoituu myös maantieteellisesti: toimituksellinen työ tapahtuu lähinnä Jyväskylässä, rutiinityö Helsingissä.

Osuustoiminnan vahva sidos sisältökeskeisyyteen instrumentalististen tavoitteiden, kuten taloudellisen voitontavoittelun sijaan näkyi myös suhteessa joidenkin haastateltavien näkemyksiin osuuskunnan ei-työllistävästä vaikutuksesta:

Siinä [yrityspuheessa] on aina sellanen että ”työnantaja työllistää niin ja niin monta kymmentä”, mikä on ihan erilaisen ajattelun mittakaavan tuotos, ja siihen mä en oikein... Et on olemassa yritysmuotoja, jotka ei lähe siihen. (H1)

sit siihen jotenkin kyllästyttiin, koska luovan talouden, tai ne rahat mistä ne on kiinnostunut niin on enemmän sellasia työllistämiseen suunnattuja, siis selkeesti melkeen kaikkia kiinnosti se kustantaminen, sil alalla ilman mitään sellasta rahapuhetta.” (H7)

Sitaateissa esitetty näkökulma osuuskunnan potentiaaliin työllistäjänä on käänteinen suurimmalle osalle suomalaisista taide- ja kulttuurialan osuuskunnista, joiden tarkoituksena on nimenomaan työllistämisen tukeminen (vrt. Sivonen & Saukkonen 2014). Pelkkä työllistämiseen liittyvä retoriikka koettiin vieraana. Vaikuttaa siis siltä, että osuuskunnassa tehtävä työ käsitetään muuten kuin perinteisenä ymmärryksenä työstä ja työllisyydestä. Keskiössä on sisältökeskeinen tekeminen, jonka synnyttämä työllistyminen on toissijaista.

Rutiinityön päävastuuhenkilönä voidaan pitää toimistosihteerä, jolle maksetaan pientä rahallista korvausta työtehtävien hoitamisesta. Tehtäviin kuuluu muun muassa kirjatilauksen postittamista ja toimistonhoitoa. Huolimatta rahallisen korvauksen pienuudesta sillä on selvästi vaikutuksensa siihen, miten toimistonhoitaja asemoituu suhteessa Poesian toimintaan. Hän itse kuvaa rooliaan seuraavasti:

(...) mä halusin myös asemoitua ikään kuin työntekijäksi, koska muuten ikään kuin se rooli alkais muuttua sellaseks toimitusjohtajaks, jota mun mielestä ei tällasessa horisontaalisessa organisaatiossa tarvita (H6)

”Ikään kuin työntekijänä” toimistosihteerin rooli heijastelee kehitystä, mikä kansalaistoi-
mintaan osallistumisen muutoksilla ja vähäisemmällä sitoutumisella on ollut osa- tai koko-
aikaisten työntekijöiden palkkaamisen lisääntymiseen myös laajemmin kolmannella sekto-
rilla. Kolmannen sektorin palkkatyötä käsittelevässä tutkimuksessa on havaittu esimerkiksi
järjestöjen tapauksessa toiminnan vaarantuvan silloin, jos järjestön toiminnasta puuttuu
sellainen henkilö, joka hallitsee ”organisaation vuosikierron ja siihen liittyvät käytännön
rutiinit” (Ruuskanen, Selander & Anttila 2013, 19). Tehtyjen haastattelujen perusteella
tutkimuskohteeni tapauksessa kuvatuunlaista vaaraa voi pitää todellisena – kuten aiemmin
todettua, osa haastateltavista esimerkiksi tunnusti, ettei ole juurikaan perehtynyt osuuskun-
talakiin. Paikoittainen lakiin ja hallintoon perehtymättömyys ei kuitenkaan tarkoita sitä,
etteivätkö monet osuuskunnan jäsenet osallistuisi muilla tavoin osuuskunnan rutiininomai-
seen työhön. Kyse on pikemminkin siitä, että osuuskunnan jäsenet voivat luottaa, että vä-
hintään yksi osuuskunnan jäsenistä on selkeästi selvillä siitä, mitä osuuskunnassa milloin-
kin tapahtuu.

Vaikka haastattelujen perusteella voidaan todeta toimistosihteerin lisäksi myös muiden
jäsenten olevan sitoutuneita myös rutiininomaisen työn tekemiseen, ei sitä siitä huolimatta
pidetä välttämättä aina kovinkaan mielekkäänä:

Paljonhan tollasissa on sitten sitä (...) sellasta nihkeempää työtä. Siis runojen
lukeminen ja toimittaminen on kauheen kivaa, ja jopa kääntäminen on kivaa,
mutta sitten se sellanen tiedotetekstien vääntäminen tai sähköpostilla
aikataulujen sopiminen tai sellanen perussäätäminen, niin sehän nyt on pelkkää
sellasta... (H3)

Niin et se ei oo sitä minkä takia sitä lähetään tekemään (TR)

Niin niin, tai et se tulee siinä mukana mutta sun täytyy sekin tehdä.(H3)

Joka kerta kun pitää hoitaa jotain muuta kuin sitä, mikä vie sitä yhteistä asiaa
eli laatukirjojen kustantamista eteenpäin, niin joka kerta tuntuu siltä, että hei,
tästä pitäis saada rahaa. (H6)

(...) mut sit on sellasia paikkoja, jotka ei millään muotoa samanlailla [kuin toimitustyö tai kansien suunnittelu] oo määrittyviä, siis niissä työ ei oo palkinto, se on muuta, vaikka joku toimistonhoitaminen, kirjojen pakkaaminen ja lähettäminen, tai tiedotuksesta vastaaminen. On vaan esimerkiks joku henkilö joka on käytettävissä, jos joku haluaa haastatella (...) niin se antaa yhteystiedot ja se on niin tavallaan teknistä ja mihinkään syvyysulottuvuuteen johtamatonta, et siitä pitää ainakin mun mielestä pystyä maksamaan palkkaa. Sekä maksamaan, että maksamaan ylipäätään nykyistä parempi korvaus, koska muuten ei kukaan halua niitä tehdä, sellasta idealismia ei voi olla. (H2)

Rutiininomainen työ nähtiin siis Poesian toimintaa hyödyttäväksi tai sille välttämättömäksi työksi, mutta pitemmän päälle se ei ole alkuperäinen syy siihen, miksi osuuskunta on toiminnan mahdollistamiseksi perustettu. Rutiininomainen työ nähtiin kirjojen toimittamiseen liittyvää työtä useammin sellaisena, josta olisi perusteltua maksaa palkkaa, ja ajatus toiminnan rahallisen palkitsevuuden tarpeesta yhdistyi haastateltavilla juuri rutiinityöhön. Haastatteluissa nostettiin esille, että mikäli osuuskunnan taloudellinen tilanne kohenisi siinä määrin, että se voisi alkaa maksaa palkkoja, olisivat rutiininomaista työtä tekevät siihen ensiksi oikeutettuja. Toisaalta haastatteluissa nostettiin myös esille tärkeänä asiana myös se, että työstä pitää saada asiallinen korvaus.

Verrattuna rutiinityöhön Poesiassa tehtävä toimituksellinen työ nähtiin selvästi luovempana ja taiteellisempana toimintana. Työn luovuus ja taiteellisuus puolestaan muodostuu eräällä tavalla palkkatyölle vastakohtaiseksi työn määrittäjäksi. Työn palkkattomuus tulkittiin joissain haastatteluissa myös eräänlaisena laadun takeena. Työn tekeminen ilman rahallista korvausta ikään kuin varmentaa sen, että sitä halutaan tehdä asian itsensä takia.

(...) on aika toimiva malli ainakin toistaseks, että kustannustoimittajille ei makseta, että siinä on joku tämmönen, et se mahdollistaa vielä ehkä vähän paremmin semmosen rakkaudesta siihen runouteen (...) [että] antaaks se [toimitustyö] mulle niin paljon, että mä saan sen palkkion muussa kuin rahassa (H6)

Ja mä en tarkota tolla sitä, että [eräiden osuuskunnan jäsenten kustannustoimittajat muissa kustantamoissa] olis ollut huonoja, vaan yksinkertaisesti ei oo aikaa käyttää kuukauskaupalla. Meillä on, koska me ei toimita rahalla. (H2)

(...) periaatteessa meillä pitäis olla aikaa tehdä ne kirjat hyvin, jos jollain, koska se ei oo, siitä ei saa tuntipalkkaa eikä mitään. (H1)

(...) kirjojen myynti rahottaa kirjojen tekemisen sillä ehdolla, että palkkaa ei makseta, että ei ois mahdollisuutta varmastikaan tehdä kirjoja tällä tavalla jos kaikille pitäis, et siis jos tehtäis (...) palkkatyönä (H4)

Erona suhteessa rutiinityöhön toimituksellisessa työssä nousi se, että töitä tehdään ikään kuin itselle sen kulttuurisen ja taiteellisen tavoitteen puolesta, minkä vuoksi osuuskunta alun alkaen on ylipäättään päädytty perustamaan. Toimitustyöstäkin katsottiin saatavan eräänlaista rahatonta palkkaa, sillä se nähdään tekijälleen sisäisesti palkitsevana. Tämän perusteella voitaisiin siis sanoa, että Poesiassa pidetään tärkeänä säilyttää työn sisäinen motivoivuus ja pyritään välttämään työn muuttumista välinearvoiseksi elämän uusintamisen välineeksi.

Palkkatyön kriitikkistä huolimatta aiheeseen suhtautumista ei voida pitää kerätyn aineiston perusteella täysin yksiselitteisenä. Vaikka Poesian toiminnan tavoitteena ei olekaan jäsenistön työllistäminen, tuntui suhtautuminen palkkatyöhön periaatteellisella ja ajatuksen tasolla osan mielestä asialta, johon on hankalaa muodostaa yksiselitteinen kanta tai mielipide. Palkkatyöstä löydettiin myös hyviä puolia:

Siinä ei oo sitä palkkatyön sellasta tiettyä jotain, toisaalta siinä ei oo sitten sitä palkkatyön sitovuutta, et se on vähän vaikee sanoo. (H8)

Musta se on kakspiippunen asia. Tietyllä tavalla se, että sisällön tuotannosta maksetaan, tai sisällön kanssa toimimisesta maksetaan, niin tietyllä tavalla se vie sieltä jonkin sellasen sädekehän. Sitten taas toisaalta tietyllä tavalla, vaikka se ois miten pieni se korvaus, niin se saattaa myös sitten tuntua siltä, että työtä arvostetaan. (H6)

(...) tavallaan sen rahan pitäminen poissa tuolta alueelta on (...) jollain tavalla varmistanut sitä, että siinä on oikeenlaisesta motivaatiosta kysymys (...) mutta sitten siinä on se toinen puoli, että kyllähän kustannustoimittajienkin pitäisi elää (H1).

Haastatteluiden perusteella voidaan siis sanoa, että palkkatyöstä syntyvän ilmeisimmän hyödyn eli taloudellisen toimeentulon mahdollistamisen lisäksi palkkatyöllä on myös laajempia merkityksiä, jotka liittyvät työn arvostukseen ja mahdollisuuteen sitoutua työn tekemiseen.

On oleellista korostaa, että palkkatyön kritiikki ei haastatteluissa tarkoittanut toimeentuloon liittyvien seikkojen ohittamista. Päinvastoin monet haastateltavista nostivat esille vaihtoehtoiset toimeentulon järjestämisen mallit, jotka voisivat mahdollistaa sisällöllisesti mielekkään työn ilman pelkoa ja huolta toimeentulon menettämisestä. Palkkatyölle vaihtoehtoisia toimeentulon järjestämisen keinoja haettiin niin osuuskunnan itsensä kautta kuin laajempien, yhteiskunnan tarjoamaan perusturvaan liittyvien uudistusten kautta. Osuuskunnan osalta eri toiminnan vaiheessa pohdittiin mahdollisuutta taloudellisen toiminnan kautta tarjota jäsenille toimeentulon mahdollisuuksia. Tällaisissa tapauksissa kyse voisi olla paitsi omien henkilökohtaisten projektien laskuttamisesta osuuskunnan kautta, mutta myös sosiaalisin perustein maksettavista avustuksista, kuten jo aiemmin analyysissä esitettiin.

Toimeentulon suhteen haastatteluissa selkeästi painottui halu pystyä muodostamaan taloudellinen toimeentulo itse, omien palveluiden ja oman toiminnan kautta. Ideaaliksi muodostui orgaaninen, pienistä puruista koostuva toimeentulo, jota verrattiin eräässä haastattelussa myös maanviljelyyn. Eräällä tavalla yhteiskunnan tasolla ehdotetut vaihtoehdot heijastelevat tätä samaa ajatusta. Haastateltavat ehdottivat ratkaisuksi perustuloa ja apurahajärjestelmän selkeyttämistä sekä ”turhan byrokratian” purkua, kuten jo aikaisemmassa osaluvussa todettiin. Näkemyksissä ei siis niinkään korostunut apurahasummien euromääräinen kasvattaminen, vaan järjestelmän keventäminen ja sen kautta myös toiveet sen yhteensovittamisesta omaehtoisen toimeentulon hankintaan.

Poesiassa tapahtuvan työn hahmottaminen rutiinityön ja toimituksellisen työn kautta tuo kiinnostavalla tavalla esille erilaisten työn muotojen saamat merkitykset. Haastatteluissa kerätyn aineiston perusteella ei voida väittää, että osuuskunnan jäsenet suoranaisesti hylkäisivät ajatuksen palkkatyöstä, mutta ongelmalliselta se yhtä kaikki näyttää. Ajatus palkkatyöstä yhdistettiin useimmin rutiininomaiseen työhön, jolla ei ole juurikaan sisällöllisen palkitsevuuden ulottuvuutta. Tällainen ajatus lähentelee monin osin marxilaista käsitystä palkkatyön vieraannuttavuudesta, jonka mukaan juuri palkkatyöyhteiskunnan synty, jossa työtä ei tehdä sen itsensä vaan siitä saadun rahallisen korvauksen takia, vieraannuttaa tekijänsä varsinaisesta toiminnasta (Marx 1970, 66–69; 73–75). Palkkatyömallin kritisointi ei

kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Poesian kautta voitaisi mahdollisesti tulevaisuudessa kehittää vaihtoehtoisia toimeentulon muotoja. Jo nykyisellään Poesialla on jäsenilleen välineellistä taloudellista merkitystä: jos omia teoksia saa oman kustantamon kautta paremmin julki, on myös pääsy apurahojen piiriin huomattavasti helpompaa.

4.2.3 Poesia osana kirjallisuusinstituutiota

Kahdessa edellisessä osaluvussa olen tarkastellut osuustoiminnan valikoitumisen ideologioita ja aatteellisia perusteita sekä toisaalta osuuskunnassa tehtävän työn käytännöllistä järjestämistä ja tälle työlle annettavia merkityksiä. Seuraavaksi suuntaan katseeni Poesiasta ulospäin laajemmin kotimaisen kirjallisuuden kentälle. Tekemäni analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että Poesian toiminta suhteessa muuhun kirjallisuusinstituutioon on kiinnostavalla tavalla sekä suljettua ja eristäytynyttä että samaan aikaan myös avointa ja verkostoituvaa. Seuraavaksi paneudun kuvaamaan tarkemmin tätä tematiikkaa.

Kuten olen aiemmin aineistoni pohjalta tekemäni analyysin pohjalta tässä luvussa esittänyt, pitävät Poesian toimijat monimuotoisuutta yhtenä keskeisenä runouden ja kirjallisuuden arvona. Vaikka Poesia pyrkii toimintansa kautta edistämään monenlaisen runouden elinvoimaisuutta, ei Poesian toiminnan tarkoituksena ole kuitenkaan toimia yleisenä runouden etujärjestönä. Päinvastoin osa haastateltavista nosti esille Nihil Interitistä irtautumisen juuri mahdollisuutena oman toiminnan kehittämiseen, jonka kautta samanaikaisesti myös Nihil Interitistä vapautuisi tilaa uusille toimijoille. Irrottautuminen Nihil Interitistä ja siirtyminen Poesiaan oli perustajajäsenille samanaikaisesti myös siirtyminen järjestötoiminnasta osuustoimintaan. Tämä ero nousi esille myös haastatteluissa. Ero järjestö- ja osuustoiminnan välillä liittyy keskeisellä tavalla avoimuuteen. Siinä missä osuuskunta voi rajata toimintaansa ja päättää jäsenistöstään, on yhdistysten toiminta aina lähtökohtaisesti avointa. Kuitenkin osa haastateltavista koki, että vielä osuuskunnan perustamisen jälkeen yhdistystoimintataustan taakka painaa niskassa ja tuo ulkopuolisia paineita suhteessa toiminnan laatuun.

Musta tuntuu et aika usein Poesia, koska meillä on Nihil-tausta, ja Nihil Interitin tehtävä on ollut edistää runoutta isolla R:llä Suomessa, niin tavallaan ajatellaan, että Poesiakin on Nihil Interitin jälkeläinen, joten sen tehtävä on ylläpitää kaikkea runoutta Suomessa ja tämmönen ihme universaalit

vaatimukset tällasesta yleishyödyllisyydestä, joka on jotenkin sellasen suomalaisen kulttuurielämän, yhteisö- ja järjestöelämän taustalla. Tämmönen ajatus siitä, että nää vapaat toimijat jotka ylläpitää kaikkea sitä, mitä nää kaupalliset toimijat ei voi pitää yllä. (H5)

(...) mä oon ollut ite päin vastoin huolissani aina siitä, et saavutetaanko jossain vaiheessa sellanen piste, et kaikki Suomen runous tulee meiltä, kun suuret kustantamot ei julkase enää. (H8)

Et jos kysytään henkilökohtaisesti jos mä oon sitä mieltä, että runous ansaitsee aina samankaltaisen biodiversiteetin kuin vaikka luonto, luonnosta huolehtiminen tai tämmönen niin totta kai. Mut sit jos multa kysytään, että halutaanko me julkasta sellasta runoutta joka on tehty, just (...) että ”lisää näitä kivoja kuvia”, niin kyl me toimitettais mahdollisimman vähän, en mä voi kieltää kenenkään runoutta, mut sit siinä tulee tää että mihin, minkälaiseen runouteen tai miks, mistä syistä tehtyyn runouteen halutaan just käyttää sitä ajallista resurssia. (H2)

Se on sellasta, että Teoksella on todella monta hyvää sen alan kirjottajaa, että tuntuis hassulta tavallaan vaan siksi että sais sen alan katetuks, yrittää ettiä jotain sellasta tai poimia sellanen käsikirjoitus (...) Et miks me julkastais tällasta tietyllä tavalla Turkuun miellettyä suorapuheista katurunoutta (...) (H2).

(...) mut kaikki hyvät jutut vaan tulee aina Jyväskylästä, tosi surullista. (H8)

Kaiken kaikkiaan haastateltavat näkivät kaikenlaisen runouden monimuotoisuuden lisääntymisen positiivisena asiana. Monimuotoinen runokenttä on arvokas asia, mutta kaikesta moninaisuudesta huolehtiminen ei ole Poesian tehtävä. Monimuotoisuuden lisääntyminen näyttää kuitenkin edellyttävän myös uusien toimijoiden syntymistä. Monet ja monenlaiset toimijat tekevät sen, minkä itse parhaiten osaavat. Runouden elinvoimaisuuden kannalta tärkeämpänä nähtiin pienten toimijoiden ympärille rakentuva intensiivinen toiminta isoja massoja kiinnostavan toiminnan sijaan.

Poesian toiminta osuuskuntana ammentaa piirteitä niin yhdistys- kuin yritystoiminnastakin, ja näin ollen sen toiminnan voidaan myös katsoa asettuvan jonnekin perinteisen sektorijaottelun välimaastoon. Yhteisöllisyyden rooli on keskeinen osuuskunnan sisäisen koheesion muodostumisen kannalta: ilman sitä tavoitteellinen toiminta voisi muodostua varsin haasteelliseksi. Poesiaa luonnehdittiin haastatteluissa esimerkiksi ystävien piiriksi, ja muutenkin keskinäisten suhteiden merkitystä korostettiin.

(...) mä oon huomannut että täytyy saada tää porukka pysymään kasassa ja pysymään ilahtuneina toisistansa, ilahtuneina siitä, että ne saa tehdä tän porukan kanssa juttuja. (H3)

[eräs Poesian entinen jäsen] ei koskaan sillä lailla sitoutunut meihin, osuuskuntaan sellasena ystävien piirinä, vaan se piti sitä enemmän työpaikkana tai keinona, niin, työpaikkana. (H5)

Jos Poesialla ois sata jäsentä, niin kaikki meidän toiminta ois koko ajan kyseenalaista, koska silloin se toimintatapa ois sellanen yhdistysmäinen, että käytännössä pitäisi ruveta joka vuosi päättämään hallinnot ja keskustella linjasta ja tällasta, mut nyt tää on kustantamo, mikä oikeestaan sitten vaatii sen kun ei makseta palkkaa, että meidän pitää tuntee toisemme tosi hyvin, että voidaan luottaa toisiimme. (H6)

(...) suurimmat haasteet on yleensä liittyneet kommunikaatioon, tai siihen, että miten pystytään keskustelemaan kun meitä on 16–20, niin me tuskin tullaan kauheesti tosta laajenemaan jäsenmäärän suhteen. (H1)

Yhteisöllisyys saa siis Poesian toiminnassa myös henkilökohtaisen ulottuvuuden. Tämän osalta sen toiminta eroaa keskeisellä tavalla esimerkiksi sellaisista osuuskunnista, joiden toiminnan tarkoitus on ensisijaisesti instrumentaalinen. Toiminnan keskiössä oleva yhteisöllisyys edellyttää toteutuakseen keskinäistä luottamusta ja syviäkin henkilökohtaisia suhteita. Kenties osittain myös juuri siksi, että Poesian toimintaa rakentuu yhteisöllisyyden ja ystävyyden varaan, pitivät monet haastateltavat myös jäsenmäärän kasvun uhkana. Laajempi jäsenpohja saattaisi vaikeuttaa yhteydenpitoa ja kommunikaatiota osuuskunnan jäsenistön sisällä ja tekisi siitä sen kautta hierarkkisempaa. Pieni ja tiivis yhteisö tekee helpommaksi yhteisten normien ja sääntöjen sopimisen. Kuten teorialuvussa todettua, on sääntöjen ja normien merkitys yhteistoiminnalle esimerkiksi vertaistuotannossa varsin keskeistä. (Ks. Ostrom 1990, 35–37.) Pieni jäsenmäärä on yleisesti ottaen tyypillistä kulttuurialan osuuskunnille. Pienen jäsenmäärän tavoittelua on pidetty tärkeänä etenkin sellaisille osuuskunnille, joissa ”tehdään tiivistä yhteistyötä ja jossa kaikilta tai ainakin useimmilta jäseniltä odotetaan aktiivista panosta”. Monet taide- ja kulttuurialan osuuskunnista pyrkivät tarkoituksella pitämään jäsenmääränsä pienenä muun muassa sisäisen koheesion ylläpitämiseksi sekä demokraattisten toimintatapojen mahdollistamiseksi. (Sivonen & Saukkonen 2014, 25.)

Yhteisöllisyyden merkitys osuuskunnan toiminnan kannalta tulee esille myös tulevaisuutta koskevissa visioissa. Osuuskunnan tulevaisuutta spekuloineet haastateltavat painottivat, että tulevaisuuden toimijoilta toivotaan pikemmin samanlaisen toiminnan hengen säilyttämistä kuin nykyistä esteettisistä standardeista kiinni pitämistä. Jatkossa osuuskunnan laajentuminen on tarkoitus toteuttaa kutsu-periaatteella.

Mut se suuri haaste on nimenomaan se, että miten jatkossa. Miten Poesia voi edelleen säilyttää ennakkoluulottomuuden tunnistaa mitä tuolla tapahtuu, ja mikä on esittelemisen arvoista tai muuta, ja siihen just jotenkin täytyy jossain vaiheessa Poesiankin uudistua, mutta se tapahtuu sillein hiljaa ja mun mielestä me ollaan havaittu – tästä voi olla eri mieltä – mut mun mielestä me ollaan havaittu, ja päätettykin, että osuuskunnan laajentuminen tapahtuu kutsu-periaatteella, eikä hakemus-periaatteella, koska silloin me pystytään jotenkin pitämään se homma jotenkin, miten vois sanoo... erillään siitä yhdistystoiminnasta. (H6.)

Niin että te voitte tavallaan valita itse perijänne? (TR)

Kyllä, just näin, koska se on musta ihan keskeistä, että Poesia sitten kun me joskus kaukana tulevaisuudessa 2050 väsyttään siihen hommaan, niin sit on hirveen tärkeätä, että jotenkin voidaan valita sellaset, sellasia ennakkoluulottomia ihmisiä, jotka tekee sitä asiaa rakkaudesta, eikä jonkun cv:n takia tai muuta vastaavaa, koska ne tekijät on ne omistajat, niin sama se että minkälainen Poesia muuten on tulevaisuudessa mun mielestä, mutta se, että se tietty uskollisuus sille asialle kun se säilyy, niin sitten se johtaa sellasiin toimintatapoihin, jotka voi kustantaa ennakkoluulottomia ja jotka välttämättä johtaa myös onnistumisiin. (H6.)

Vaikuttaakin siltä, että toiminnan rajaamisessa suljetun jäsenyyden tai järjestötoiminnan yleishyödyllisyyden välttelemisen kautta on kyse ennen kaikkea tavoitteesta säilyttää tietynlainen, omaehtoisuudelle perustuva toimintamalli.

Tiukoista taiteellisista kriteereistä ja omasta erityisosaamisesta kiinni pitämisessä ei kuitenkaan ole kysymys sisäänpäin käpertymisestä. Päinvastoin oleellisena nähdään, että pienet yhteisöt sekä verkottuvat keskenään että ovat myös tiiviisti yhteydessä laajemmin edustamaansa alakulttuuriin tai kenttään. Yhtenä esimerkkinä eri toimijoiden välisestä yhteistyöstä nousi useissa haastatteluissa esille Poesian suhde lavarunousyhteisö Helsinki Poetry Connectioniin, jonka estetiikka saatettiin nähdä jopa päinvastaisena suhteessa Poesiaan (ks. myös Parkko 2012). Eriävät poeettiset linjaukset eivät kuitenkaan estä yhteistyötä – Poesia on esimerkiksi toiminut Helsinki Poetry Connectionin lava-antologian kustantajana.

Nyt on ehkä sit vähän vastavuoroisesti noussut sit HPC eli Helsinki Poetry Connection -touhua, jotain niitten klubitouhua ja vähän tollasta räppiin menevää, ja toisaalta niittenkin antologia tulee meiltä. (H8)

Niin et se [yhteistyö] on aika tiivistä? (TR)

Et ei se niinkun, ei meillä oo... Jotkut on vähän puhuneet et se ois vähän niinku vastapooli tollaselle älykkörunoudelle, mut ei meillä oo oikeestaan mitään sitä vastaan tai jotenkin, et kyllä meilläkin on paljon tyyppejä jotka on niitten kans tekemisissä. (H8)

(...) mun mielestä tää osuuskunta on yks semmonen yritys siihen hiljalleen muodostaa jotain vertaistalouden, joka on sit paljon laajempi, maailmanlaajuinen prosessi, joka saattais pyrkiä haastamaan muita taloudellisia järjestelmiä. (H1)

Helsinki Poetry Connection on yksi esimerkki verkostoitumisesta, mutta asia nähtiin kuitenkin laajempänä prosessina. Osa haastateltavista nosti esille myös näkökulman keskenään verkottuneista osuuskunnista vertaistalouksien synnyttämisen mahdollisuutena. Näin ollen yhteistyön muiden toimijoiden kanssa voitaisiin tulkita edustavan yhdenlaista käytännön sovellusta erilaisten vertaistalouden muotojen rakentamisesta.

Myös suhde lukijoihin ja yleisöön näyttäytyi niin ikään tärkeänä verkottumisen keinona. Lukijoiden tuntemiseen yhdistyi haastatteluissa myös perusteellinen runouden kentän tunteminen.

(...) kun ollaan oltu tietosia siitä mitä suomalaisella runokentällä tapahtuu jo niin monta vuotta, niin totta kai se on etulyöntiasema myös siihen, että mehän ollaan varmasti nähty enemmän, suurin osa suomalaisista kiinnostavista tekijöistä ennen kuin ne on päätynyt edes lähettään käsistä kustantamoon (...) että meillä on tavallaan lonkerot olemassa vähän joka suuntaan, ja kuullaan ja nähdään, niin onhan se tietysti helpottanut, tavallaan sellasta että jos Poesiaa on pidetty edelläkävijänä, niin tällaiset asiat tietysti auttaa, että ollaan voitu nähdä ehkä sit sellasia asioita mitkä on kiinnostavia jo vähän etukäteen. (H6)

(...) [suurissa] kustantamoissa, mun kokemuksen mukaan ainakaan ei olla, eikä niitä kiinnostakaan olla yhteydessä runouden kenttään, siis siihen harrastajakenttään ja niihin ilmiöihin, joita siellä on. Kun taas sitten Poesia on lähtökohtaisesti ihmisten järjestötaustan ja pitkän harrastuneisuuden kautta kytköksissä siihen puoleen ja tavallaan, musta tuntuu että meillä on parempi yhteys meidän yleisöön ja meidän lukijoihin sitä kautta. (H5)

Sitten taas siinä mielessä voi nähdä sen, että sellanen osuustoiminta voi olla mielekästä, että jos on toimijoita jotka on kytköksissä siihen alakulttuuriin, joka on yleisö sille, mitä ne tekee, niin silloinhan se, mitä enemmän liittoudutaan ja tehdään yhdessä asioita niin sitä varmemmin voidaan turvata ne toiminnan edellytykset ilman sitä, että... tai se tulee organisoitumalla siitä yhteisöstä, harrastajien yhteisöstä missä eletään. (H5)

Tiivis yhteys kenttään ja sen toimijoihin nousi haastatteluissa myös yhdeksi syyksi sille, miksi Poesia kykenee kenties suuria kustantamoja paremmin pitämään kiinni ennakkolullottomuuden ja monimuotoisuuden periaatteista. Horisontaalista toimintamallia sovelletaan paitsi osuuskunnan sisäisesti, myös ulospäin suhteessa vaikkapa lukijoihin. Myös tämän voidaan katsoa horjuttavan perinteisiä kirjalliseen tuotantoon liittyviä malleja (vrt. Svedjedal 2010).

Aikaisemmassa kirjallisuusinstituutioita käsittelevässä tutkimuksessa on katsottu, että vaikiintuneiden kustantamoiden fuusioituessa entistä suuremmiksi mediakonserneiksi syntyy kirjallisuuden kentälle myös entistä enemmän toimintaedellytyksiä pienille, omaehtoisille toimijoille (vrt. Brunila & Uusitalo 1989, Halttunen 1995, Ekholm & Repo 2010). Yksioikaisen suuret versus pienet -asetelman hakeminen suhteessa monipuolisen runouden julkaisemisen motiiveihin on kuitenkin Poesian toiminnan lähtökohtien kannalta katsottuna liian yksinkertaistavaa. Isojen kustantamojen rooli ”monenlaisemman runouden” (H4) edistämässä ei ole ainoastaan negatiivinen, kuten monesti yksinkertaisesti esitetään. Haastatteluissa nousi esille esimerkiksi näkökulmia ja tulkintoja siitä, miten suuret kustantamot ovat esimerkiksi avanneet mahdollisuuksia pienille toimijoille. Toisaalta myös isojen kustantamojen katsottiin julkaisevan paikoin hyvääkin lyriikkaa.

Enemmän ehkä se pienten kustantamoiden tulo on sitten avannut ja laajentanut [runoutta ylipäättään] (...) et kyl varmasti on olemassa näkemyksiä et se muuttunut ja vaikuttanut myös runouteen se kaupallistuminen, mut tavallaan se on myös avannut mahdollisuuksia sitten Poesian kaltaisille toimijoille tulla mukaan (H4).

(...) tällä hetkellä tuntuu siltä, että isot kustantamot on oikeestaan aika moni-ilmeisiä, paljon moni-ilmeisempiä kuin 2000-luvun alussa (H2).

Poesian tapauksessa toiminnan tavoitteena ei näytä siis olevan niinkään vanhojen toimijoiden haastaminen vai vastustaminen, vaan toiminnan tarkoituksena on ikään kuin raivata oma tila ja toimintaympäristö syrjästä. Omaehtoisen toiminnan kautta edistetään paitsi

omien mieltymysten mukaista lyriikkaa, myös laajemmin kaikkea runoutta. Analyysin perusteella Poesian käsitys ihanteellisesta runouden kentästä on erillisistä toimijoista koostuva verkko, jossa jokaisella toimijalla on omat vahvuutensa. Yhtenä osana tätä runouden verkostoa on myös Poesia, omaan erityisalaansa keskittyen.

Runokentän toimijoiden taholta Poesian toimintaa kohtaan on myös kohdistettu kritiikkiä. Joidenkin väitteiden mukaan Poesian kaltaisten pienten toimijoiden lisääntyminen kustantamokentällä vähentää suurten kustantamojen painetta julkaista laadukasta lyriikkaa.

Ollaanhan me saatu sellastakin palautetta joltakulta (...) että tää meidän toiminta on huonoa siksi, että me, kun me julkastaan, tai kun syntyy näitä pienempiä kustantamoja jotka julkasee runoutta, niin nyt isojen kustantamoiden ei enää tarvitse julkasta, et ne pystyy sanoutumaan irti. Mä en tiiä, mä en osaa sanoo voiks se vaikutus olla sellanen, ja periaatteessa mun mielestä se vastuu, en mä voi ruveta kantamaan vastuuta isojen kustantamojen julkasemisen puolesta. (H3)

Vähän siinä vaiheessa kun me perustettiin Poesia niin tuli aika monelta sellasta viestiä, että me saatiin sellasta kritiikkiä, että ”te nopeutate sitä”, isojen kustantamoitten alasajamista. Et tavallaan tää ois myös samalla (...) karhunpalvelus. (H7)

Esitetyn kritiikin todenmukaisuuteen on vaikeaa ottaa kantaa. Ajatuksena se on kuitenkin kiinnostava ja olisi mielenkiintoista paneutua syvemmin kuvattuun tematiikkaan. Tässä yhteydessä kritiikin ansio on mielestäni kuitenkin se, että se auttaa tarkentamaan osaltaan sitä, mistä Poesian toiminnassa oleelliselta osin on kysymys. Siinä missä kritiikin esittäjän näkemyksen runouden ja kirjallisuuden ideaalitulosta voisi kärjistäen katsoen nähdä lepäämässä suurena yhtenäiskulttuurina suurten ja vanhojen kustantamoiden ylläpitämien pilareiden varassa, on Poesian vastaus ja haaste tähän näkökulmaan entistä suurempi fragmentoituminen:

Joku sellanen ruohonjuuritason, tehtäis juttuja, eikä niin että katotaan televisiosta, että joku tollanen hypetykseen ja muuhun liittyvä, kaikki ois jotenkin monimuotosempaa ja pienimuotosempaa, ei tarvii aina lukee sitä samaa kirjaa samaan aikaan kun kaikki muut keskustelee siitä mediassa (...) (H1)

Ehkä jotenkin tässä tilanteessa sitä jotenkin alkaa miettimään uudella tavalla siis, ja joutuu, toivottavasti, osais ajatella sitä omaa toimintaa pienemmässä mittakaavassa tätä isompaa taustaa vasten. (H5)

Tää on tietysti tosi laaja kysymys, mut mikä on sen runouden tulevaisuus sitten? (TR)

Pienet yhteisöt. Tai heimot. Erilaiset kulttuurin heimot, eli se mikä on tapahtunutkin jo, se sirpaloituminen. Ja ei oo kyse marginalisoitumisesta lainkaan, vaan on kyse keskuksen häviämisestä, sanotaanko näin. (...) Ja sit ne yhteisöt, mitkä syntyy näitten ympärille, vaikka runouden ympärille, ne on erittäin intensiivisiä. (...) Mä en näe niinkun, tää kaupallisuuskysymys ja tää että pitäis tavottaa suuret yleisöt, niin mä en koe sitä enää merkitykselliseksi sen takia, että ei ne kiinnostavat keskustelut oo siellä, et tää on, mää mietin nyt näitä kirjallisuuslehtiä, kulttuurilehtiä, kaikkii näitä pienempiä yhteisöjä, seuroja, missä ne, niin, sellaset tärkeät oleelliset, kiinnostavat, inspiroivat keskustelut käydään (...) (H3)

Tämän analyysin perusteella vaikuttaa siis siltä, että Poesian toiminta päämäärineen on ristiriitaisesti samaan aikaan sekä avointa että sulkeutunutta. Sulkeutunutta sen se on siinä mielessä, että itse ydintoiminnan jatkuvuuden kannalta tarvitaan tiivis ja riittävän samanmielinen ryhmä, joka kokee halua sitoutua ja toimia huolimatta toiminnan hänelle tuottamasta vähäisestä henkilökohtaisesta hyödystä. Toisaalta tämä eksklusiivisen ryhmän toiminta ja sen kautta syntyvä runous saa merkityksensä ainoastaan suhteessa muihin. Sen vuoksi keskeiseen rooliin nousevat aktiiviset suhteet kentän muihin toimijoihin, oli kyse sitten vapaista kirjallisuusryhmittymistä, muista kustantamoista, lukijoista tai näistä kaikista. Tätä avoimuutta ilmentää kiinnostavalla tavalla myös Poesian julkaisupolitiikka: yhdessä porukalla puurettu kustannustoimitustyö runoilijan teoksen ympärille tehdään jokaiselle saavutettavaksi laittamalla se jaettavaksi internetiin kenen tahansa löydettäväksi ja ladattavaksi. Ja mikä tärkeintä: se ei maksa mitään.

5 Johtopäätökset ja jatkotutkimusaiheet

5.1 Omaehtoinen vertaistuotanto kirjallisuuden kentän monipuolistajana

Tutkielmani on laadullinen tapaustutkimus Osuuskunta Poesiasta. Valitsin tutkimuskohteeksi osuuskunnan, jonka toiminnan tavoitteet ovat ensisijaisesti taiteellisia luodakseni syvempää tietoa sellaisten taiteen ja kulttuurin alalla toimivien osuuskuntien toiminnan mahdollisuuksista, joiden ensisijaisena päämääränä on jokin muu kuin jäsentensä työllistämiseen tähtäävä toiminta. Työllistämisyrittämysten puuttumisesta huolimatta Poesian toiminta on kuitenkin olennaisella tavalla myös taloudellista.

Edeltävässä luvussa olen analysoinut Poesian toimintaa teemoittelemalla keräämäni aineiston kokonaisuuksiin ja analysoimalla näitä kokonaisuuksia aineistolähtöisesti. Seuraavaksi esittelen tutkielmani keskeiset johtopäätökset vastaten näin johdannossa tutkielmalleni esittämiini tutkimuskysymyksiin.

1. Mitä omaehtoisuus tutkimuskohteeni toiminnassa tarkoittaa?

Poesian toiminnan omaehtoisuus sisältää niin toiminnallisen, taiteellisen kuin taloudellisenkin ulottuvuuden. Erilaiset omaehtoisuuden ulottuvuudet ovat usein myös toisiaan lävistäviä kokonaisuuksia. Esimerkiksi toiminnallinen omaehtoisuus mahdollistaa joitain taiteelliseen omaehtoisuuteen kuuluvien seikkojen toteutumisen, kuten laajemmat vaikutusmahdollisuudet kirjoihin kokonaisvaltaisina teoksina.

Omaehtoisuuden toiminnallinen ulottuvuus nousi aineistossa esille erityisesti suhteessa Poesiaa edeltävän poEsi-julkaisusarjan toimintaan. Julkaisusarjan toiminta rakentui kahden eri toimijatahon, runoyhdistys Nihil Interitin sekä Kirja kerrallaan -kustantamon, yhteistyön varaan. Poesian perustajajäsenet osallistuivat julkaisusarjan toimintaan Nihil Interitin kautta, jolloin heidän tehtäviinsä kuuluivat sisältöön liittyvät työt. Kirjojen markkinoinnin kaltainen käytännön toiminta oli Kirja kerrallaan -kustantamon vastuulla. Huolimatta siitä, että julkaisusarjan toiminnassa mukana olleet haastateltavat kokivat nykyisen

osuuskunnan rutiininomaiset työt vähiten motivoivina töinä, oli silti myös näiden rutiinitöiden saaminen omiin käsiin tärkeä syy osuuskunnan perustamisessa. Vastuun saaminen myös käytännön töistä toi sekä uusia toiminnan mahdollisuuksia että myös motivoi toimijoita tekemään töitä kunnianhimoisemmin.

Toinen omaehtoisuuden ulottuvuus Poesian toiminnassa liittyy *taiteellisen tinkimättömyyden periaatteeseen*. Yksi keskeisistä toiminnan lähtökohdista on Poesian tapauksessa ollut se, ettei toimijoiden mieleistä kirjallisuutta ole juuri päässyt osaksi muiden kustantamoiden julkaisuohjelmia. Näin ollen siis esimerkiksi omasta julkaisuohjelmasta päättäminen yhtenä omaehtoisuuden konkreettisena ilmentymänä on mahdollistanut runouden kentän monipuolistamisen. Vaikka osa haastateltavista totesikin myös omien julkaisumahdollisuuksien lisääntyneen osuuskunnan jäsenyyden kautta, nousi runouden aseman parantaminen laajemmin keskeisimmäksi osuuskunnan jäsenyyden syyksi. Taiteellisesta tinkimättömyydestä kiinni pitäminen ei niin ikään Poesian tapauksessa tarkoita tietyn runouden lajin suosimista, vaan sen merkitykset liittyvät ennen kaikkea huolelliseen lukemiseen ja huolellisesti kirjoitettujen tekstien julkaisuun, tyyli- ja lajistusta riippumatta. Keskeisimpänä arvona nousee esille kaiken lävistävä moninaisuus.

Kolmantena omaehtoisuuden ulottuvuutena Poesian toiminnassa nousi esille *taloudellinen omaehtoisuus*. Poesian kautta tapahtuva taloudellinen toiminta mahdollistaa myös muiden toiminnan periaatteiden asettaminen käytäntöön. Toiminnan taloudellisuus tai kaupallisuus ei ole itsessään ongelma silloin, kun se asetetaan palvelemaan toiminnan varsinaisia päämääriä. Parhaimmillaan toiminnan taloudellinen ulottuvuus on siis mahdollisuuksien avaamista. Haastatteluissa nousi esille myös halu palauttaa talouden käsite omalle paikalleen ja ”tervehdyttää” se. Tämä liittyy olennaisesti juuri talouden ymmärtämiseen päämäärän sijaan välineenä. Tärkeimmän päämäärän tai toiminnan pahimman uhkatekijän sijaan talous on siis yksi toiminnan luonnollinen ulottuvuus, joka toimii myös uudenlaisten tuotantotapojen ja vertaistuotantojen kehittämisen mahdollistajana (vrt. Lehtonen 2001).

2. Miksi toiminta organisoidaan osuuskunnan kautta?

Tekemäni analyysin perusteella voidaan erottaa neljä perustetta osuustoiminnan mielekkyydelle suhteessa Poesian toimintaan. Ensiksi kyse on 1) osuuskunnan ideasta, toiseksi 2) osuuskunnasta yhteisenä ja demokraattisena järjestelmänä, kolmanneksi 3) osuuskunnasta välineenä osallistua kirjallisen kentän toimintaan jäsenistön itse määrittelemien periaatteiden mukaisesti, sekä neljänneksi 4) osuuskunnan mahdollistamasta työnjaosta.

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että osuuskuntamuotoisuuden merkitys toimintaan liittyy ensisijaisesti *toiminnan ideaan* eikä suoranaisesti esimerkiksi lain osuustoiminnalle tuomiin mahdollisuuksiin. Keskeisiä ovat osuuskunnan ideaan ja määritelmiin kietoutuvat merkitykset ja mahdollisuudet. Haastattelujen perusteella osuuskunta vaikuttaa mahdollistavan muita yritysmuotoja paremmin sosiaalisten ja kulttuuristen toiminnan tavoitteiden yhdistämisen taloudelliseen toimintaan. Koska omaehtoisuus yhdistettiin toiminnassa kulttuurisiin ja sosiaalisiin päämääriin, voidaan sanoa, että tältä osin osuustoiminnallisuus edistää omaehtoisuutta. Taloudellista toimintaa ei pidetä osuuskunnassa niin itsetarkoituksellisena kuin esimerkiksi osakeyhtiössä, mihin puolestaan monet haastateltavat yhdistivät taloudellisen voiton tavoittelun toiminnan ensisijaisena ja tärkeimpänä päämääränä. Osuuskunnan valikoituminen toiminnan organisoinnin välineeksi vastaa ajatusta, jonka mukaan osuuskunta voi niin laista kuin muistakin määritelmistä huolimatta taipua hyvin erilaisiin muotoihin. Kysymys on siitä, mitä osuuskunnan jäsenistö toiminnalta itse haluaa.

Poesian toiminnan tapauksessa myös *demokraattisen päätöksenteon periaate* on yksi keskeisistä osuustoiminnan lähtökohdista. Horisontaalisuutta painotetaan laajasti koko toiminnassa, niin kustannustoimittamisen käytännöissä kuin laajemminkin osuuskunnan toiminnassa. Vaikka monet haastateltavat tiedostavat demokraattiseen päätöksentekoon liittyvät agenttiongelmien kuten tehottoman päätöksenteon riskit (vrt. Troberg 2005), pidettiin demokraattisuutta ja kaikkien jäsenten yhtäläisiä osallistumismahdollisuuksia tehokasta päätöksentekoa tärkeämpinä arvoina.

Kustantamona Poesia on *osa kirjallisen kentän toimintaa*, ja sellaisena se pyrkii sekä osaltaan monipuolistamaan kirjallisuuden sisältöjä että myös uudistamaan kirjakustantamisen käytäntöjä. Haastatteluissa Poesiaa ei mielletty niinkään suurkustantamoiden haastajaksi tai suoranaisesti vastavoimaksi, vaan pikemminkin yhdeksi kenttää monipuolistavaksi, itsenäiseksi toimijaksi. Vaikka yleinen, kaiken kirjallisuuden monipuolistaminen nähtiinkin haastatteluiden perusteella tärkeänä arvona, olivat haastateltavat sitä mieltä, että Poesian on silti keskityttävä toimittamaan tiukasti omia esteettisiä mieltymyksiään vastaavaa kirjallisuutta. Tätä ajatusta silmällä pitäen koettiin tärkeänä, että Poesia on suljettu ja suhteellisen pieni osuuskunta, joka ei ole pelkkä kustantamo vaan myös yhteisö ja ”ystävien piiri”. Samaan aikaan Poesia kuitenkin myös avautuu voimakkaasti ulospäin, josta yksi esimerkki on kustantamon vaalima käytäntö ladata kaikki julkaisemansa teokset internetsivuilleen kaikkien halukkaiden ilmaiseksi luettavaksi. Kirjallisen kentän toiminnan kannalta arvokkaana pidetään monien pienien ja omaa linjaansa ajavien kustantamoiden ja muiden kirjallisten toimijoiden muodostama moniääninen ja keskenään verkostoituva kirjallinen kenttä sen sijaan, että kaikki kirjallisuus tulee vain muutamien toimijoiden tilauksesta.

Osuustoiminta mahdollistaa Poesiassa *omaehtoisen työn organisoimisen*. Poesiassa tehtävä työ voidaan jakaa kahteen kokonaisuuteen, rutiinityöhön sekä luovaan ja taiteellisempaan toimitustyöhön. Toimitustyö ja sen kautta runouden edistäminen on Poesian alkuperäinen perustamisen syy, jonka vuoksi se myös koetaan mielekkäänä. Rutiinityöhön suhtaudutaan sen sijaan negatiivisemmin – sitä pidetään lähinnä ydintoimintaa palvelevana välttämättömänä pahana. Tätä suhtautumista kuvaa hyvin myös haastatteluissa esiin noussut suhtautuminen palkkatyöhön Poesiassa tehtävän työn osalta. Rahallisen korvauksen maksamista pidettiin perustellumpana rutiinityön kuin toimituksellisen työn osalta, sillä rutiinityöhön ei suhtauduttu toimituksellisen työn tapaan sisäisesti palkitsevana. Toimituksellisen työn osalta suhtautuminen palkkatyöhön oli osittain ristiriitaista, sillä huolimatta palkkatyön positiivisista vaikutuksista tekijänsä toimeentuloon ja mahdollisesti myös työhön sitoutumiseen, sitä pidettiin jossain määrin myös luovan työn vastakohtana. Toimituksellisen työn palkattomuus ikään kuin varmistaa, että työtä tehdään puhtaista, sisällöllisistä motiiveista käsin. Poesiassa pyritään kuitenkin kierrättämään vastuuta tehtävien hoitamisesta siten, etteivät epämieluisat työt kasautuisi liiaksi muutamien ihmisten vastuulle. Tavoitteena siis

on työn tekeminen sen itsensä vuoksi, sisällöllisistä lähtökohdista, ei ulkoisten ja välineellisten arvojen vuoksi.

3. *Miten Poesian toimintaa voidaan ymmärtää vertaistuotannon näkökulmasta?*

Tutkielmani sivulla 35 olen teoreettisen taustakirjallisuuden perusteella määritellyt vertaistuotannon olevan yhteisresurssien ympärille järjestäytyvää toimintaa, joka syntyy *ihmisten omaehtoisesta halusta suojella jotakin itselleen ja yhteisölleen tärkeäksi kokemaansa*. Vertaistuotannon päämäärät liittyvät siis pääasiallisesti *muuhun kuin taloudellista lisäarvoa tuottavaan työhön*. Tämä toiminta edellyttää *yhteisöä*, joka puolestaan toimiakseen edellyttää keskinäistä luottamusta ja toimintaa ohjaavia sääntöjä ja periaatteita. Vertaistuotannon keskiössä on yksityisen ja julkisen sijaan *yhteinen*. Erilaiset yksittäiset yhteistoiminnan muodot muodostavat laajemman *yhteisvaurauden verkoston*, jossa yhteisresurssien ympärille organisoituvat yhteisöt palvelevat paitsi yhteisönsä parasta, myös laajempaa joukkoa. Yhteisen kentällä tapahtuvaa toimintaa voidaan nimittää vertaistuotannoksi, jolla tarkoitetaan *yhteisresursseja hyödyntävää ja uusia yhteisresursseja synnyttävää toimintaa*. Vertaistuotanto edellyttää *yhdessä sovittuja sääntöjä*, jotka ohjaavat yhteisön toimintaa. Yksi tutkielmani lähtökohdista on ollut, että osuustoiminta voi olla yksi konkreettinen esimerkki mahdollisesta vertaistuotannon organisoitumisen muodosta.

Aikaisemmat tutkimuskysymykseni edustavat kumpikin osaltaan yhtä vertaistuotannon puolta, ensimmäinen keskittyen enemmän toiminnan arvoihin ja päämääriin ja toinen enemmän käytännölliseen toiminnan organisoimisen tapaan, tässä tapauksessa osuustoimintaan. Kolmannen tutkimuskysymykseni tarkoituksena on vetää nämä kaksi puolta yhteen ja tarkastella sen kautta Poesiaa vertaistuotannon toimijana.

Tutkielmani aineistoon kohdistamani analyysin pohjalta voidaan todeta, että Poesian toiminnan keskeisin päämäärä on edistää mahdollisimman hyvää runoutta. Vaikka Poesiaa perustettaessa on pidetty mahdollisena myös osuuskunnan hyödyntämistä tulonhankinnan kanavana, on toiminnan pääasiallinen tarkoitus ollut luoda *yhteisö*, joka edistää mahdollisimman laadukkaan ja osin myös jäsenistönsä poeettisia mieltymyksiä vastaavan runouden

tilaa Suomessa. Yhtenä perustamisen syynä on ollut kokemus siitä, ettei tällaista toimijaa ole kotimaisen kirjallisuudella ennen Poesiaa vastaavassa mielessä ollut. Näin ollen voidaan sanoa, että *Poesian toiminnan lähtökohdat ovat ei-taloudellisia ja tähtäävät johonkin jäsenistönsä tärkeänä pitämän asian, tässä tapauksessa runouden, suojeluun.*

Runouden edistämisen tai ”suojelun” toteuttamiseksi yhteisö on täytynyt organisoida, ja tätä organisointia varten on valittu osuuskunta. Osuustoiminta on ollut perustajajäsenten osalta samanaikaisesti myös tietoista irrottautumista järjestötoiminnan perinteestä. Osuustoiminta tulkittiin haastatteluissa *järjestö- ja yritystoiminnan väliin asettuvana toiminnan muotona, joka yhdistää molemmista parhaita puolia.* Näin ollen sen toiminta myös ylittää yksinkertaistetun toiminnan jakautumisen julkiseen ja yksityiseen (vrt. Virno 2006). Poesian tapauksessa osuustoiminta itsessään ei ole avointa, vaan päinvastoin esimerkiksi osuuskunnan koon pitäminen riittävän pienenä ja rajattuna pidettiin tarpeellisena asiana. Tätä näkökulmaa tukevat myös yksittäiset näkemykset osuuskunnan jäsenistön laajentamisesta kutsuperiaatteella. Osuuskunnan rajattu jäsenyys ei kuitenkaan tarkoita, että se olisi sulkeutunut. Päinvastoin haastatteluissa korostui osuuskunnan tekemä yhteistyö sekä muiden kentän toimijoiden kanssa että myös lukijoihinsa. Konkreettisesti avoimuus ilmenee Poesian julkaisuperiaateessa: kaikki osuuskunnan toimittamat teokset ovat vapaasti ladattavissa kustantamon verkkosivuilta. Analyysistä nousee ajatus *Poesiasta yhtenä laajemman runouden ja kirjallisuuden verkon osana, siis osana eräänlaista yhteisvaurauden verkostoa.*

Poesia hyödyntää toimintansa keskeisenä polttoaineena jäsenistönsä immateriaalista pääomaa, siis kirjallisuuden alan asiantuntemusta. Tätä panosta hyödynnetään mahdollisimman laadukkaan kustannustoimitustyön toteuttamiseksi. Toisin sanoen *osuuskunnassa tiivistyvä yhteinen osaaminen kierrätetään uuden kirjallisuuden hyväksi.* Toisaalta myös kustantamon synnyttämä taloudellinen pääoma käytetään runouden synnyttämiseksi taloudellisten voittojen hankkimisen sijaan. Toiminta *perustuu yhteisesti sovituille, toimintaa ohjaaville periaatteille,* jotka vastaavat vertaistuotannon teoriassa korostuneiden sääntöjen merkitystä. Toiminnasta ovat yhteisesti vastuussa kaikki, ja tehtäviä kierrätetään. Tämä mahdollistaa jäsenten osallistumisen omien halujensa ja mahdollisuuksiensa mukaan. Näin Poesiasta syntyy erään haastateltavan sanoja lainaten ”elämälle mahdollinen systeemi”.

Poesiaa voidaan siis pitää yksilöllisistä toimijoista koostuvana yhteisönä, jonka toiminta perustuu yhteisölle tärkeän asian suojelemiseen. Yhteisönä Poesia ei kuitenkaan ole perinteinen, monoliittinen ja homogeeninen toimija, vaan jäsentensä moninaisuuksista koostuva summa. Tällaisena sen voi ajatella vastaavan Paolo Virnon ajatusta moneuden instituutios- ta, jonka kautta ihmiset pyrkivät suojelemaan itseään epävarmuudelta ja kehittävät omia sääntöjään arvokkaiden käytäntöjen vaalimiseksi. (Virno 2006; Virno 2010.) Vastaavasti moninaisuus ulottuu myös Poesian suhteessa muuhun kirjallisuuden kenttään. Sen sijaan, että Poesia pyrki aktiivisesti haastamaan esimerkiksi isojen kustantamojen valta-asemaa, se hakee oman tilansa toisaalta – kuitenkin tarjoten samalla selvästi valtavirrasta poikkeavan runouden tuotannon vaihtoehdon. Näin ollen Poesian voi tulkita hylkivän binaarista vastustamisen logiikkaa ja etsii turvapaikkansa fragmentoituneesta marginaalista. (Vrt. Lazzarato 2006).

5.2 Tutkimuksen toteutumisen arviointi

Tutkielman päätteeksi koen tarpeellisenä myös arvioida sen toteutumista. Tutkimusprosessini kesti suunniteltua pitempään, eikä sen tekeminen kaikkinsa ollut aina helppoa. Jokainen tutkielman vaihe toi mukanaan omat haasteensa, ja jokainen vaihe myös osaltaan vaikutti tutkielman suunnan ja tarkoituksen muodostumiseen vielä paljon tutkimussuunnitelmavaiheen jälkeenkin.

Tutkimussuunnitelmavaiheessa odotukseni ja lähtökohtani tutkimuskohteestani olivat erilaisia kuin ne ajatukset, mitä minulla tätä arviointia kirjoittaessani on. Tutkielmani teon alkumetreillä näkökulmani kotimaisen kirjallisuuden kenttään oli polarisoitunut. Ajattelin, että kustannuskentällä isot määräävät, ja että pienet toimijat pyrkivät olemaan näille isoille toimijoille aggressiivinen vastavoima. Poesian toimintaan syventyminen antoi tähän kuitenkin varsin erilaisen näkökulman. Sen näkökulman mukaan ero pienien ja isojen välillä on olemassa, ja sillä on myös omat vaikutuksensa. Kuitenkaan näiden isojen ja pienien kustantamoiden tai muiden toimijoiden välinen suhde ei ehkä olekaan niin polarisoitunut, kuin aluksi ajattelin. Päinvastoin vaikuttaa siltä, että pienten toimijoiden harjoittama vastarinta on hiljaista ja vetäytyvää vastarintaa.

Haastatteluvaiheessa törmäsin kasaan metodologisia haasteita. Ennen graduni aineistonkeruuta en ollut koskaan tehnyt teemahaastatteluja. Kuten Hirsjärvi ja Hurme kirjoittavat, on haastattelu lajina hankala erityisesti silloin, kun kyse on vapaamuotoisesta haastattelusta. Haastattelijan on pystyttävä säätelemään haastateltavia mutta samalla annettava heidän myös puhua ja kertoa vapaasti omista lähtökohdistaan käsin. Tämä edellyttää haastattelijalta ”taitoa ja kokemusta”. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.) Kokemattomuuteen ja taidon puutteeseen liittyviin hankaluuksiin törmäsin itsekin aineistoani kerätessä. Esimerkiksi kykyä ohjata haastattelun kulkua oli paikoin puutteellinen, minkä vuoksi haastattelumateriaali ei ole täysin tasapainoinen. Toki yksi aineistonkeruun lähtökohtani oli oletus siitä, että haastateltavien joukko on heterogeeninen ja että eri vastauksissa painottuvat erilaiset näkökulmat. Tästä huolimatta pienen lisästruktuurin tuominen haastattelutilanteeseen ei olisi ollut pahitteeksi.

Kuten aiemmin todettua, teemahaastattelun teemat rakentuvat tutkimuskohdetta koskevan teoreettisen ymmärryksen ja siihen liittyvän aikaisemman tutkimuksen varaan. Oman tutkielmani tapauksessa niin tutkimuskysymys kuin sen ohella myös tutkielman teoreettinen viitekehyskin tarkentui aineistonkeruun myötä. Alkuperäinen lähtökohtani tutkielmani kysymyksenasettelulle erosi siinä, että alkuvaiheessa haastattelurungon kysymykset ohjasivat enemmän tarkastelemaan Poesian roolia suhteessa suuriin kustantamoihin ja pohtimaan, millaisia merkityksiä Poesian kaltaisilla toimijoilla on taiteellisen autonomian periaatteen kannalta suhteessa koko laajaan kirjallisuuden kenttään. Haastattelujen myötä minulle kuitenkin valkeni, että tutkimuskohteeni toiminnan kannalta keskeisintä ei ole itsensä vertaaminen muihin tai oman paikan löytäminen vastustamisen logiikan kautta. Sen sijaan kyse on marginaaleissa viihtymisestä ja siitä, millaisin keinoin toimintaa organisoidaan viitekehyksessä, jossa taloudellinen tuottavuus ei ole itsetarkoituksellista. Näin ollen haastattelu-metodi toimi luonteeltaan hermeneuttisesti vaikuttaen haastattelujen painopistealueisiin sekä lopullisten tutkimuskysymysten muotoiluun. Haastattelutilanteet kietoutuivatkin usein yhteen alustavan aineiston analyysin kanssa – aineistonkeruun myötä sain käsiini ”lankoja”, joita seuraamalla ymmärrys tutkimuskohteeni kannalta relevanteista kysymyksistä tarkentui.

Kohtaamistani ongelmista huolimatta pidän keräämääni aineistoa hedelmällisenä ja tutkimukseni lopputulosta onnistuneena. Vaikka tutkimusprosessini lopulta kestikin lähes kokonaisen vuoden pidempään kuin olin suunnitellut, oli tämä hitaus myös tarpeellista. Ilman sitä ymmärrykseni tutkimuskohteesta ja sen toiminnasta olisi jäänyt kesken.

5.2 Jatkotutkimusaiheet

Aloittaessani tämän tutkielman teon oli taide- ja kulttuurialan osuustoimintaa sekä laajemmin uusosuustoimintaa koskeva tieto vähäistä. Vaikka osuustoiminnan tutkimusta on Suomessa tehty jo hyvän aikaa, olivat nämä aiheet jääneet pimentoon. Tutkielmani teon edessä asia alkoi kuitenkin muuttua. Vuonna 2014 julkaistiin yksi taide- ja kulttuurialan osuuskuntia koskeva tutkimus (Sivonen & Saukkonen 2014), yksi kustannusalan osuuskuntia käsittelevä pro gradu (Sivonen 2014) sekä yksi uusosuustoimintaa yleisesti ottaen käsittelevä kirjallinen teos (Moilanen ym. 2014). Taide- ja kulttuurialan osuuskuntien jatkotutkimusaiheiden osalta voin yhtyä Sivosen ja Saukkosen ehdotuksiin koskien erilaisten taide- ja kulttuurialan osuuskuntien tarkempaa tyypittelyä, osuuskuntien toiminnan edellytyksiä sekä taide- ja kulttuurialan osuustoiminnan historian kartoittamista (Sivonen & Saukkonen 2014, 59).

Samanaikaisesti tutkimustulosteni perusteella voidaan esittää, että vaikka osuuskunnassa toimintamuotona selvästi on omat erityispiirteensä, jotka tekevät omaehtoisen taiteellisen toiminnan organisoinnin otolliseksi, ei osuuskuntatutkimus itsessään ole riittävä kehikko ruohonjuuritason toiminnan tutkimiseen. Olisikin syytä kartoittaa huolellisemmin myös sitä, miten vastaavaa toimintaa voidaan organisoida muuten kuin osuuskuntien kautta – olivathan useat Poesiankin haastattelussa mainitut verkostot juuri järjestöjä, eivät niinkään osuuskuntia. Myös tutkimus, joka pyrkii selvittämään osuustoiminnan ja muiden vertais-tuotannon muotojen merkityksiä taiteen monipuolisuudelle laajemmin olisi tarpeellista.

Tutkielmassani ei juuri tarkasteltu sitä, miten esimerkiksi apurahoitus tai taiteilijan taloudellinen tilanne ylipäättään vaikuttaa osuustoiminnan mahdollisuuteen. Vertailevan tutki-

muksen kautta voitaisiin selvittää, miten taloudellinen asema vaikuttaa osuustoiminnan mahdollisuuksiin. Vertailua olisi syytä tehdä myös eri taiteenalojen välillä. Taloudellisen tilanteen lisäksi muita osuustoiminnan mahdollisuuksiin vaikuttavia taustamuuttujia voisivat olla myös sukupuoli, ikä ja etninen tausta. Ilman lisätutkimusta ei voida kuitenkaan sanoa, onko näillä tekijöillä merkitystä osuustoimintaan.

Lähteet

Painetut lähteet

- Arminen, Elina (2012) ”Kutsumuksen hinta: Antero Viinikaisen Orgo ja Kreetta Onkelin Kutsumus kustannusmaailman peilinä”. *Avain* 2/2012.
- Becker, Howard S. (1982) *Art Worlds*. Berkeley: University of California Press.
- Bourdieu, Pierre (1993) *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*. Cambridge: Polity Press.
- Brunila, Anne & Uusitalo, Liisa (1989) *Kirjatuotannon rakenne ja strategiat*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 15. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- de Peuter, Greig & Dyer-Witheford, Nick (2010) “Commons and cooperatives”. *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*. Volume 4, Number 1, Summer 2010, 30-56.
- Dietz, Thomas, Ostrom, Elinor & Stern, Paul C. (2013) “The Struggle to Govern the Commons”. *Science* 302: 1907 (2013), 1907–1910.
- Dubrohoczki, Robert (2006) ”Cooperatives as Social Policy Means for Creating Social Cohesion in Communities”. *Journal of Rural Cooperation*, 34(2) 2006, 139–159.
- Ekholm, Kai & Repo, Yrjö (2010) *Kirja tienhaarassa vuonna 2020*. Helsinki: Gaudeamus.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) ”In the Social Factory? Immaterial Labour, Precariousness and Cultural Work”. *Theory, Culture & Society* 2008, 25, 1–30.
- Hardin, Garrett (2011) ”Yhteislaidunten tragedia”. Suom. Noponen, Niko ja Eurooppalaisen filosofian seura ry. Teoksessa Kyllönen, S., Lemetti, J., Noponen, N. & Oksanen, M. (toim.) *Kiista yhteismaista. Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: Niin & näin. Alkuperäinen englanninkielinen artikkeli ”The Tragedy of the Commons”, *Science* 162:1243 (1968).
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2003) *Imperiumi*. Suomentaneet Arto Häilä, Mika Ojakangas, Taina Rajanti, Olli Sinivaara, Akseli Virtanen ja Jussi Vähämäki. Helsinki: WSOY. Englanninkielinen alkuperäisteos *Empire* (2000) Cambridge: Harvard University Press.
- Hallila, Mika; Hosiainluoma, Yrjö; Karkulehto, Sanna; Kirstinä, Leena & Ojajärvi, Jussi (toim.) (2013) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS.
- Halttunen, Kai (1995) *Pienkustantajan arkipäivä*. Nykykulttuurin tutkimusyksikkö: Jyväskylän yliopisto.

- Heiskala, Risto (2006) ”Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros”. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holdren, Nate & Shukaitis, Stephen (eds.) (2006) *Re(in)fusing the Commons. The Commoner*, Number 11, Spring/Summer 2006.
- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005) *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Teos.
- Häggman, Kai (2008) *Paras tavara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Otava.
- Häggman, Kai (2013) ”Kustannusala – tienhaarassa vai vapaassa pudotuksessa?” Teoksessa Hallila, Mika; Hosiaislouma, Yrjö; Karkulehto, Sanna; Kirstinä, Leena & Ojajarvi, Jussi (toim.) (2013) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS. 179–189.
- Jakonen, Mikko; Kaitila, Joel; Lahikainen, Lauri; Peltokoski, Jukka; Ronkainen, Antti; Toivanen Tero; Volanen, Matti Vesa (2010) ”Toisenlainen tuotanto on välttämätön”. *Peruste* 1/2010, 43–70.
- Jakonen, Mikko (2014) ”Uusi työ ja prekarisaatio. Työn muutosten vaikutukset suomalaisen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen.” *Tiede & edistys* 4/2014, 287–320.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Anita (1999) ”Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet”. Teoksessa Kangas, A. & Virkki, J. (toim.) *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Jyväskylä: SoPhi, 156–178.
- Karila, Juhani (2014) ”Internet pakottaa kirjan muuttumaan”. *Helsingin Sanomat* 13.1.2014.
- Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miikka (2006) ”Prekariaatti”. Teoksessa Virtanen A., Peltokoski, J. & Jakonen M. (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 378–383.
- Kuusela, Hanna (2014) ”Luovuuden uusi aalto”. Teoksessa Lehtonen, M., Valaskivi, K. & Kuusela, H. (toim.) *Tehtävä kulttuurille. Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*. Tampere: Vastapaino, 95–123.
- Lazzarato, Maurizio (2006) *Kapitalismin vallankumoukset*. Suomentanut Leena Aholainen, Anna Helle, Mikko Jakonen, Juuso Paaso & Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Ranskankielinen alkuteos *Les révolutions du capitalisme* (2004).
- Laurinkari, Juhani (2004) *Osuustoiminta. Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Helsinki: Pellervo.
- Laurinkari, Juhani (toim.) (2007) *Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin*. Helsinki: Palmenia.
- Lehtonen, Mikko (2001) *Post Scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko (2014) ”Tehtävä kulttuurille?”. Teoksessa Lehtonen, Mikko; Valaskivi, Katja & Kuusela, Hanna (toim.) *Tehtävä kulttuurille. Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*. Tampere: Vastapaino.
- Lemetti, Juhana & Nojonen, Niko (2011) ”Yhteislaidunten ongelma, ihmisluonto ja ensimmäinen poliittinen kysymys”. Teoksessa Kyllönen, S., Lemetti, J., Nojonen, N. & Oksanen, M. (toim.) *Kiista yhteismaista. Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: Niin & näin, 112–132.
- Marx, Karl (1970) *Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844*. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Kustannusliike Edistys. Saksankielinen alkuteos *Ökonomisch-philosophische Manuskripte aus dem Jahre 1844*.
- Moilanen, Hanna, Peltokoski, Jukka, Pirkkalainen, Jaana & Toivanen, Tero (2014) *Uusi osuuskunta. Tekijöiden liike*. Helsinki: Into Kustannus.
- Mustonen, Anne (2004) *12 bukowskia: Tutkielma Turun runoliikkeestä vuosituuhannen vaihteessa*. Helsingin yliopisto: Sosiologian laitos. Pro gradu.
- Niemi, Juhani (2000) *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. Helsinki: SKS.
- Oja, Olli (2012) *Uuden työn eturintamana? Kokemuksia yhteistyöstä luovilla aloilla*. Helsingin yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta. Pro gradu.
- Oksanen, Markku (2011) ”Garret Hardin ja rajattoman vapauden vaarat”. Teoksessa Kyllönen, S., Lemetti, J., Nojonen, N. & Oksanen, M. (toim.) *Kiista yhteismaista. Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: Niin & näin, 11–40.
- Ostrom, Elinor (1990) *Governing the Commons*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Osuustoiminnan neuvottelukunta (2008) *Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle*. Helsinki: Osuustoiminnan neuvottelukunta.
- Parkko, Tommi (2012) *Runouden ilmiöitä*. Helsinki: Avain.
- Peltokoski, Jukka (2006) ”Palkittu elämä”. Teoksessa Teoksessa Virtanen A., Peltokoski, J. & Jakonen M. (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 370–377.

- Pirinen, Kari (2001) *Työosuuskunnat työyhteiskunnan muutoksena*. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu.
- Polanyi, Karl (2009) *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Suom. Natasha Vilokkinen. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuperäisteos: *The Great Transformation. The Political Origins of Our Time*, 1944.
- Pontrgratz, Hans J. & Voß, G. Günter (2003) "From employee to 'entreplooyee'. Towards a 'self-entrepreneurial' work force?". *Concepts and Transformation*, Volume 8, Number 3. 239–254 (16).
- Pättiniemi, Pekka (2007) *Yhteisötalous Suomessa*. Teoksesta Laurinkari, J. (toim.) *Yhteisötalous – Johdatus perusteisiin*. Helsinki: Palmenia.
- Pöyhönen, Seppo (2013) *Osuuskunta ja osuuskuntalaki*. Helsinki: Talentum.
- Rensujeff, Kaija (2003) *Taiteilijan asema - raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 27. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, Kaija (2004) "Taiteellinen työ ja toimeentulo – taiteilijan työmarkkinat, työttömyysturva, verotus ja eläketurva Suomessa". Julkaisussa Arpo, Robert (toim.) *Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, Kaija (2014) *Taiteilijan asema 2010 – Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Ruuskanen, Petri, Selander, Kirsikka & Anttila, Timo (2013) *Palkkatyössä kolmannella sektorilla*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 20/2013.
- Ruusuvirta, Minna (2013) "Hybrid Third Sector Organizations in Finland – Arts and cultural institutions in focus". *Nordisk kulturpolitisk tidskrift* 2/2013, 218–238.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) "Haastattelun analyysin vaiheet". Teoksessa Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Saarinen, Lauri, Joensuu, Juri & Koskimaa, Raine (2001) *Kirja 2010: Kirja-alan kehitystrendit*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Saukkonen, Pasi (2013) "Kolmas sektori – Vanha ja uusi". *Kansalaisyhteiskunta* 1/2013, 6–13.
- Sayers, Sean (2005) "Why Work? Marx and Human Nature". *Science & Sociology*; Oct 2005; 69, 4, 606–616.
- Sevänen, Erkki (2013) "Nykykirjallisuuden yhteiskunnallinen kehitys". Teoksessa Hallila,

- M., Hosiaisuus, Y., Karkulehto, S., Kirstinä, L. ja Ojajärvi, J. (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Helsinki: SKS.
- Siltala, Juha (2007) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.
- Sivonen, Outi (2014) *Kirjailijavetoiset osuuskunnat ja omaehtoinen kustantaminen : tapaustutkimus kolmesta pienosuuskuntamuotoisesta erikoiskustantamosta suomalaisen kirjallisuuden kentällä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Pro gradu.
- Sivonen, Outi & Saukkonen, Pasi (2014) *Taide- ja kulttuurialan osuuskunnat Suomessa*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö. Cuporen verkkojulkaisuja 22.
- Svedjedal, Johan (2010) *The Literary Web. A Study in the Sociology of Literature*. Stockholm: Kungliga Biblioteket.
- Troberg, Eliisa (2005) ”Osuuskunta – Käyttämätön potentiaali pienyrityksyyden innovatiivisuuden edistäjänä”. *Liiketalouden aikakauskirja* 3/2015, 451–460.
- Troberg, Eliisa (2008) ”Co-operatives: flexible form of self-employment in competence based business”. *The International Journal of Co-operative management*. 2008, 4:1, 28–39.
- Troberg, Eliisa (2014) *Osuustoiminnan idea*. Helsinki: Pellervo.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turunen, Risto (2003) ”Uhon ja armon aika: suomalainen kirjallisuusjärjestelmä, sen yhteiskuntasuhteet ja rakenteistuminen vuosina 1944–1952”. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Turunen, Risto (2009) ”Kirjatuotanto ja kulttuurinen murros”. Teoksessa *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytännöt, prosessit*. Toim. Grahn, Maarit & Häyrynen, Maunu. Helsinki: SKS, 82–104.
- Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi (2011) *Perinnöttömien perinne. Marx ilman marxismia*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi*. Suomentanut Inkeri Koskinen. Helsinki: Tutkijaliitto. Italiankielinen alkuperäisteos *La grammatica della moltitudine* (2001).
- Virtanen, Akseli (2006) ”Biopoliittinen talous”. Teoksessa Jakonen, M., Peltokoski, J. & Virtanen, A. (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 221–234.
- Vähämäki, Jussi (2003) *Kuhnurien kerho. Vanhan työn paheista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2006) ”General Intellect”. Teoksessa Jakonen, M., Peltokoski, J. &

Virtanen, A. (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 12–27.

Muut lähteet

- Caffentzis, Georg (2008) ”Autonomous Universities and the Making of Knowledge Commons”. *Russell Scholar Lecture IV 18 November 2008. Commoner*. http://www.commoner.org.uk/wp-content/uploads/2008/12/caffentzis_autonomous-universities.pdf Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Dyer-Witheford, Nick (2007) ”Commonism”. *Turbulence 1*. <http://www.turbulence.org.uk/turbulence-1/commonism> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Lazzarato, Maurizio (2007) ”The Misfortunes of the ‘Artistic Critique’ and of Cultural Employment”. *EIPCP European Institute for Progressive Cultural Policies 1/2007*. Kääntänyt Mary O’Neill. <http://eipcp.net/transversal/0207/lazzarato/en> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Kultakuume (2014) Nykyrunouden kuuden kärki innostaa keskusteluun. Esitetty 9.5.2014. <http://areena.yle.fi/radio/2211447> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Nihil Interitin internetsivut <http://nihilinterit.wordpress.com/> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Osakeyhtiölaki 624/2006. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Osuuskuntalaki 421/2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130421> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Pellervo-seuran osuuskuntarekisteri. <http://osuuskuntarekisteri.pellervo.fi/> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Pellervo-seuran www-sivut. <http://pellervo.fi/> Linkki tarkistettu 18.3.2014.
- Peltokoski, Jukka (2010) *Työläisyrittäjä ja uusi osuuskuntaliike*. Verkkolehti *Megafoni 2/2010*. <http://www.megafoni.org/tyolaisyrittaja-ja-uusi-osuuskuntaliike/#more-10621> Linkki tarkistettu 2.5.2015.
- Toivanen, Tero (2009) ”Vertaistaloutta rakentamaan – lähtökohtia commons-perustaiseen yhteiskuntaan”. Verkkolehti *Revalvaatio 23.9.2009*. <http://www.revalvaatio.org/wp/vertaistaloutta-rakentamaan-lahtokohtia-commons-perustaiseen-yhteiskuntaan/> Linkki tarkistettu 2.4.2015.
- Virno, Paolo (2010) ”The Soviets of the Multitude: On Collectivity and Collective Work: An Interview with Paolo Virno”. *In Mediations. Journal of the Marxist Literary Group*. Volume 25, Number 1, Fall 2010, pp. 81–92. http://www.mediationsjournal.org/files/Mediations25_1.pdf Linkki tarkistettu 2.5.2015.

Poesia (2009) ”Traumatisoivaa avantgardea oikein tosissaan”. 23.9.2009. Poesian internetsivut. <http://www.poesia.fi/2009/10/traumatisoivaa-avantgardea-oikein-tosissaan/> Linkki tarkistettu 2.5.2015.

Poesian internetsivut. <http://www.poesia.fi/> Linkki tarkistettu 2.5.2015.

Taidepoliittisen asiantuntijaryhmän hallitusohjelmataavoitteet (2015)
<http://balticcircle.fi/allekirjoita-taidepoliittisen-asiantuntijaryhman-hallitusohjelmataavoitteet/> Linkki tarkistettu 2.5.2015.

Yle (2014) ”Kiinnostus osuuskuntia kohtaan kasvaa”. Yle Kotimaa 9.4.2014.
http://yle.fi/uutiset/kiinnostus_osuuskuntia_kohtaan_kasvaa/7179484 Linkki tarkistettu 2.5.2015.

Haastattelut

Blomberg, Kristian (2013) Haastattelu 23.7.2013, Jyväskylä. Tekijän hallussa.

Brygger, Mikael (2013) Haastattelu 16.8.2013, Helsinki. Tekijän hallussa.

Luoma-aho, Ville (2013) Haastattelu 24.6.2013, Jyväskylä. Tekijän hallussa.

Manninen, Teemu (2013) Haastattelu 25.6.2013, Helsinki. Tekijän hallussa.

Niemi, Marko (2013) Haastattelu 17.6.2013, Jyväskylä. Tekijän hallussa.

Tavi, Henriikka (2013) Haastattelu 25.6.2013, Helsinki. Tekijän hallussa.

Tennilä, Olli-Pekka (2013) Haastattelu 17.9.2013, Jyväskylä. Tekijän hallussa.

Toivio, Miia (2013) Haastattelu 8.7.2013, Helsinki. Tekijän hallussa.